

PLATON FELSEFESİNDE DEĞERLERİN KAYNAĞI ve MAHİYETİ PROBLEMİ

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ETİK DEĞERLER**

Fadime KARATAŞ

Doç. Dr. Mehmet Münir DEDEOĞLU

**PLATON FELSEFESİNDE DEĞERLERİN KAYNAĞI ve MAHİYETİ
PROBLEMİ**

Fadime KARATAŞ

Doç. Dr. Mehmet Münir DEDEOĞLU

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Etik Değerler Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Nisan 2022

İÇİNDEKİLER

DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	11
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	11
1.BÖLÜM: PLATON'UN YAŞAMI, ESERLERİ ve FELSEFİ YAŞAMININ EVRELERİ.....	12
1.1. Platon'un Yaşamı, Eserleri ve Felsefi Yaşamının Evreleri	12
1.1.1. Gençlik Dönemi	14
1.1.2. Geçiş Dönemi	15
1.1.3. Olgunluk Dönemi.....	15
1.1.4. Yaşlılık Dönemi.....	15
1.2. Platon (Felsefesinin Genel Karakteristiği),İdeler Öğretisi ve Değerlerin Kaynağı ve Mahiyeti Problemi	16
1.2.1. Platon'un İdealar Öğretisi, Doğa Öğretisi ve Kozmolojisi	32
1.2.2. Din, İnanç ve Tanrı.....	34
1.2.3. Değerlerin Kaynağı ve Mahiyeti	36
2.BÖLÜM: AHLÂK VE ETİK İLİŞKİSİ VE AHLÂK KURAMLARI.....	46
2.1. Ahlâk ve Etik İlişkisi.....	46
2.2. Etiğin Temel Kavramları ve Özgürlük Problemi	49
2.3. Ahlâk Kuramları.....	52
3.BÖLÜM: PLATON FELSEFESİ AÇISINDAN TEMEL ERDEM DEĞERLERİNİN ANALİZİ.....	70
3.1.Bilgelik-Bilme	71

3.2. Cesaret Erdemi.....	80
3.3. Ölçülülük Erdemi.....	82
3.4. Adalet Erdemi.....	84
4.BÖLÜM: PLATON’UN SİYASET- DEVLET ANLAYIŞINDA AHLÂKİ DEĞERLER ve İDEAL DEVLET	86
4.1. Devlet Anlayışı.....	87
4.2. Bir Sosyal Organizasyon Olarak Devletin Oluşumu	93
4.3. Devlet- Eğitim İlişkisi.....	98
4.4. İdeal Devlet	102
5.BÖLÜM: BOZULMAYA UĞRAMIŞ DEVLET BİÇİMLERİ.....	111
5.1. Timokrasi (Şeref Devleti)	116
5.2. Oligarşi (Zenginlik Devleti)	118
5.3. Demokrasi (Demokratik Devlet).....	120
5.4. Tiranlık (Zorbalık Devleti).....	121
SONUÇ	126
KAYNAKÇA.....	137
ŞEKİLLER LİSTESİ	143
ÖZGEÇMİŞ	144

TEZ ONAY SAYFASI

Fadime KARATAŞ tarafından hazırlanan “PLATON FELSEFESİNDE DEĞERLERİN KAYNAĞI ve MAHİYETİ PROBLEMİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Mehmet Münir DEDEOĞLU

.....

Tez Danışmanı, Sistemantik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği Etik Değerler Anabilim Dalından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. Savunma sınavı tarihi

Unvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. M. Münir DEDEOĞLU(KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İsmail YÜCEDAĞ(KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Mehmet VURAL(AYBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlâkî ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Fadime KARATAŞ

İmza :

ÖNSÖZ

Antikçağdan günümüze kadar felsefe faaliyetinin içinde yer alan ahlâk felsefesi ve onun temel problem alanları ve değerlerin mahiyetinin incelenmesi önemli görülmüştür. Felsefe etkinliği doğa felsefesi olarak başlamış daha sonra sofistlerle felsefenin ilgi alanı insan ve insana ilişkin diğer konulara çevrilmiştir. Başta Sokrates ve Platon olmak üzere etik ve değer konularıyla ilgili birçok düşünür ve filozof bu problemler üzerine çalışma ve inceleme yapmışlardır. Bu çalışmanın konusunu seçerken, ahlâk ve değer kurucularının izinden giderek temel oluşturulmak istenmiştir. İnsan bir akıl varlığı olarak teorik ve pratik yönü olan bir varlıktır. Etik alanın oluşturduğu ve sorguladığı ahlâk alanının incelenmesinde de ilk iş etik problemlerinin kurucularını araştırmak olmalıdır. Alfred Whitehead'ın da belirttiği gibi Batı felsefesi tarihi Platon'a düşülmüş bir dipnotlar serisi olarak düşünülebilir. Bu söz araştırmamıza ilham olmuştur.

Buradan hareketle, Platon'un değerlerin mahiyeti problemini anlamak için onun eserleri incelenmiştir. Platon'un gençlik, geçiş, olgunluk ve yaşlılık dönemlerinde yazmış olduğu eserlerinde ahlâk, değer, erdem gibi konular araştırılmıştır. Platon'un eserlerinin yanında çalışmanın gidişatına göre ikincil kaynaklarda kullanılmıştır. Birinci bölümde Platon'un hayatı ve felsefesinin genel karakteristiği incelenmiştir. İkinci bölümde ahlâk kuramları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Platon'un ana erdemleri konu edilmiştir. Dördüncü bölümde insanın toplumsal bir varlık olduğu düşüncesiyle insanı pratik alanda incelenmesi esas alınarak siyaset anlayışındaki ahlâkî değerler ve devlet yapısının incelenmesi yapılmıştır. Beşinci bölümde ise bozulmaya uğrayan yönetim şekilleri incelenmiştir.

Çalışma sürecimde yardımlarını esirgemeyen, lisans ve yüksek lisans dönemlerinde tecrübelerini paylaştan ve yönlendirmeleriyle yapmış olduğu desteklerden dolayı danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Münir Dedeoğlu'na ve Batı Felsefesine olan vukufiyetiyle çalışmam esnasında yol gösteren Prof. Dr. Mehmet Vural hocama ve ayrıca tezime dikkatli inceleme ve ikazlarıyla katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi İsmail Yücedağ hocama hassaten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ

Platon'un etik öğretisi ve değerlerin kaynağı ve mahiyeti problemi onun ontoloji, epistemoloji, devlet felsefesi ve diğer pratik felsefe disiplinlerine ilişkin düşünceleriyle birlikte ele alınarak incelenir. Felsefenin en önemli problemlerinden birisi de değerlerin kaynağı ve mahiyeti sorunudur. “Değer”, varlık âlemine ait olduğu için var olmayanın (yokluğun) değerinden söz edemeyiz. Değer, bir şeye veya harekete anlam yüklemidir. Aynı zamanda değer eylem ve hareketlerimize verdiğimiz önemin ölçütüdür.

Bu nedenle değer, öncelikle bir varlığın tanımlanmasına dayanır. Değerler “ne ise odur” diyen Sokrates’e göre değerler, kişisel duygu ve eğilimlerden bağımsız olarak tüm süjelerden bağımsız nesnel (objektif) nesnel gerçekliğe (realiteye) sahiptir. Aynı yaklaşımı sürdüren Platon, başta “ahlâkî değerler” olmak üzere her türlü değerın insandan bağımsız ve mutlak olarak doğru veya yanlış olarak var olduğunu ileri sürer. Çünkü ona göre değerler evrenseldir.

Platon, Sokrates’in *eudaimonist* ahlâkını devam ettirmektedir. Platon tek tek erdem tanımlarını yaptığı gibi, toplumsal ahlâkî oluşturan bilgelik, cesaret, ölçülülük, adalet gibi erdemleri de ele almaktadır. Platon’a göre insan yaşamının nihai amacı mutluluğu elde etmektir. Evrensel ahlâk yasası mutluluktur. Platon insanların ancak erdemli bir hayat yaşayarak bu hedefe ulaşabileceklerini söyler. Erdemli yaşamak ise sahih bilgiye dayalı ölçülü ve itidalli davranmakla mümkündür. Bu yüzden insanın mutluluğu aynı zamanda yaşadığı sosyal ortam ve devlet düzeniyle de ilgili olmaktadır.

Platon, devlet ve sosyal düzenin kişilerin mutluluğunu temin edecek şekilde ölçülü ve adalet değerleri üzerine kurulmasını şart koşar. Bunun temini için de devlet eliyle verilen eğitimin bebeklikten yetişkinliğe kadar insan hayatının içinde olması gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla insan doğasını değiştiren, kalıba sokan ve ideal insan profilinin oluşmasına katkı sağlayacak eğitimin toplumun tüm çocuklarına doğumundan itibaren verilecek değerler eğitimiyle mümkün olacağını ileri sürmektedir. Değerin oluşması sadece bilginin edinilmesiyle değil aynı zamanda bu sahih bilgilerin praxise aktarılmasıyla mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Platon, Etik, Değer, Ahlâk, Erdem, Bilgelik, Mutluluk, Cesaret, Ölçülülük, Devlet, Adalet

ABSTRACT

Plato's ethical teaching and the problem of the source and nature of values are examined together with his thoughts on ontology, epistemology, state philosophy and other practical philosophy disciplines. One of the most important problems of philosophy is the problem of the source and nature of values. Since "value" belongs to the realm of existence, we cannot talk about the value of nonexistent (non-existence). Value is attributing a meaning to something or an action. At the same time, value is the measure of the importance we attach to our actions and motions.

Therefore, the value is firstly based on the definition of an existence. According to Socrates, who says values are "what they are", values have objective reality independent of all subjects, personal feelings and tendencies. Plato, pursuing the same approach, claims that any value, mainly the "ethical values", exists independently of people and as absolutely true or false. Because according to him, values are universal.

Plato continues *eudaimonistic* ethics of Socrates. Plato makes the individual definitions of virtues, and also deals with virtues such as wisdom, courage, moderation and justice that make up social ethics. According to Plato, the ultimate goal of human life is to achieve happiness. The universal moral law is happiness. Plato says that people can achieve this goal only by living a virtuous life. A virtuous life is possible by acting in a measured and moderate manner based on precise knowledge. For this reason, the happiness of people is also related to the social environment and state order in which they live.

Plato stipulates that the state and social order should be established on the values of moderation and justice in a way to ensure the happiness of individuals. In order to ensure this, he states that the education given by the state should be included in human life from infancy to adulthood. Therefore, he argues that education that changes, molds human nature and contributes to the formation of the ideal human profile will be possible with the values education that will be given to all children of the society from their birth. The realization of the values education will be possible not only by acquiring knowledge, but also by transferring this precise knowledge to praxis.

Keywords: Plato, Ethics, Value, Morals, Merit, Wisdom, Happiness, Courage, Moderation, State, Justice

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Platon Felsefesinde Değerlerin Kaynağı ve Mahiyeti Problemi
Tezin Yazarı	Fadime Karataş
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Mehmet Münir DEDEOĞLU
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	12.04.2022
Tezin Alanı	Etik Değerler
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	144
Anahtar Kelimeler	Platon, Etik, Değer, Ahlâk, Erdem, Bilgelik, Mutluluk, Cesaret, Ölçülülük, Devlet, Adalet

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Problem Of The Source And Nature Of Values in Plato's Philosophy
Author of the Thesis	Fadime KARATAŞ
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Mehmet Münir DEDEOĞLU
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	12.04.2022
Field of the Thesis	Ethics and Value
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	144
Keywords	Plato, Ethics, Value, Morals, Merit, Wisdom, Happiness, Courage, Moderation, State, Justice

KISALTMALAR

Age: Adı geçen eser

Agm: Adı geçen makale

C: Cilt

çev: Çeviren

Edt: Editör

No: Numara

S: Sayı

vb: ve benzeri

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışma da Platon'un etik anlayışının irdelenmesi ve diğer felsefi görüşlerinin de incelendiği bir çalışmadır. Bu çalışma "Platon Felsefesinde Değerlerin Kaynağı ve Mahiyeti Problemi" başlığında Platon'un felsefi düşünceleri incelenmiş ve araştırılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Felsefe tarihinin ilkçağdaki en önemli isimlerinden biri olan Platon, fikirleri ve eserleri ile bugüne kadar etkisi devam eden, bundan sonrada devam edecek filozoftur. Amaç, ilk olarak Platon'un etik anlayışının felsefi temellerini epistemoloji ve ontoloji alanında ve bu konuların ahlâkla ilintili bir şekilde ele alınması ve aralarındaki bağlantı ve farklılıklar açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Platon'un bilgi, varlık ve pratik felsefenin konusu olan siyaset, ahlâk felsefesi tasvir edilmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Platon Felsefesinde Değerlerin Kaynağı ve Mahiyeti Problemi adlı tez çalışmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırma verilerin, olguların ve kavramların incelenmesinde fenomenolojik- betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Metinlerin çözümlenmesi ve tutarlı bir içerik için Platon'un etik anlayışı tasvir edilmiş bu konularla ilgili bulgular mukayese edilmiştir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Platon'un ahlâk felsefesi günümüz sorunları bağlamında (insanı ne mutlu eder veya insan ne gibi bir evrensel ilkenin peşinde koşmalıdır.) sorunsalı temel problem olarak ele alınmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Kişilerin ahlâkî davranışlarındaki yozlaşmayla ilgili olarak Platon'un *eudaimonist* felsefesi ışığında karşılaştırmalar yapılmıştır. Değer, ahlâk, erdem, gibi kavramların ve konuların incelenmesinde bu kavramlara ilişiği olan diğer kavramların araştırması Platon eserleri başta olmak üzere diğer kaynaklarda incelenmiştir.

1.BÖLÜM: PLATON'UN YAŞAMI, ESERLERİ ve FELSEFİ YAŞAMININ EVRELERİ

1.1. Platon'un Yaşamı, Eserleri ve Felsefi Yaşamının Evreleri

Platon M.Ö. 427-347 yılları arasında Atina'da yaşamış felsefe tarihinin ilk sistematik düşünürüdür. Atina da aristokrat bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldiği bilinmektedir. Her Yunanlı aristokrat ailenin çocuğu gibi Platon da yönetici sınıf adayı olarak yetiştirilmiş bu doğrultuda kültürel, sosyal ve bireysel olarak kendini geliştirmiştir. Sokrates ile tanışmadan önce şiirle meşgul olmuşsa da sonradan edebiyat yerine felsefe ve diğer bilimlerle meşgul olmayı tercih etmiştir.¹

Yunan felsefe geleneğinden kısaca bahsedecek olursak, bu gelenekler bir kaç başlık altında evrelere ayırarak incelendiği bilinmektedir. Arkhe probleminin araştırıldığı doğa felsefesi ve Milet Okulu düşünürlerinin yer aldığı birinci evre olup doğa felsefesi ekollerinin bu ilk dönemde ortaya çıktığı görülmektedir.² Felsefenin bugün ki anlamda kullanılmasına zemin hazırlayan düşünce yapısı, Yunan düşünürlerinin yer aldığı evrenin ana maddesini akılsal çerçevede açıklamaları olmuştur. Bu dönem, önceki felsefi anlayıştan yani mitosların anlatımına dayalı felsefi düşünce yapısından farklıdır. Çünkü mitoslar evrensel ilkelerin açıklamalarını akıl ilkeleri dışında inanca dayalı tasvirlerle açıklamaktadır.³ Bu çağ, davranışların ve ahlâkî düşüncenin yapısını oluşturan mitoslar ve evren üzerinde yapılan açıklamalar ozanlar ve şairler tarafından yapılmaktadır. İlk teologlar olarak bilinen Homeros ve Hosiados mitosları varlığın kökenini tanrısal içeriklerle açıklamışlardır.⁴ Ahlâk ilkeleriyle (öğreti) ilgili düşünce yapısını ortaya koyan ilk düşünürler “Yedi Bilgeler” olarak bilinmektedir. Bu bağlamda bu düşünürlerin bazıları davranışlarla ilgili öğütlerde bulunmuşlardır. Eylemlerde aşırıya kaçma (Solon)! Kendini bil (Khilon)! Nerede nasıl davranması gerektiğini bil ve öyle eyle (Bias)! Yasaların eski, yemeğin yeni olsun (Periandros)! Kendine kötülük eden başkalarına da kötülük eder (Hesiodos) gibi sözlerle ahlâkî öğütlerde bulunmuşlardır.⁵

¹ Ernst Von Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, çev. Vural Okur, (İstanbul: Düşünce Bilim Kitapları, 1999), 144

² Hans Joachim Störig, *Dünya Felsefe Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, (Ankara: Say Yayınları, 2013), 114

³ Selahattin Hilâv, *Yüz Soruda Felsefe El Kitabı*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1990), 16

⁴ Age. 19

⁵ Hilâv, *Yüz Soruda Felsefe El Kitabı*, 20

Bu bilginlerden sonraki dönemde Thales, Anaksimandros, Anaksimenes gibi düşünürler doğaya ve doğa olaylarına açıklık getirirken akıl ilkelerine dayalı düşünce sistemi oluşturmuşlar ve bu problemlere arkhe ile temellendirmişlerdir. Thales evreni su, Anaksimandros aperiion, Anaksimenes ise arkhe problemini hava (ruh) ile açıklamıştır.⁶

Felsefe tarihinde ilk filozof olarak Thales'den bahsedilmektedir. Çünkü o evreni gözlemleyip inceledikten sonra mantıksal açıklamalarda bulunarak mit anlatımlardan farklı bir yol izlemesi onu bilgelik sisteminde ilk gördüğümüz filozoflardan biri yapmaktadır.⁷ Onun araştırmaları ve doğaya yaklaşımı yani arkhe probleminin “su” olduğuna ilişkin bir düşünceye sahip olmasıdır. Thales'in bu arkhe düşüncesi bilgelige örnek bir adım olmuştur. Çünkü o araştırmayı, incelemeyi seven evreni açıklamaya dayalı çalışmalar yapan bir düşünürdür. Aristoteles *Metafizik* kitabında Thales'in görüşleriyle ilgili edindiğimiz bilgiler onun *arkhe* yani ilk nedeninin su olduğunu açıklaması yaşadığı çevrenin etkisiyle olduğu söylenmektedir. Ona göre her şeyin oluşumu nemli bir yapıya sahiptir ve ilk oluşumun özü de su yani sıvı bir yapıya sahip olduğunu söylemektedir.⁸

Pythagoras öğretisinin egemen olduğu sayıları evrenin ana maddesi olarak açıklayan düşünce yapısı var olan şeylerin kendi içinde uyum halinde olduklarını belirtmiştir. Bu düşünce yapısı varlıkların, matematikten müziğe ve gökcisimlerinin hareketleri, büyüklükleri ve kapladıkları alan gibi tüm şeyler sayılarla ilgili olduğunu söylemektedir. Sayılar bu düşünceye göre varlıkların oluşumunu sağlayan maddesel unsurları oluşturmaktadır.⁹

Diğer bir dönem ise sofistlerin egemen olduğu Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi sistematik düşünürlerin yer aldığı evredir. Bu dönem şehir devletlerinde eski kültürün demokrasi ile ilişkileri içinde şekillenen felsefi anlayışla ortaya çıkan öğretilerin çokluğu ortamında eğitim verecek öğretici bireylere ihtiyaç duyulmuş ve bu ihtiyacın sonucunda sofistler ortaya çıkmıştır.¹⁰ Sofistler, felsefenin bakış açısının

⁶ Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996), 91,92 (983 b 20- 984 a 5)

⁷ Hilâv, *Yüz Soruda Felsefe El Kitabı*, 20

⁸ Aristoteles, *Metafizik*, 91 (983 b 20, 25)

⁹ Age, 100 (986 a)

¹⁰ Alaeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1995), 114

tamamen insan odaklı olmasını sağlamışlar ve düşünme olgusunun kendisini felsefenin konusu haline getirmişlerdir. Onlar etiği bilimsel bir şekilde ele almak için etik ölçütleri akla dayandırarak açıklamaya çalışmışlardır. Aynı zamanda dönemin aristokrat ailelerinin çocuklarına da yurttaşlık ve retorik eğitimi vermek için ücret karşılığında şehir şehir dolaşan aslında günümüz insanına daha yakın felsefi düşünceleri (köleliğe karşı olma, insanların eşit olduğu gibi) olan bilgin kişiler idiler.¹¹

Sokrates'in öğrencisi olan Platon, Sokrates'in ölümüne kadar onun öğrencisi olmuştur. Sokrates'in ölümünden sonra Megara, Kyrene, Mısır, Güney İtalya, Sicilya gibi ülkeleri gezerek bu ülkenin kraliyet kütüphanelerinden ve bilim insanlarından yararlanarak geometri, matematik, astronomi, siyasi düşünce ve yönetim bilimi gibi dallarda eğitim almıştır. Son gittiği ülkeden ise zorunlu olarak ayrılmıştır, ülkesine dönerken de köle tüccarlarının eline düşmüştür. Köle pazarından felsefeye ilgisi olan Anikanes adında biri tarafından kurtarıl原因, daha sonra özgürlüğüne kavuşturulmuştur.¹² Böylece özgürlüğüne kavuştuğunu ve daha sonra kendisini kurtaran kişiye fidye parasını ödemek istediğini bilmekteyiz, fakat bu kişi söz konusu parayı kabul etmediğinden, bu parayla Platon ünlü Akademia'sını bir vakıf olarak kurmuştur. Kapısına ise kendi idealist felsefesiyle derin ilgisi yüzünden “*matematik ve geometri bilmeyen giremez*” ifadesini yazdırmıştır.¹³

Eserlerine gelince, Platon'un kaleme aldığı düşüncelerini, felsefi gelişim evrelerini ve düşüncelerinin gelişim süreçlerini de dikkate aldığımızda dört döneme ayırmak ve dört başlıkta toplamak mümkündür. Eserleri gençlik dönemi, geçiş dönemi, olgunluk dönemi, yaşlılık dönemi, olarak incelenecektir.

1.1.1.Gençlik Dönemi

Platon'un gençlik dönemi eserleri Sokrates'in etkisi altında yazılmıştır. Bu eserler Sokratesçi yöntemin ve öğretilerin yer aldığı diyaloglardan oluşmaktadır. Bu diyaloglar; “Sokrates'in Savunması, Kriton, Euthyphron, Lakhes, İon, Euthydemos, Protagoras, Kharmides, Lysis ve Devlet” gibi kitaplarından oluşmaktadır.¹⁴

¹¹ H. J. Störig, *Dünya Felsefe Tarihi*, 137

¹² Osman Elmalı, H. Ömer Özden, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2015), 118- 120

¹³ Age, 120

¹⁴ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), 193

1.1.2.Geçiş Dönemi

Platon gençlik dönemi eserlerinde de Sokrates'in etkisi yoğun olarak hissedilmektedir. Geçiş dönemi eserleri adından da anlaşılacağı gibi Sokrates'ten ayrıldığı kendi, düşüncelerinin mayalandığı dönemdir. Erdemlerin tek tek işlendiği gençlik dönemi eserlerinde Platon, bu dönemde eserlerine idealar öğretisi ile ilgili düşüncelerini yansıtmıştır. Bu dönem eserlerinde ruhun ölümsüzlüğü, ideal devlet düşüncesi gibi Platon'a özgü düşünceler yer almaktadır.¹⁵ Bu dönem diyalogları gençlik dönemi eserlerinden farklı olarak sonuca bağlanmaktadır.¹⁶ Bunlar; “Gorgias, Menon, Kratylos, Küçük ve Büyük Hippias, Meneksenos ” gibi diyaloglardır.¹⁷

1.1.3.Olgunluk Dönemi

Platon'un olgunluk dönemi eserlerine gelince bunlar özgün anlamda Platon düşüncesine ilişkin eserlerdir. Geçiş dönemi eserlerinde sanat, beden eğitimi gibi konular kaleme almış iken olgunluk dönemi eserlerinde ise bilimsel konular işlenmektedir.¹⁸ Bu dönem eserleri ise “Şölen, Phaidros, Phaidon, Devlet” adlı kitaplardır. Devlet kitabının ilk bölümü gençlik döneminde yazılmış olup diğer bölümler ise olgunluk dönemine ait kitaplardan oluşmaktadır.¹⁹

1.1.4.Yaşlılık Dönemi

Platon'un bu dönem eserleri tüm felsefesinin bir anlamda tekrarı niteliğindedir. Bu dönem eserlerinde bir kısım eksikleri tamamlamış ve geliştirmiştir.²⁰ Felsefesini temel taşı olan ruhun ölümsüzlüğü görüşü şehir gezmeleri sırasında (Mısır, İtalya) temellendirmiş olup bu ülkelerde Pythagorasçı eğitimcilerin ve düşünürlerin etkisini eserlerine aritmetik, müzik ve astronomi, biyoloji gibi konuları inceleyerek yansıttığı görülmektedir.²¹ Bu konuların yanında son dönem eserlerini toplumsal ahlâk yapısının devlet düzenindeki yerini ve hukuksal düzenlemeleri ahlâkla ilişkilendirerek eserlerin

¹⁵ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 157

¹⁶ Elmalı, Özden, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 122

¹⁷ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2010), 194

¹⁸ Elmalı, Özden, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 22

¹⁹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2010), 194

²⁰ Age, 193

²¹ Selahattin Hilâv, *Yüz Soruda Felsefe El Kitabı*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1990), 43

de incelemiştir.²² Bunlar “Theaitetos, Parmenides, Sofist, Devlet Adamı, Philebos, Timaios, Yasalar” adlı kitaplardır.²³

1.2. Platon (Felsefesinin Genel Karakteristiği), İdeler Öğretisi ve Değerlerin Kaynağı ve Mahiyeti Problemi

Platon felsefesinin karakteristik özelliğine gelince o, yaşadığı dönemde Sokrates’in izinden giderek sofistlerin felsefe anlayışına karşı çıkmaktadır. Çünkü o dönemin sofistleri bilginin genel geçer niteliğini yadsıyarak bilgiyi, rölatif (göreceli) hale getirmişlerdir hatta Protagoras, Gorgias gibi filozoflar “insan her şeyin ölçütüdür” diktumundan hareketle bilgi ve değerler alanında tekil bireyi esas aldıklarından düşünsel kaos ortamı meydana getirmişlerdir. Onlara göre bilginin, ölçütünün insan olması demek bilgi, ahlâk, inanç alanında şüphecilik ve değerler erozyonunun meydana gelmesi demektir. Bu durumda Platon’a göre bu karmaşıklığın tehlikesi sadece devlet yapısının bozulmasına değil bilgi, din, ahlâk normlarının yıkılmasına da zemin hazırlamaktadır.²⁴

Platon, Sokrates’in izinden giderek onun öğretilerini bir bakıma sistematik hale getirmiştir denilebilir. Platon, kendi yöntemini kullanarak düşüncesine metafizik ile başlatmış ve varlıkla ilişkilendirerek her disiplin alanında sistematik düşüncesini ilerletmiştir. Bu alanlar; “varlık felsefesi, bilgi felsefesi, ahlâk felsefesi, siyaset felsefesi” gibi disiplinlerdir.²⁵ Platon bu sahalarda da kendi öğretilerini savunmuş ve böylece değerlerin göreceli olduğu savıyla zarar gören değerleri yeniden evrensel boyuta taşıyarak canlandırmayı hedeflemiştir.

Platon ilkçağ felsefe tarihinde en etkin filozoflardan biri olduğu kadar tüm felsefe tarihi boyunca da etkisini hissettiren bir düşünürdür. Bunun nedeni ontolojide idealizmin, epistemolojide ise rasyonalizmin en sistemli düşünürü olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan eserlerinin tamamına yakını bugün elimizdedir.²⁶ Sokrates’in düşünce sisteminde olan değerleri, bilgiyi sadece pratik hayattaki değerlendirmesinden çıkararak hem teorik hem pratik alanda sentezleyerek sistematik hale getirmiştir.²⁷ Bu bağlamda Platon ve felsefesinin kavramsal işleyişini anlamak tüm

²² Fatma Paksüt, *Platon ve Platon Sonrası*, (Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982), 433

²³ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2010), 194

²⁴ Age, 211

²⁵ Age, 213, 214

²⁶ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 150

²⁷ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, (İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014), 52

felsefe tarihinin kavramsal serüvenini ve tarihsel arka planını anlamaktan geçmektedir. Platon yukarıda da belirtildiği gibi idealizm öğretisiyle ontolojinin önemli temsilcilerinden biri olmuştur.²⁸

Bu tarihsel serüvenin, diğer etkili düşünürlerinden biri de Sokrates'tir. Bu yüzden Platon Sokrates'in düşüncelerinden etkilenecek dönemin sofist düşüncesine karşı çıktığını ve alternatif olarak kendi felsefesini oluşturduğu bilinmektedir. Sokrates'ten gelen bu etkiler onun etik alandaki teorisine tesir ederek, ahlâk yasalarının evrensel yasa oldukları fikrine ulaşmasını sağlamıştır.²⁹ O halde Platon'un etik görüşlerinin incelenmesi, bir bakıma Platon felsefesinin tamamının anlaşılmasına da temel oluşturacaktır.

Platon'un felsefesi ile Sokrates'in felsefesi o kadar iç içe girmiştir ki bu iki düşünürü ayrı ayrı düşünmek adeta olanaksızdır. Diğer taraftan Sokrates'in tüm düşüncelerine Platon'un yazdığı eserler aracılığıyla ulaşılmaktadır. Bu nedenle Sokrates'i Platon'dan ayrı olarak düşünmek ve incelemek olası görülmemektedir.³⁰

Sokrates ahlâk konusunda yaşadığı döneme yaşayışı ve ölümüyle bir bakıma ayna olmuş bir filozoftur. Sokrates diyalektik yöntem uygulayarak doğruyu buldurma yolunda insanları araştırmacı ve metodik bakımdan kuşkucu bir yola sevk etmektedir. İnsanlara hazır bilgi sunmak onları tembelleştirir ve onların yanlış bildikleri şeyleri düzeltme imkânı vermez düşüncesindedir. Bu bağlamda Sofistlerin rölativist ve mutlak şüpheli görüşlerini eleştirmiş, onların eğitim anlayışı ve aşılacak istedikleri düşünceleri de kişileri tembelleştirmeye neden olduğunu söylemiştir. Bu yüzden Sokrates'e göre önemli olan insanları bilmeye yaşam biçimleriyle istekli kılmaktır.³¹

Diyalektik kavramı dia-lecta iki kişinin konuşması, dia-logos bu konuşmanın bütün hali olarak tanımlanmaktadır. Diyalektik, duyularımızdan ve düzensiz, süreksiz sanılardan, uzaklaşarak akılla kavranan bir yöntemdir. Diyalektik yöntem tüm kavramların aynı zamanda kavranmasını sağlamaktadır.³²

²⁸ Doğan Özlem, *Etik- Ahlak Felsefesi*, (Ankara: İnkılâp Yayınları, 2004), 43

²⁹ Age, 43

³⁰ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 151

³¹ Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*, (İstanbul: BDS Yayınları, 1992), 132

³² Hilmi Ziya Ülken, *Genel Felsefe Dersleri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1972), 3,4

Platon'un diyaloglarından edindiğimiz bilgilerden yola çıkarak şu söylenebilir ki Sokrates'in yöntemi tüm insanlar için genel geçer bilgiyi ortaya koyabilecek bir yöntemdir. O, doğuştan insan zihninde örtük olarak bulunan bilgilerin gün yüzüne çıkması için zihin gelişmeli ve olgunlaşmalıdır düşüncesine sahiptir. Sokrates'e göre zihni geliştirecek şey ise diyalektiktir. Diyalektik, akıl ilkeleri çerçevesinde tartışma sanatıdır. Bu tartışma esnasında konuşulanlar doğru ve tutarlı olmalıdır. Yani konuşmanın doğru yönlendirilmesi ve yönetilmesi esas alınmalıdır.³³ Sokrates diyalektik yöntemle birçok kavram ve olgu üzerinde tartışmalar yapmıştır. Onun takip ettiği yöntem sadece bilineni değil, ne bilmediğini de açığa çıkaran bir yöntem olmuştur. Ona göre bunun açığa çıkması tartışma ve sorgulamadan geçmektedir. Burada amacı bilgeliği doğurtmak olan Sokrates'in aynı zamanda karşısındaki kişinin fikirlerinin açığa çıkmasını istediğini anlamaktayız. Kişinin fikirlerinin açığa çıkmasını sağlamak için kullandığı yardımcı etken diyalektik yöntemdir. Sokrates bu yöntemle Atina sokaklarında kişilerin ne bildiğini ve ne bilmediğini soru cevap yöntemiyle açığa çıkarmaktadır. Sokrates'in yapmış olduğu bu çıkarımlar doğrultusunda kişilerin körü körüne inandıkları bilgilerin yanlış bilgiler olduğunu ortaya çıkardığı bu bilgilerin yöntemi ise diyalektik yöntem uygulaması olduğu bilinmektedir.³⁴ Diyalektik yöntem ironi ve maiotik olarak iki aşamadan oluşmaktadır. İroni, Sokrates'in karşısındaki kişiye sorular yönelterek muhatabının bu konuda bir şey bilmediğini ortaya çıkarmasıdır.³⁵ Maiotik aşamasına gelince Sokrates bu aşamada mantıksal düzlemde karşısındaki kişiye bir dizi sorular sormaktadır. Bu soruların cevabı neticesinde muhatabını doğruya ulaştırmayı ya da doğruyu düşündürmeyi hedeflemektedir. Bu yöntem aynı zamanda insan zihninde potansiyel bilginin açığa çıkmasını sağlamaktadır.³⁶

Sokrates'in bu yöntemi uyguladığı Platon'un yaşlılık dönemi eseri olan *Theaitetos* eserinde anlaşılmaktadır. Bu eserde Sokrates annesinin mesleği olan doğurtmaya dayalı ebelikten söz etmektedir. Nasıl ki bir kısım doğumların yalancı olduğu gibi bilginin doğurtmasında da her zaman doğru bilgiye erişilmediği bilinmektedir.³⁷ Bu eserde Sokrates annesi kadar değerli bir iş yaptığını annesinden

³³ Abdülbaki Güçlü, Erdal Uzun, Serkan Uzun, Ü. Hüsrev Yolsal, *Felsefe Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), 400

³⁴ H. J. Störig, *Dünya Felsefe Tarihi*, 141

³⁵ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: İnkılap Yayınları, İstanbul, 1998), 20

³⁶ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 425

³⁷ Platon, *Diialoglar, Theaitetos*, çev. Macit Gökberk, (İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014), 461 (150 b)

farklı olarak onun doğurtma işi doğru bilgi konusunda olduğu anlaşılmaktadır. O gençlerin zihinlerindeki, ruhlarındaki aldatıcı öğeleri ortaya çıkararak onlar üzerinde rasyonel bir araştırmayı ve evrensel doğruyu bulmaları için gayret göstermektedir.³⁸

Sokrates bilgiye ulaşma yolunda eleştirel düşünmenin gerekli olduğunu söylemektedir. Sokrates'e göre bu anlayışı kazanmanın ön şartı doğru bilgiyi istemektir. Bu açıdan Sokrates'in uyguladığı yöntem, soru cevap ve eleştirel düşünciyi merkez haline getiren bir usul içermektedir. Çünkü o insanları genel geçer evrensel bir bilgi elde edebileceği eğitim formasyonuna çağırarak ve sorduğu sorularla insanları sonuca ulaştırarak, cevabı bulmalarını mümkün kılan bir yöntemi kullanmaktadır.³⁹ Çünkü ona göre bilgi hatırlamadır (anamnesis) ve eğitim ise ideler dünyasından birlikte getirilen ama bir bedene girdiği için ruhun unuttuğu bilgileri anımsama suretiyle (doğurma) yeniden kazandırmaktır.⁴⁰ Sokrates insanın doğası derken burada kastettiği şey insanın ruh ve akıl dünyasıdır yoksa biyolojik doğasından söz etmemektedir. İnsanın kendisine dönmesi demek tüm erdemlerin kaynağı olan doğru bilginin bulunduğu yer olan akla dönmektir.

Platon, *Devlet Adamı* adlı kitabında diyalektik yönetime ilişkin olarak şunu söylemektedir: Diyalektik yöntem kişilerle ilgili her şeyi tek tek sırayla, doğru bir şekilde ilerleyerek doğru sonuca ulaştırmaktır. Sıralama küçükten büyüğe, kısıdan uzuna, parçadan bütüne doğru giden bir yöntem olarak açıklanmaktadır.⁴¹

İnsan odaklı felsefesiyle Sokrates'in düşüncesi, sofistlerin düşüncesiyle bir bakıma benzerlik göstermektedir. Sokrates için doğru biliniyorsa, ona uymamak ve bu doğrultuda hareket etmemek mümkün değildir, çünkü ona göre insanlara ahlâkî olarak iyi olanı öğretmek onları erdemli kılmak için yeterlidir. Bilginin, doğru eylemi doğurması gibi bir karakteri vardır. Bunu başarmak için Sokrates insanlara kendilerini tanıması ve o doğrultu da hareket etmeleri için sorgulamaya ve bilmeye davet etmektedir. O, hep kendinden emindir, başkalarına da “kendini bil/ *gnothi seauton*” mesajını vermektedir.⁴² Yukarıda da bahsedildiği gibi, Sokrates diyalektik yöntemi doğruyu bulmak için kullanmaktadır. Onun bu felsefi eylemi, ahlâk alanında evrensel

³⁸ Age, 461, 462 (150 d)

³⁹ H. J. Störig, *Dünya Felsefe Tarihi*, 141

⁴⁰ Paksüt, *Platon ve Platon Sonrası*, 437

⁴¹ Platon, *Devlet Adamı*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 49 (266 e)

⁴² Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 45

değerlerin açığa çıkması kaygısına matuftur. Bu doğrular kişinin ahlâkî bilince açıklık ve güven duymasını sağlayacaktır. Bir konu hakkında bilgi sahibi olduğunu iddia eden kişinin çoğunlukla o konu hakkında hiçbir şey bilemeyebileceğini ve evrensel geçerlikteki bilgiye ulaşmak için ise kendisine dönmesi gerektiğini savunmaktadır.⁴³

Sofistlere göre *her şeyin ölçütü insandır*, buradaki insan evrensel insan konsepti değildir. Bireysel manadadır, dolayısıyla sofistlere göre insanın ölçüt olması tekil manadadır. Bireyin ölçüt olarak kullanıldığı bu anlayışta doğrular tek tek ve çeşit çeşittir. Sofist anlayışta doğrular araştırılmaya yönelik değil de inandırmaya yöneliktir.⁴⁴ Daha sonraki aşamalarda Sokrates, çağdaşları olan sofistlerden farklı olarak, bilgiyi insanın iç dünyasına çekmiştir. Bu bağlamda insanın içsel dünyası tartışma konusu haline gelmiştir. Değişimin gözlemlendiği evreni Sofistler kendilerine rehber etmişler buradaki gerçekliği yani dış dünyada görülenlerin doğruluğunu ispatlama yoluna girmek yerine onlar için herkesin kendi doğruları ve bilgisi olduğunu iddia etmişlerdir.⁴⁵ Bunun akabinde sofist düşünce de bilgi, ahlâk, değer gibi konular genel geçer değil de şüphecî ve rölatif bir tavır sergilemiştir.⁴⁶ Bu bağlamda Sokrates tümel olana ulaşmada bilgiyi ahlâkî ve değeri evrensel olarak açıklama çabasına girişmiştir. Çünkü o çağdaşlarından farklı olarak tikellerin evrensel bir gerçeklik taşımayacağını bu farklılıkların ahlâka, değere ve bilginin sağlamlığına zarar vereceğini belirtmiştir.⁴⁷ Ona göre bilgi ve erdem özdeşdir.⁴⁸ Edinilen bilginin doğru olarak anlaşılması ve hayata geçirilmesi kişiyi mutluluğa götürecektir. Bizce doğru olan nedir? gibi sorulara, sesli cevaplar vermeye başladığımızda ahlâk yargıları doğmaya başlamıştır. Sokrates'e göre doğru bilgi, doğru eylemde bulunmasını sağlayan düsturdur.⁴⁹ Sokrates ahlâkî bilinci şu şekilde açıklamaktadır: kimse bile bile kötü eylemde bulunmaz,⁵⁰ kendini bil,⁵¹ bildiğim tek şey hiçbir şey bilmediğimdir, sorgulanmamış hayat yaşanmaya değmez, sözleri olmuştur. Bu sözleri sofistlere karşı, ahlâkî, odak noktası haline getirmiştir.⁵²

⁴³ Age, 45

⁴⁴ Hilâv, *Yüz Soruda Felsefe El Kitabı*, s. 34

⁴⁵ Age, 34

⁴⁶ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 46

⁴⁷ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: İnkılap Yayınları, İstanbul, 1998), 33

⁴⁸ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 44

⁴⁹ Age, 45

⁵⁰ Hilâv, *Yüz Soruda Felsefe El Kitabı*, 40

⁵¹ Mustafa Bingöl, “Eflatun’da Bilgi ve Ahlak Anlayışı”, *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.1, C.I, Aralık, Erzurum, 2016, 175

⁵² Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2010), 130

Platon Sokrates'in ahlâk yargıları tartışmasını kitaplarında daha geniş ve kapsamlı hale getirmiş ve diyalektiği Sokrates'in yapmış olduğu karşılıklı konuşmaları diyalog halinde kaleme almıştır. Bu metinlerde amaç en yüksek iyiye ulaşmak için hem beden hem ruhen ve zihnen ideal olana ulaşmak hedeflenmiştir.⁵³

Sokrates'e göre erdemli ve ahlâklı bir birey olmanın biricik yolu doğru bilgiyi, bilmekten, geçmektir. İnsanı erdemli kılacak olanda bu bilgidir. Onun da hep söylediği gibi bilgi erdemdir. Sokrates'e göre, bilgi ve erdem iyi ve kötünün ne olduğunu bunların birbirinden ayırt edebilmek de akıllı kimselerin görevidir, der.⁵⁴ Yani Sokrates *akrasiaya* karşıdır. Akrasia; Eski Yunancadaki *kratos* kelimesinden türetilmiş bir sözcüktür. Olumsuzluk belirten bu kelime Yunan düşüncesinde istenç özgürlüğü, tutum ve davranışların denetim altına alınamayıp, haz ve isteklerinin peşinden koşan ölçsüz davranışların genel anlamıdır. İnsanın davranışlarında ahlâkî olarak, en iyi olanı bildiği halde bunu hayatında aktif olarak uygulamaması durumudur. Yani insanın şehvet duygularını durdurmakta zorluk çekmesi anlamında kullanılmıştır.⁵⁵

Sokrates'e göre kötülük, mutluluğun yanlış yerde aranmasından doğar o halde doğru, bilgiden geçer. Yine Sokrates kendini bil derken kendimizle uyum içinde olmamız gerektiğini söylemektedir. Sokrates'e göre iyi davrandığının bilincinde ve onun bilgisine sahip olmak mutluluğu, bunun tam tersi ise kötü eylemi doğuracaktır o halde bilinçsiz davranışlara ne biz ne de kendisi iyi diyemez. Bu durumda Sokrates'e göre kötülük ancak bilerek yapıldığı takdirde kötülük olur. Erdemsizlik bilgisizliktir. Erdemli, faziletli olma ise bilgidir. Erdem gerçekten bilgi ise erdemsizlikte ancak bilgideki noksanlıktan meydana gelebilir.

Platon bu duruma farklı bir bakış açısı getirmiş bu düşünce sistemini dual bir yapıda işlemiştir. Ona göre içinde yaşadığımız dünya hayaller ve gölgelerden ibaret olan, duyuların tanıdığı dünyadır; diğeri, içerisinde gerçek (reel) varlıkların bulunduğu, aklın tanıdığı dünyadır başka bir ifadeyle ideler dünyasıdır. Gerçek olan ancak aklın tanıdığı, yani varlığına ancak tasavvurla ulaşabildiğimiz ideler dünyasıdır. Ona göre yaşadığımız dünya reel dünyanın yansımasıdır yani bu dünya hayalden, gölgeden ibarettir. Buradaki varlıkların her cinsinden birer örneği veya modeli, asıl haliyle, gerçek

⁵³ Ülken, *Genel Felsefe Dersleri*, 3

⁵⁴ Elmalı, Özden, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 101

⁵⁵ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 49, 50

âlem olan ideler dünyasında bulunmaktadır. Bu varlıkları yansıyan dünyada tanıyan akıl, onun gerçeğini bulmak istemektedir.⁵⁶ Platon da tıpkı Sokrates gibi bilginin hatırlama ve anımsama yoluyla elde edildiğini ve gerçeği arzulayan bir akla sahip olduğumuzu savunmaktadır.

Platon’a göre içinde yaşadığımız ve bizi kuşatan dünya, erekli ve şekil almış olandır. Bunu biraz daha belirginleştirmek istersek, doğadaki her nesne pay aldığı idesi tarafından da bir şekle büründürülmüş olmakta ve ait olduğu idesine özlem ve sezgi ile yönelmiş durumdadır. Yani nesnede aşkın, ruhta içkin olana ulaşma arzusu yatmaktadır.⁵⁷

Genel olarak Platon’un felsefesinden bahsederken bu felsefede her şeyin temeli olarak kabul edilen erdemden bahsetmemek mümkün değildir. Bu olgu Platon’un diyaloglarında sıklıkla vurgulanmaktadır.⁵⁸ Platon da erdem kavramı “bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet” üzerine kuruludur.⁵⁹

Ona göre insan doğası gereği erdemli olmalıdır, çünkü yalnızca erdemli bireyler iyiye ve ilahi (kutsal) olana ulaşabilir. Platon bireyde bu erdemli yönün ortaya çıkması ancak eğitimle gerçekleşeceğini söylemektedir. Ancak Platon bir yandan var olan erdemin eğitimle ortaya çıkacağını savunurken, öte yandan *Menon* diyalogunda erdemin öğretilebilirliğini sorgulamaktan çekinmemiştir. Burada öğretilebilirliği sorgulanan erdem, tüm erdemlerin temelinde yatan tek erdemdir. Öte yandan, diyalogun kurulduğu dönemin koşulları dikkate alındığında buna ağırlıklı olarak siyasi erdem denilebilir.⁶⁰

Menon diyalogu Sokrates ve Menon arasında gerçekleşmektedir. Konuşma Menon’nun Sokrates’e sorduğu soru, “erdem öğretilebilir mi?” sorusuyla başlamaktadır. Sokrates, Menon’u erdemin ne olduğunu öğretmek yerine sorular sorarak bulmaya yönlendirmiştir. Bunun üzerine Menon’nun erkek ve kadına göre yaptığı farklı erdem tanımları, erdemin tek bir tanımı olması gerektiğini ve herkeste bulunması gerektiğini belirten Sokrates tarafından kabul görmemiştir. Başka bir deyişle Platon, erkek ve kadın

⁵⁶ Nurettin Topçu, *Felsefe*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 56

⁵⁷ Doğan Özlem, *Etik- Ahlak Felsefesi*, (2004), 43

⁵⁸ H. J. Störig, *Dünya Felsefe Tarihi*, 154

⁵⁹ Özlem, *Etik- Ahlak Felsefesi*, (2004), 42

⁶⁰ Platon, *Diyaloglar, Menon*, çev. Adnan Cemgil, (İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 2014), 139

ayırımı yapmadan erdemın herkes için ortak bir tanımını olması gerektiğini söylemektedir.⁶¹

Platon'a göre erdem, bütüncül ve kapsayıcı bir yapıya sahip olmalıdır. Dolayısıyla erdem, güçlü ve güzeli sevmek değildir, çünkü güzel herkes tarafından sevilen şey olarak açıklamaktadır. Dolayısıyla erdemli bir insan ile erdemli olmayan bir insan arasındaki fark bu tanıma göre sonuç oluşturmaz. Sokrates, diyalogda erdem hakkında genel ve evrensel bir bilgi istemektedir. İlave bilgi olarak Sokrates'in burada sadece sözcü olduğunu ve fikirlerin Platon'a ait olduğu bilinmelidir.⁶²

Menon diyalogu, Platon'un felsefesindeki bilgi anlayışı hakkında önemli ipuçlarına sahiptir. Platon diyalogda bilginin hatırlayarak geri getirildiğini, yani bilginin ruhta doğuştan geldiğini vurgulamıştır. Bu sözde "belirsiz hatırlama", Sokrates bir köleye matematiksel bir problem gösterdiğinde ortaya çıkar.⁶³

Anımsama; başka bir ifadeyle hatırlama veya anamnesis, Platon'un dual dünya öğretisinde, asıl gerçeğin bulunduğu idealar âlemindeki bilgilere ulaşmada kullandığımız zihinsel bir yöntemdir.⁶⁴ Bu anımsama yöntemini, *Menon* diyalogunda bir köle ya da çocuk üzerinde Sokrates'in yapmış olduğu konuşmalarıyla bize sunulmuştur. Platon, Sokrates'in ağzından bir geometri problemi üzerinden örtük olan bilgiyi gün yüzüne çıkarmak istemiştir. Geometri bilgisine sahip olmayan bir kişiyi yanılsamalarla ve hatırlamayla bu dünyada elde etmediği bilgileri başka bir âlemde edindiğini yani idealar alanında da bu bilgilere sahip olduğumuzu savunan konuşmalar yapmıştır.⁶⁵ Platon Sokrates'in konuşmalarından da anlaşılacağı üzere doğuştan bilginin yani inneistik bilginin temellendirmesini yapmıştır.

Platon, *Phaidon* diyalogunda bilginin içsel bir olgu olup olmadığını tartışmıştır. Bilginin önceki öğrendiklerimizin anımsanması üzerine olduğunu ve ruhumuzun da bu bakımdan ölümsüz olduğunu söylemektedir.⁶⁶ Platon'a göre anımsama benzeyen ve benzetilen şeyler arasında kurulan ilişkiyle başlayan zihinsel süreçtir.⁶⁷

⁶¹ Platon, *Menon*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 29- 31 (70 a- 72a)

⁶² Age, 40, 41 (77 a, b)

⁶³ Age, 56, 57 (84 b)

⁶⁴ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 65

⁶⁵ Platon, *Menon*, (2018), 60, 61 (85 a- e)

⁶⁶ Platon, *Phaidon*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 64,65 (72 e, 73 a)

⁶⁷ Age, 66 (74 a)

Platon'un görülen ve algılanan dünyadaki bilginin aldatıcı olduğunu savunması Herakleitos'un felsefesindeki anlayışa benzemektedir. Aristoteles, *Metafizik* kitabında idealar öğretisinin Herakleitos etkisiyle oluşturulan bir kuram olduğundan söz etmektedir. Herakleitos'un anlayışında duysal evrendeki her şey hareket halinde olduğundan değişim kaçınılmazdır. Değişen şeylerin bilgisi evrensel nitelik taşımayacaktır. Evrensel bilginin kalıcılığı gerçeğin var olmasından geçer.⁶⁸

Platon'un, Herakleitos'dan etkilenmesinin sebebi yakın dostu olan Kratylos'un Herakleitosçu bir anlayışa sahip olması yüzündendir.⁶⁹ Bu dünyadaki şeylerin değişimi bizi asıl olana ulaştırmayacağını savunmuş ve bunun üzerine kuram oluşturmuştur. Sokrates'in etkisinde kalan Platon, felsefesinde erekli ve şekil almış olandan uzaklaşmış ahlâkî konulara ağırlık vermiştir.⁷⁰ Platon bu düşüncelerin egemen olduğu çevrede oluşturduğu felsefesinde Sokrates'ten farklı olarak değişen dünyadaki şeylerin, idealar dünyasından "pay aldığı" düşüncesini geliştirmiştir. Sokrates diğer düşünürlerden farklı olarak kavramlar üzerinde çalışma yapmaktadır. Kavramların doğru anlaşılması, doğru bilinmesi Platon'a göre ideal olana ulaştıracak etkindir.⁷¹

Pay alma kavramı Eski Yunancada *metheksis* olarak geçmektedir. Bu kelime bir şeyde payı bulunan, katılma gibi anlamlara gelmektedir. Bu kavram Platon tarafından görünen dünya ile idealar arasındaki, yani tikellerin tümellerle olan bağıını anlatmada kullandığı benzetme veya betimlemedir.⁷²

Platon *Timaios* diyalogunda kavramların farklı farklı açıklamaları olsa da onların tek bir idesi olduğunu düşünmektedir. Zihnimiz bizi o ideye ulaştırmak için duyularımızı kavramak için kullandığımızı, aklımızı da bilmek için yönlendirdiğimizi söylemektedir.⁷³ Platon'a göre ahlaksal yargılar zihnin ulaşmak istediği üst evredir. Bunun için zihin hep çabalayacaktır görüşündedir. Çünkü zihin, yetkin olana odaklı olduğundan ona uygun dizayn edilmiştir.⁷⁴ Eğer zihin ahlaksal açıdan en yetkin olanı hedeflememiş olsaydı ona ulaşmak için çabalamazdı ya da bu çaba yalancı bir çaba olmuş olurdu. Sokrates bu ahlaksal hedefte olduğunu yaşadığı devletin yasalarına karşı

⁶⁸ Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996), 540 (1078 10b)

⁶⁹ Copleston, *Felsefe Tarihi Platon*, 8

⁷⁰ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 228

⁷¹ Aristoteles, *Metafizik*, 111 (987-10)

⁷² A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 974

⁷³ Platon, *Timaios*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 64 (52, a)

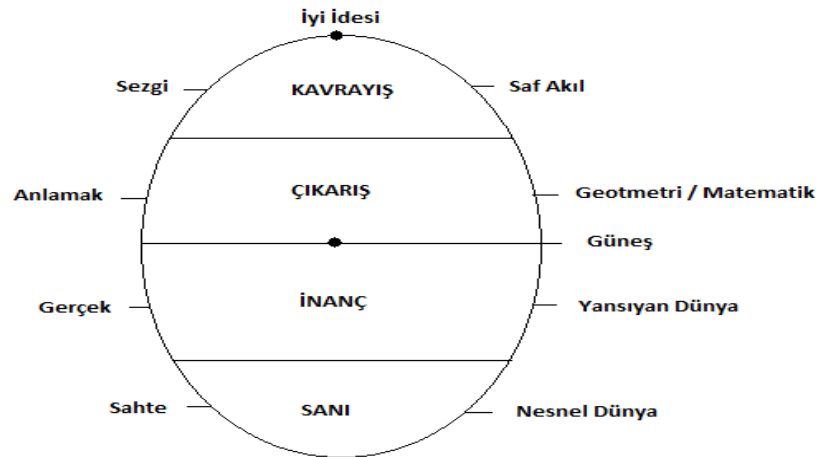
⁷⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 229

gelmeden hem zihinsel hem bedensel olarak bu kararı doğrudan kabul etmesi ahlaksal yargıların zihinsel olarak onayından geçmektedir. Sokrates kendisine ilişkin idam kararının doğru olduğu düşüncesindedir. Çünkü zihin ideal bir düzenin varlığını sorgulayan ve araştırma isteğinde bulunan bir şeyin temsilidir. Düşünme iyi olandan yana olunca zihin hissettirdiklerini eyleme geçirmekte sakınca bulmayacaktır.⁷⁵

Platon'un idealar kuramı iki temel sifere (alan/ âlem) ayrılmaktadır. Bu yüzden yaşadığımız evreni dual yapıda inceleyen Platon ilk olarak algılanan; duyuların etkin olduğu yaşadığımız dünyadan söz etmektedir. İkinci olarak da zihinsel olarak algıladığımız dünyadan söz etmektedir. İkinci olarak ayırdığı dünya kendi içinde de ikiye ayrılmaktadır. Bunlar Dianoia ve Noesis'tir.⁷⁶ Dianoia, akıl yürütmeye karşılık gelmektedir. Zihnin duyulardan bağımsız olarak anlama kavrama yetisidir. Platon felsefesinde dion olarak da bilinmektedir. Akıl yürütmeye karşılık gelmektedir.⁷⁷ Noesis ise sezgisel kavrayış anlamında kullanılmaktadır. Platon'a göre bu kavrayış türü matematiksel bilginin de ötesinde akıl yürütmeye kavrayabileceğimiz tümel bilgiye denk düşmektedir.⁷⁸

Platon *Devlet* kitabında idealar kavramıyla ilgili yaptığı açıklamalardan aşağıdaki şemayı çıkartmaktayız.⁷⁹

Şekil 1: Platon'un Varlık Kuramı

⁷⁵ Platon, *Phaidon*, 101 (97, c d)

⁷⁶ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 234

⁷⁷ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 380

⁷⁸ Age, 1044

⁷⁹ Paksüt, *Platon ve Platon Sonrası*, 214, 215

Yukarıdaki şema Platon'un idealar kuramının oluşumunu göstermektedir. Görülen evren ve idealar alanı olarak iki eşit parçaya bölünmekte ve onlarda kendi içinde tekrar ikiye bölünerek bu kavramların evrelerini oluşturmaktadır. Bu süreçteki amaç iyi idesine ulaşmaktır. İyi idesi saf akıl aşamasına gelmiş sezgilerimizi kullandığımız zihinsel bir süreçtir. Saf aklında ulaşmak istediği şey iyi idesidir. Fakat tam anlamıyla ulaşamayacaktır. Çünkü O görülen dünyadaki güneşe karşılık gelmektedir. Güneş görmemizi sağlayan fakat onu tam manasıyla anlayamadığımız bir üst ışığa ve parıltıya sahip olmasından görmeyi kısıtlamaktadır.⁸⁰

Saf akıl diyalektik yöntemi kullanarak neden sonuç ilişkisi gözetmeden varsayımlarda bulunmaktadır. Bu varsayımlar üzerine yapılan kritikler objesi olmayan formlara açıklık sağlamaktadır.⁸¹ Matematiksel akıl ise varsayımlarda yani nedensellikten hareketle çıkarımların yapıldığı yöntemsel sonuçlar içeren alandır.⁸² Yani Güneş görmemizi ve anlamamızı sağlayan ışığa sahiptir. Ama onun için net ifade de bulunmak zor olacaktır. Zor olan onun karşılığı olan iyi idesinin her şeyin üstünde bir aşamada olduğu ve tariflere sığmaz ölçüde olmasıdır.⁸³ Yani o hem kaynaktır hem kaynağın üstündedir.

Platon döneminde, Kratylos gibi düşünürlerin felsefinde değişim düşüncesi egemendir. Platon değişen şeylerin bilimi yapılamayacağını savunmaktadır. O, Sokrates'ten ahlâk yargılarının tümel yargılar olması gerektiğini öğrenmiştir. Bu bağlamda ahlaksal yargılar nesnel, üniversal ve değişmez hükümler içermesi bilimsel nitelik açısından önem arz etmektedir. Çünkü ona göre bir şeyin evrensel nitelik taşıması, değişmez olması ve nesnel olması bilimselliğin getirisi olduğu düşüncesindedir. Böylelikle idealar kuramını oluşturmuştur.⁸⁴

Aristoteles'in de söylediği gibi insan; “insan doğasına” sahip olduğu için bilmek ister. Herhangi bir varlık bilme çabasına girmez. Sadece insan dediğimiz varlık, böyle bir doğaya, fitrata, yaratılışa sahip olduğu için, böyle olmanın gereği doğal olarak bilmek ister başka bir ifadeyle insanlar gerçek olanın ne olduğunu bu yaratılışın gereği olarak

⁸⁰ Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), 224, 225 (508 a- d)

⁸¹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 267

⁸² Age, 266

⁸³ Paksüt, *Platon ve Platon Sonrası*, 215

⁸⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 242, 243

bilmek ister ve bilginin peşinde koşar.⁸⁵ Duyumla algıladığımız ve anlamaya çalıştığımız evren gerçek olanın arayışıdır. İnsanda diğer canlılar gibi bazı duyuların eksik olduğunu veya olmadığı varsayıldığında öğrenmeye ve bilmeye meraklı olmayan varlık olacaktır. Çünkü onlar yeme, içme büyüme vb. şeylerle güdülenmişlerdir. Görmek, duymak, hissetmek gibi algılar bilgilendirme ve bilgi yolunda ilerleyiştir. O halde denebilir ki insan beş duyusuyla ve tüm organlarıyla bilmek ister.⁸⁶ Platon'un da idealar öğretisi zihinsel bir arayıştır yani icat değildir.⁸⁷ Bu arayışta Platon *Kratylos* diyalogunda kavramların analizi için, önce onların isim olarak değil de nesnenin kendisini bilmemiz gerektiğini Sokrates aracılığı ile söylemiştir. Bu diyalogda öncelik nesnenin kendisini bilmek sonraki aşamada isimlerin analizini yapmanın daha doğru olacağını söylemektedir. Ona göre değişen şeylerin bilgisi olmaz. Çünkü bilgi değişim değil gelişimdir. Bir bilgi üzerine bilgi eklenerek yani kolektif olarak ilerliyorsa bilgiden söz edilebilir. Eğer o bilgi boyut değiştirmiş yani değişime uğramışsa o şey bilgi olmayacağı görüşündedir.⁸⁸ Platon başka bir diyalogunda kavramların (iyi, güzel) hem kendisinin hem bir türünün olduğu düşüncesi herkesin anlayamayacağını, bu anlayışın ideaların kabulüyle başladığını söylemektedir. İdealar düşüncesini kabul etmeyen biri için kalıcı bilgiye ulaşmanın mümkün olamayacağından söz etmektedir.⁸⁹

Platon *Phaidon* diyalogunda dünyaya gelmeden önce gerçek bilgiye sahip olduğumuzu söylemektedir. Yani Platon insanın ruhlar dünyasında iken ideleri gördüğünü bildiğini ve daha sonra unuttuğunu ileri sürmektedir. Diğer bir ifadeyle Platon apriori bilgilerimizin olduğunu savunmaktadır. Apriori, bilgilerimizi pratikte uygulamadan edindiğimiz bilgilerdir. Yani doğuştan gelen bilgiler olarak da tanımlanabilir. Latince kökenli olan bu apriori kavramı “öncü olan bilgi” anlamına gelmektedir.⁹⁰ Duyu organlarımızı kullanıyor olmak onların nasıl ve ne şekilde algıladığını hissetmek, doğmadan önce bir bilgi gerektirdiğini eşitlik ilkesi üzerinden anlatmıştır.⁹¹ Platon'a göre güzel ve iyinin idesi asla kendi özünde değişmez, ama görüngüler (fenomen/ görüngü) dünyasında ise güzel ve iyi değişkendir, hareket halindedir. Cisimlerin, nesnelerin kendilerinden pay aldığı iyi, güzel varlık idesi

⁸⁵ Aristoteles, *Metafizik*, 75 (980 21, a)

⁸⁶ Age, 76 (980 b)

⁸⁷ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 257

⁸⁸ Platon, *Kratylos*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 104, 105 (439- 440)

⁸⁹ Platon, *Euthydemus, Parmenides*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 103 (135 a)

⁹⁰ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 1

⁹¹ Platon, *Phaidon*, 69 (75 b, c)

bulunmaktadır. Çünkü Platon'un idealar kuramı var olanların idesinin transandantal olarak gerçek olduğu fikri üzerine kuruludur.⁹² İdealar kuramı duyularımızla algıladığımız nesnelerin, cisimlerin bulunduğu fenomen dünyası ve algılarımızla anladığımız zihinsel olarak ulaştığımız gerçek dünya olarak dual yapıya sahip bir kuramdır. İdea âlemi ahlâkî eylemlerimize yön veren gayeleri de oluşturmaktadır.⁹³

Platon'da ahlâkî değer, gençlik diyaloglarında da açık şekilde görülen (fenomen) dünyada somut olarak gösterilmiş ve araştırılmıştır. Aynı zamanda ahlâkî kavramların karşılığı idealar âleminde mevcut olduğu Sokrates tarafından belirtilmiştir.⁹⁴ İdealar âleminde estetik olguların olduğundan da söz etmektedir. Platon *Şölen* kitabında güzelin "iyi"ye ulaşmada bir aracı olduğunu belirtmektedir. Güzele duyulan ilgiyi de *eros* kavramıyla açıklamıştır. Bu arayış önce bedende başlayacaktır. Gözüne hitap eden tüm bedensel güzelliklerin ayniliğini fark edince ilgi azalacaktır. Bedensel güzellikle tatmin sağlanmayınca içsel güzellik aranmaya başlanacaktır. Bunun bilgisine ulaştığında güzelin özünü kavramış olacaktır. Güzelin bedenden bedene değişmeyen, ölümsüz, ezeli ve ebedi güzellik olduğunu anlayacaktır. Platon'a göre içsel güzellikte eksiklik bulunmaz. Bedensel güzellik içsel güzelliğin tamamlayıcısı değil, yansımasıdır.⁹⁵ İçsel güzelliğin keşfi, görünen âlemde uzaklaştırıcıdır. Görünen âlemle idealar âlemi arasındaki bağı kuran şey ise sevgi olacaktır.⁹⁶ Sevgi, iyi ve iyi olana duyulan arzudur.⁹⁷ İyi olanın iyi olandan pay aldığını, güzel olanın da güzel olandan pay aldığını söylemektedir. İdealar âlemi Platon'un varlık, estetik, ahlâk gibi alanlarda yani her aşamada açıklamaya çalıştığı zihinsel bir alandır.⁹⁸ Platon *Şölen* kitabında yapmış olduğu bu açıklamaları güzelin iyi ile ilişkilendirilmesi tutku ve arzuların sevgiye dayanak gösterilmesi ile duyuların ve davranışların ahlâkî boyuta taşıyarak iyi değerlerine ulaşmasında bir aracı olduğunu belirtmektedir.⁹⁹

Platon kendisinden önceki felsefî tartışmaları tutarlı ve bütüncül bir yaklaşımla ele almak amacıyla akıl ilkelerini diğer disiplinlerle ilişkilendirerek açıklamaktadır. Platon değişim ve hareketin sürekli olarak devam ettiği bu evreni zihinsel bir faaliyetle

⁹² Age, 74 (79 d, e)

⁹³ Özlem, *Etik- Ahlak Felsefesi*, (2004), 43

⁹⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 249

⁹⁵ Platon, *Şölen*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 93, 94 (210 a- 211 b)

⁹⁶ Age, 83 (202 c- e)

⁹⁷ Age, 88 (206 a)

⁹⁸ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 250

⁹⁹ Paksüt, *Platon ve Platon Sonrası*, 156

doğru bilginin imkânını açıklamayı hedeflemiştir.¹⁰⁰ Platon bu hedefte idealar kuramına açıklık getirmek ahlâkî değerlere ontolojik bir temel oluşturma düşüncesindedir. O halde amacın doğrultusu ahlâkî değerlere üniversal bir etki kazandırmak olacaktır.¹⁰¹ İdealar kuramının aklın ilkeleriyle olan ilişkisini açıklamak için öncelikle “idea” kelimesinin Platon düşüncesinde ki anlamı üzerinde durmak da yararlı olacaktır. İdea: Eski Yunancada *eides* kavramına karşılık gelmektedir. Biçim, form anlamlarında kullanılmaktadır. Platon düşüncesinde ise zihinsel olarak algılanan ve düşünülenin özüne oluşturan gerçekliklerdir.¹⁰²

Platon’a göre nesneler gibi ahlâkî ve estetik değerlerin, varlığa konu olan her şeyin hatta kavramlarında ideaları vardır. Ahlâkî ve estetik değerler ölçüt olarak idealar dünyasındaki gerçeklerine en yakın olan değerlerdir. Bu değerler idelerine yakın olma yolunda ilerlemektedir. Çünkü iyi tektik, kötü çeşit çeşittir.¹⁰³ Duyulur dünya ya estetik değerler ve ahlâkî ilkeler kusursuz bir biçimde yansımaz, sadece bu gerçekliği taklit eder tıpkı bir ressamın bir görüntüyü tablosuna aktarması gibi. Maddi dünya bu yansımayı karşılayabilse bile sonsuza kadar koruyamayacaktır çünkü yansıyan dünyada değişim ve hareket vardır. Yansıyan dünyada, teker aşınır, masa eskir, ağaç kurur, ahlâkî değerler değişime veya bozulmaya maruz kalabilir. Çünkü bu oluşumlar sonradan var olmuş değişen dünyaya ait oluşlardır. Oysa bir matematikçinin zihnindeki geometrik şekiller bozulma ve değişime uğramamaktadır. Çünkü Platon’a göre insan zihnindeki veya bir matematikçinin dairesi, üçgeni, evrensel ve nesnel bir gerçekliğe sahiptir. Bu icat değil keşfedilmedir.¹⁰⁴ Bir şeyin keşfi zihinsel olarak yapılmalıdır. Yetkin olanın değişime maruz kalmaması ideal olana zihinsel yaklaşımdandır. Zihinde varlığını sürdüren varlık, maddi olana aktarım yapıldığında bozulmaya uğrayacaktır.

Dünyada olan şeylerin aslı tekil ve mükemmel olarak başka bir siferde karşılığı bulunmaktadır. O şey idesinden pay almış ve o hali o mükemmeliyetin ancak bir yansımasıdır. Diyebiliriz ki yansıma, bir şeyin kendisini zihinsel ya da maddi olarak açığa vurmasıdır.¹⁰⁵ Yansımalar sürekli bir değişim halindedir. Bu harekete bağlı olarak

¹⁰⁰ Ahmet Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi*, (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 148

¹⁰¹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 253

¹⁰² A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 712

¹⁰³ Aristoteles, *Nikomakhos’ a Etik*, çev. Saffet Babür, (Ankara: Bilge Su Yayınları, 2018), 37 (1106 b, 35)

¹⁰⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 248

¹⁰⁵ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 610

sürekli yenilenme mevcuttur. Bu değişim ve oluş gerçekliğin yani ideanın kendisi olamaz, o sadece zaman ve mekânda hareket eden gerçekliğin gölgesi, yansıması olacaktır. Yani, bu dualite yansıyan taraf başkalaşıma müsait olurken gerçeğin bulunduğu şey ise asıl olan dünyadır. Bu konuda O, *Devlet* adlı kitabında şöyle demektedir: “...yer altında mağaramsı bir yer, içinde insanlar. Önce boydan boya ışığa açılan bir giriş... İnsanlar çocukluklarından beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş halde, bu mağarada yaşıyorlar... Öyle sıkı sıkıya bağlanmışlar ki, kafalarını bile oynatamıyorlar... Bu alçak duvar arkasında insanlar düşün... Bu durumdaki insanlar kendilerini ve yanındakileri nasıl görürler? Ancak arkalarındaki ateşin aydınlığıyla mağarada karşılarına vuran gölgeleri görürler, değil mi? Bölmenin üstünden gelip geçen bütün nesneleri de öyle görürler. Şimdi bu adamlar aralarında konuşacak olursa, gölgelere verdikleri adlarla gerçek nesneleri anlattıklarını sanırlar, değil mi? Bu zindanın içinde bir de yankı düşün. Geçenlerden biri her konuştuğu mahpuslar bu sesi karşılarındaki gölgenin sesi sanmazlar mı? ...Tutsaklardan birini kurtaralım; zorla ayağa kaldıralım; başını çevirelim, yürütelim onu; gözlerini ışığa kaldırsın. Bütün bu hareketler ona acı verecektir. Gölgelerini gördüğü nesnelere gözü kamaşarak bakacaktır. Ona demin gördüğün şeyler sadece boş gölgelerdi, şimdiyse gerçeğe daha yakınsın, gerçek nesnelere daha yakın ve çevriksin, daha doğru görüyorsun, dersek; önünden geçen her şeyi birer birer ona gösterir, bunların ne olduğunu sorarsak ne der? Şaşıra kalmaz mı?”¹⁰⁶ Bu anlatımında Platon idealar dünyası ile fenomenler dünyasını ilişkisini tasvir etmiştir.

Platon’un *Devlet* adlı eserindeki “Mağara Benzetmesi” insan ve insanın yaşamı üzerine çizdiği bir resimdir. Buna göre varoluşumuz bir zindana benzer, duyumsadığımız şeylerde salt gölgeden ibarettir. Bir şekilde prangalarından kurtulup ışığı gören bir insan için önceden duyumsadığı şeyler gerçeklik adına tatmin edici değildir. Dolayısıyla, “idea” asıl kelime anlamıyla resim, biçimler, sınıflandırmalar, varoluşun genel yönleridir.¹⁰⁷ Mağara benzetmesinden de anlaşılacağı gibi görünen ya da yansıyan dünya temsil ettiği gölgeler bizi ideler dünyasına götüren kopya ve görüngülerdir.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Platon, *Devlet*, 231, 232 (215 a- d)

¹⁰⁷ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 712

¹⁰⁸ H. J. Störig, *Dünya Felsefe Tarihi*, 152

Platon idealara ait olan ruh, özdeşlik ilkesi ve diğer ilkeleri idealar ve görünür âlem arasında ortaya çıkan ayrımları bütüncül olarak yapmış olduğu incelemeyi *Phaidon* diyalogunda anlatmaktadır. Bu diyalogda Platon ruhu incelemekte ve bu konuya değinmektedir. Platon'a göre ruh, kökeni itibarıyla idealar dünyasına ve tanrısal olana benzemektedir. Bedende esir kalmış ve görünür dünya ile irtibatını duyular aracılığı ile sağlamaktadır. Görünür dünyanın verilerini gerçekmiş gibi algılayan ruh, arıklığından uzaklaşmaktadır. Beden bozulmaya ve yok olmaya mahkûm bir yapıya sahiptir.¹⁰⁹

Platon'un *Theaitetos* diyalogunda bilgi ile ilgili olarak, bilgi duyularla algıladığımız bir faaliyettir. Bu sebeptendir ki bilgi kişiden kişiye değişkenlik gösterebilir. Bu düşünce Protagoras'a ait bir düşüncedir.¹¹⁰ Protagoras'ın felsefi görüşü "insan her şeyin ölçütüdür" düşüncesine dayanmaktadır. Bu görüş öznel ve göreceli bir düşünce yapısına sahiptir.¹¹¹ Protagoras'ın bu düşüncesi ahlâkın ontolojik gerekçesi olan idealar öğretisine tamamen ters düşmektedir. Çünkü değişimin olduğu yerde kalıcılık sağlanmaz. Protagoras ahlâkın ölçüsüne insanın eylemlerini, bireysel davranışlarını koymaktadır. Bu görüşteki bireysellik toplumsal yaşamdan soyutlanamayan insanın "iyi" anlayışını nasıl olması gerektiğinin arayışı olacaktır. Platon'a göre bu arayışın sonucu evrensel nitelik taşımayacaktır. Çünkü bireyin ve toplumun yapısı değiştikçe ahlâk ve yasa çeşitlenecektir.¹¹² Buna örnek olarak bir nehrin her iki tarafında yaşayan veya aynı dağın eteklerinde yaşayıp da örf ve adetlerin farklı olması gösterilebilir. Eğer evrensel olsaydı bütün toplumlarda aynı olması gerekecekti. Bazı toplumlarda, büyüklerin önünden geçmemek ya da marş okunduğunda saygı duruşunda durmak bazı kültürel ve töresel ahlâk açıdan kurallara uygundur. Bunun tersi ise uygun karşılanmayabilir. Protagoras'ın "insan her şeyin ölçütüdür" düşüncesi bireylerin tek tek ele alındığı ve toplumsal yapıyı buna göre inşa ettiğinin göstergesi olmuştur.¹¹³

Aristoteles'e göre insan toplumsal ve siyasal bir varlıktır (zoon politikon). İnsan reel bir âlemin yani dünyanın içindedir. Olaylara değer katan bir varlıktır. Yaşamını ise değerlerle belirler.¹¹⁴

¹⁰⁹ Platon, *Phaidon*, 77 (80 b- d)

¹¹⁰ Platon, *Diialoglar*, *Theaitetos*, çev. Macit Gökberk, 463 (151 e- 152 a)

¹¹¹ Age, 475, (160 e)

¹¹² Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 35

¹¹³ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 134, 135

¹¹⁴ Joseph M. Bochenski, *Felsefece Düşünmenin Yolları*, çev. Kurtuluş Dinçer, (Ankara: Bilge Su Yayınları, 2011), 3

Sonuç olarak diyebiliriz ki Platon ve Aristoteles Sokratesçi geleneğe mensup olup ahlâkî öğretilerinde Sofistlerin ahlâk öğretilerine karşı çıkmışlardır. Platon evrenselci, özcü ve mutlakçı bir tavır geliştirmiştir. Bu tavır onun etik teorisine tesir edecek, ahlâk yasalarını evrensel ilke olarak birer yasa oldukları fikrine ulaştıracaktır.¹¹⁵

1.2.1. Platon'un İdealar Öğretisi, Doğa Öğretisi ve Kozmolojisi

Platon'a göre doğa, yapısı gereği bilimin konusu olamaz çünkü o sürekli değişim halindedir. Doğa araştırmaları ya da doğa biliminin akla yakın, mantıklı açıklamaları olabilir.¹¹⁶ *Timaios* diyalogunda Platon “evren güzel ve iyi ise değişmeyenden örnek alınarak yapıldığı açık olarak bellidir. Çünkü onu benzeten yetkindir ve beceriklidir. Bu evren asıl olanın yansıması ise yani değişmeyene benzetilerek ve aklın kavrayabileceği, duyuların hissedebileceği ölçüde yapılmış demektir. Değişmeyene bir parça dahi benzediğinden aklın süzgecinde çelişki uyandırmayacak durumda ise bilgisi kalıcı olacaktır.” açıklaması yapılmıştır.¹¹⁷ Yani evrenin değişmeyene benzer olması değişmeyenden pay aldığına göstergesidir. Çünkü evren oluş itibarıyla güzel olan en güzel şeydir.¹¹⁸ Var olanda üç özellik bulunur. İlk olarak varlığın idesi olmalıdır. İyi, güzel gibi şeylerin ezeli ve ebedi olana benzediğinin kanıtı niteliğinde, ikinci olarak idesinin yansıması, yani bir varlıktan geldiğine işaret olması bağlamında ve son olarak yansıyanında yansıyanı olmalıdır ki gerçeği daha iyi anlayalım diyedir. Kısaca varlık, hazır bulunan, taklitte benzetilen (pay alınan) ve taklit edilen varlık olarak üç bölümde incelenmektedir.¹¹⁹

Platon'a göre evren ideal olana benzetilerek tasarlanmıştır. İyinin, güzelin yansıması sebebiyle İyi'yi anlamamız ve doğruyu, güzeli, ahlâklı olana erişmemizi istemiştir.¹²⁰ Bunu anlamamız için de ruha en üst mertebe olan akıl ihsan etmiştir. Akıl keşif için idealar dünyasına yükselecek bilginin ve eylemin ilk ilkelerine kavuşacak yapıya sahiptir. Yani akıl ruha yerleştirilmiş ideal bir parçadır. İkinci olarak ruha can yerleştirilmiştir. Üçüncü olarak ise bedensel istek ve arzuların hissedildiği maddi alan yer almaktadır.¹²¹ Kısaca ruh; akıl, manevi güç/ nefis ve içtepilerden oluşmaktadır.

¹¹⁵ Özlem, *Etik- Ahlak Felsefesi*, (2004), 43

¹¹⁶ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 346

¹¹⁷ Platon, *Timaios*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 38 (29)

¹¹⁸ Age, 38 (29 a)

¹¹⁹ Age, 36, 37 (27 a- 28 a)

¹²⁰ Hilmi Ziya Ülken, *Bilgi ve Değer*, (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2016), 191

¹²¹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 257

Ruhun bu oluşumlarıyla Platon, ahlâk ilkelerine ontolojik bir yapı oluşturmak istememiştir.¹²²

Bir bireyin ahlâklı olabilmesi için bilmeye ihtiyacı vardır ve doğası gereği meraklı bir varlıktır. Sokrates'in de dediği gibi kişinin yaptığı her eylem bilgisinin sonucu ortaya çıkar. Olumlu ve olumsuz değerlendirmeler ise ahlâkî yargılardır. Olumsuz eylemler kişinin bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Ahlâkî açıdan bilme önemli bir yere sahiptir. Platon ruhun işlevine dayanarak bilgiyi açıklamak istemiş ve ruhu üçe ayırarak apriorik bilginin nasıl oluştuğunu açıklamıştır. Apriorik bilgi ruhun derinliklerinde bulunan bu bilgiyi soru sorarak ortaya çıkartmaktadır. Platon bu diyalektiği *Menon* diyalogunda çocuğa/ köleye sorduğu sorularla onun bilgisini ölçmüş ve örtük olan bilgiyi açığa çıkarmıştır.¹²³

Bilginin, bilgeliğin özü haline getirdiği ruh nedir? Ruh, yunanca “*psykh*” anlamında kullanılmaktadır. Bedeni canlı tutan manevi güç/ nefis, soluk anlamında canlılık veren yapı olarak tanımlanmaktadır. Platon ruhu maddeden, cisimden daha önce oluşmuş yapı olduğunu söylemektedir.¹²⁴ Ona göre ruh cismi aktifleştiren hareketlerin kaynağıdır. Yani ruhun olduğu yerde hareket, hareketin olduğu yerde canlılık vardır. Varlıklar canlı ve cansız olarak ikiye ayrılmaktadır. Cansız cisimler başkaları tarafından hareket ettirilmedikleri sürece aktif olmayan varlıklardır. Canlı varlıklar hareket kabiliyetlerini potansiyel olarak içlerinde bulundurmaktadırlar. Hareket onlar için her türlü değişimdir.¹²⁵

Platon *Yasalar* kitabında bununla ilgili olarak “...ruh gökyüzündeki, yeryüzündeki ve okyanuslardaki her şeyi kendi öz hareketiyle gözlemler, takip eder; bu hareketin adı istenç, araştırmak, arayış, dikkat etmek, karar vermek, doğruyu yanlış düşünmek gibi eylemlerin yanında; sevinmek, üzölmek gibi duygularda yer alır” demektedir.¹²⁶ Buna ilaveten “ilk hareketler ikincil hareketleri de kapsamaktadır. İlk hareketler büyüme, küçölme, birleşme ve ayrılmaya götürür bunların sonucu olarak sıcak-soğuk, ağır- hafif, acı-tatlı, ak- kara gibi özellikler alır. Ruh bütün bu parçaları

¹²² Doğan Özlem, *Etik, Ahlak Felsefesi*, (İstanbul: Notos Yayınları, 2017), 53

¹²³ Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2013), 86

¹²⁴ Platon, *Yasalar*, çev. Candan Şentura, Saffet Babür, (Ankara: Pharmakon Yayınları, 2019), 338 (892 a)

¹²⁵ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 363

¹²⁶ Platon, *Yasalar*, 344 (897 a)

kullanarak tanrısal akıl beraberliğinde hareket etmelidir, esasında kendisi de Tanrı olduğu için her şeyi mutlu ve doğru kılar ama akılsızlıkla yani adâmetle birleşirse bütün bu olanların zıttı olacaktır.” Şeklindeki açıklamalarıyla ruhun özelliklerini bu şekilde belirtmiştir.¹²⁷

Platon, ruhu hareket halinde, yapısal olarak halden hale giren varlık olarak açıklamaktadır. Ruh varlıkların içinde kontrolünü sağlamak için aklını kullanabilme gücüne sahip bir yapıdadır.¹²⁸ Ruh ile akıl ilişkisi paralel olarak ilerlemelidir. Çünkü ruh bedensel istek, arzulardan uzaklaştığı zaman hem ahlâksal hem bilgi açısından daha iyi mertebelerde olacaktır. Ruh kendisini bedensel istek ve arzulardan geriye atarsa mutluluk onun için hep var olacaktır. Bunun tam tersi mutsuzluktur. Geçici hevesler mutsuzluk yaratacaktır.¹²⁹ Platon *Phaidon* diyalogunda ruhun iyi düşüncesini bedensel arzu ve isteklerden uzak kalarak sağlanabildiğini böylece gerçeğe ulaşmanın yolu akıl ilkelerinden geçtiğini söylemektedir.¹³⁰

1.2.2. Din, İnanç ve Tanrı

Bilindiği gibi “inanma” insanın bir varlık şartıdır. Ancak inanmanın özel bir biçimi olan “din” ise toplumların varlık şartıdır. Bu bağlamda Platon için din, birey ve Tanrı arasında olan duyusal, zihinsel ilişkiler değildir. Onun için din, devlet ve yasa koyucuların yani yöneticilerin yönlendirdiği inanç ve fiilen yapılması gerekenlerin uygulandığı bir alandır. Dinsizlik ahlâkî ve siyasi olarak devlete karşı yapılmış bir suçtur. Yani dinsizlik ahlâkî boyutta bir kusur oluşturur.¹³¹ Din inanç gerektirir ve insan tabiatı da buna uygun olarak kodlanmıştır. İnançsız insan yoktur fakat farklı inanç biçimleri vardır.¹³²

Sokrates’e göre insanın, belli bir Tanrı’ya bağlanmadan yaşamını sürdürmesi olanaklı değildir. Ona göre Tanrı ile insan ilişkisi karşılıklı bir ilişkidir. İnsan ve Tanrı arasındaki ilişki ticari bir ilişkiye benzetilebilir. Nitekim O, *Euthyphron* diyalogunda dine uygun olan şeyin tanrılara kurban kesmek ve dua etmek olduğunu söyler. Yani

¹²⁷ Age, 344, 345 (897 a, b)

¹²⁸ Platon, *Phaidros*, çev. Ari Çokona, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 26 (245 d, e)

¹²⁹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 367

¹³⁰ Platon, *Phaidon*, 54 (65 c)

¹³¹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 382

¹³² Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, (2013), 351

tanrılara hediye verip çeşitli isteklerde bulunmak tanrılar için yapılacak işlerdir. Sokrates'e göre yapılan bu alışverişte karşılıklı olarak tanrılar ne istediği bilindiği gibi kendi ihtiyacının da bilinmesi gereklidir. O halde dindarlık insanlar ve tanrılar arasındaki alışveriş sanatıdır.¹³³ Böyle bir benzetme onun Tanrı ile insan arasındaki ilişkiyi metalaştırdığı anlamına gelmektedir. Çünkü temelde her ticari faaliyet iki farklı değer karşılıklı takasına ya da ilişkisine dayanmaktadır. Bu nedenle Tanrı insan ilişkisinde iki farklı değerler dünyasının ilişkisini içermektedir.

Platon'a göre din, devlet işleriyle ilgili bir şeydir. Fakat Tanrı ile ilgili olan ya da Tanrılarla ilgili olan inançlar kişiseldir. Platon'a göre Tanrı üstün bir varlıktır ve o kötü özelliklere sahip olamaz. Bu varlıklar özellik olarak en yetkin olanı ellerinde bulundurlar, insanlar bu varlıklara göre kendilerinde bulunan özellikleri onlara yaraşır şekilde hal ve hareket olarak onlara ulaşmayı hedeflerler. Örneğin insanlarda bulunan adalet, iyilik, cömertlik gibi erdemler Tanrıdan/ tanrılardan daha yetkin değildir.¹³⁴

Platon'a göre Tanrı inancı üç grupta incelenebilir. Ona göre üç inanç türü vardır. Bunlardan ilki Tanrı/ tanrılara inanmayanlar, ikinci olarak tanrılar varlığına inanan fakat insanların içine karışmadıkları için Tanrı'yı kötü olarak gören inanç grubu, üçüncü grup ise insanlardan aldıkları hediyelerle insanların hatasını görmezden gelen Tanrı'nın ve tanrılarının olduğu inançlardır.¹³⁵ Bu inanç grupları Tanrı'nın varlığını ve yokluğunu kabul etmiş gruplardır yani inançlı insanlardır. İnandığı şeyin hayata geçirilmesi kişiyi mutlu kılacaktır. Çünkü inanılan şey kişinin hayatında en yüksek değeri taşımaktadır. Bu değer insanların ahlâkî açıdan da iyi olduklarını göstermez çünkü inançlarını bir çıkar doğrultusunda yapmış olmaları eylemlerine ahlâkî değer kazandırmamaktadır. Din, ahlâk davranışlarımızla içselleşmesi gereken eylemler bütünüdür.¹³⁶ Platon'a göre Devlet toplumun inançlarını yaşaması için onlara uygun yasa tasarlamıştır. Yani kişinin inançlı olması ahlâkî olan değil, kişiye ahlâkî değer kazandıracak şey devletin sunmuş olduğu yasalara uymakla mümkün olacaktır.¹³⁷

¹³³ Platon, *Euthyphron*, çev: Furkan Akderin, (Ankara: Say Yayınları, 2016), s.63, 64 (14, d, e)

¹³⁴ Platon, *Yasalar*, s. 332 (887 b)

¹³⁵ A.g.e, s. 333 (888 c)

¹³⁶ Recep Kılıç, *Din Felsefesi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2013), s. 378

¹³⁷ W. K. C. Guthrie, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, çev: Ahmet Cevizci, (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999), s.

Bu düzene uyan kişi iyi ruha sahiptir. Bir ruhun iyi ya da kötü olduğunu nasıl anlarız? İyi ruh Platon’a göre akılla hareket eden ruhtur. Tanrı mükemmel bir varlıktır. Tanrı/ tanrılar evreni insanların mutlu olacakları şekilde tasarlamışlardır. Tanrı, kendisini yansıtan unsurlar koymuştur. Tanrı insanları bu dünyada yalnız bırakmamıştır. Onlara kendisinden bir parça olan ruhu bağışlamıştır. İyi ruha sahip olan “iyi”yi hedefleyen ruhtur. Çünkü ruh Tanrı’nın bir parçasıdır. İyi ruhun yaptığı, düşündüğü eylemin sonucu hep mutluluk olmuştur.¹³⁸

1.2.3. Değerlerin Kaynağı ve Mahiyeti

İnsan, eylemlerini yönlendiren ve belli bir amaç doğrultusunda onlara yön veren zihinsel bir sisteme sahiptir. Bu durumda değer, insan hayatında gerçekliği olan olgusal bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Herkes için değerler üzerine uygun bir tanım vardır. Değerler genel anlamda insan davranışlarına yön veren, belirleyen ve motive eden genel ilkelerdir. İnsanın olduğu her alan değerlerle ilişkili olup değerlerle ilgisi olmayan eylemlerin ve duyguların olması mümkün değildir. Çünkü kişinin dürüstlüğü, yalancılığı, öfkesi, sevgisi yani olumlu ve olumsuz tüm hal ve davranışları değer bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁹ Değer bir bakıma bilgi ve inançla harmanlanan oluşumdur. Düşünce bilgi ile elde edilmektedir. İnanç ise bizim temelimizi oluşturan yapıdır. Bu bağlamda değer olgusu yalnız inanca ya da bilgi ve yaşantıya dayanmaz. Akıl ilkeleriyle hareket etmek ve inanmakla tamamlanan bir süreç ve oluşumdur.¹⁴⁰

Felsefi anlamda değer kavramı “valere” kökünden gelen Latince bir sözcüktür. Anlam olarak güçlü ve kıymetli manada kullanılmıştır.¹⁴¹ Değer öğretisi ise Eski Yunanca da kullanılan *akrasia* ve *arkhede*n türetilmiş bir sözcüktür. Evrendeki düzenin değerler tarafından harekete geçmesi gerektiğini ve iyi olana yönelim yapmasını savunan değer temelli bir düşüncedir.¹⁴²

Değer kavramı üzerine birçok araştırma ve bu kavram için birçok tanım yapılmaktadır. Değer nedir? Sorusuna verilecek cevaplar insanın uğraş alanına göre

¹³⁸ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 391

¹³⁹ Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, 239

¹⁴⁰ Hilmi Ziya Ülken, *Bilgi ve Değer*, (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2016), 383

¹⁴¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2010), 399, 400

¹⁴² A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 336

değişiklik göstermesidir. Değer insanın eylemleri sonucu bir alanda aktifleşmesi ile oluşmaktadır. Değer bir şeyin önemini ve önemsizliğini belirleyen zihinsel bir olgudur. Bir şeyin karşılığını belirleyen soyut bir ölçüdür.¹⁴³ Değer kişinin insanları niyetlerine ve davranışlarını değerlendirdiği ya da kritize ettiği değer yargılarına dayanmaktadır.¹⁴⁴ Bu durumda insanların iyi davranışlar sonucu “iyi insan” diye bahsetmek o kişiye verilmiş bir değerdir. Değer yargıları birçok alanda kullanılmaktadır. Siyasetten eğitime, eğitimden sağlığa pek çok farklı disiplinin değer yargıları ve mahiyetinin tanımları çeşitlilik göstermektedir. Değer herkes için iyiyi ifade eder. Bu iyiler kişinin yokluğunu hissettiği arzu oluşumlarıdır. Bu arzular toplum için geçerliliği olan iyiyi hedef alan ölçülerdir.¹⁴⁵

Ülken, özne ve süje ilişkisini kavramak için değer problemini açmak ve anlamak gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre değeri oluşturan ve değerın devamını sürdüren şey insanın etkileşimleridir. Bütün değerler toplum içinde gerçekleşmektedir.¹⁴⁶ Değerin oluşum aşamasında insan ve toplum iç içedir. Değerlerin kendi hallerinden herhangi bir alana temas etmeden bir bütün oluşturmaları mümkün değildir. Diğer disiplinlerle ilişkili olarak başka saha değerleri oluşacaktır.¹⁴⁷ Sosyolojik değer, dini değer, siyasi değer gibi alanlar değer oluşumuna örnek verilebilir.

Değer insanın tüm ilişki biçimlerinde sonuç olarak karşımıza çıkan şeydir. Yani hem duyumsadığımız hem de duyularımızın dışında yok sayılamayacak bir yetidir. Platon’un idealar için söylediği söz gibi değer icat değil keşiftir. Bu keşif insanın duyularına olan aktarımı sonucu icat haline dönüşebilir. Her bir değer kavramı belirli varlık derecelerinin aşkınlığından doğmaktadır. Bununla ilgili olarak maddenin varlığı beceriyi, bununla da ilişkili olarak yöntem ve teknik olarak maddeye değer kazandırmıştır. Madde ve hayat olmasa sanatın, varlıklara ait gerçek kavramlar olmasa düşüncenin değeri olmazdı. İnsanın diğer varlıklarla olan ilişkileri, iletişimleri, hal ve davranışları ahlâkî değeri ortaya koymaktadır. İnsanın sonsuz ve aşkın olanı düşünmesi yani üst varlık arayışı dini değerın oluşumuna sebep olmuştur.¹⁴⁸

¹⁴³ Hamdi Kızılar, *Değerler Eğitimi*, (Karabük: Deneme Yayınları, 2016), 9

¹⁴⁴ Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmaları*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000), 23

¹⁴⁵ Kızılar, *Değerler Eğitimi*, (2016), 9

¹⁴⁶ Hilmi Ziya Ülken, *Ahlak*, (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2016), 145

¹⁴⁷ Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmaları*, 77

¹⁴⁸ Hilmi Ziya Ülken, *Varlık ve Oluş*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1968), 110, 111

Değer olgusu var olanlar üzerinedir. Varlığından söz edemediğimiz bir şeyin değerinden söz edemeyiz bu durumda değer varlığın tespitine dayanmaktadır diyebiliriz. Değeri kavramamız sezgiye dayanmaktadır. Sezgi, duygu ve duyumlarımızın oluşumudur. O halde değeri kavramak sezgiyle, ifade etmek ise önerme ve kavramlarla sağlanır.¹⁴⁹

Literatürde “değer kavramı” ile ilgili birçok açıklama vardır. Değer kavramını olgu ile ilişkilendirilmiş ve olgu realitede oluşan bir olay olarak kabul edilmiştir. Ona göre olgu realitede oluşan, ölçülebilen bir olaydır. Yapılan eylemler bizim dışımızda gerçekleşse de bizi etkileyen olay ve olgulardır. Sanayi devrimi tarihsel bir olgudur yani ölçülebilen değerlendirilebilen bir olaydır. Bizim dışımızda bizi etkileyen olaylara örnek olarak hava şartları verilebilir.¹⁵⁰ Bizim kontrolümüzde gelişen ve gelişmeyen olay ve olgular bizi duygusal, zihinsel olarak iyi ve kötü hissetmemizi sağlayacaktır. Güncel bir örnek olarak Antalya’da çıkan yangın seracılık ve hayvancılıkla uğraşan kişiler için kötü bir olay olduğu gibi yanan orman alanlarının turizme açılması yatırımcılar açısından iyi bir olaydır.¹⁵¹

Bu olaylar kişi eliyle yapılmış sonucu tüm bölgeye kötü bir etki bırakmış olması, yani hem görsel hem ekonomik açıdan kötüdür. Yangın çıkaran kişi ya da kişilerin davranışları kötü eylem olarak nitelendirmek ahlâkî bir olguyu değeri taşımaktadır. Yangın olayı verdiği tahribat sonucu yapılan değerlendirmeler olgusal bir olay olurken insanlar arası iletişimlerimiz ise değerlerle iç içe olan davranışlardır.¹⁵² Değerler, doğal olarak çeşitlilik göstermektedir. Öyle ki değerler göze hitap ettiğinde yani güzel ya da çirkin nitelikleri taşıdığına “estetik değer” adını alacak, söylenen müzik ilahi olarak melodileşmesi ise “dini değerleri” oluşturacaktır. Hem görsel hem duyum olarak değerlendirme yaptığımızda ise bu “sanatsal değer” alanına girmiş olacaktır. Bir eylemin iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesi de “ahlâkî değerler” alanına girmektedir.¹⁵³ Bu değerlerin sorgulanması ise felsefî bir disiplin alanı ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Değerler yapısal olarak incelendiğinde öznel mi nesnel mi sorgulaması yapacak ve onlara zihinsel bir olgu oluşturacaktır. Bu olgular eylemin standartlarını

¹⁴⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Bilgi ve Değer*, (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2016), 199

¹⁵⁰ Arslan, *Felsefeye Giriş*, (Ankara: Adres Yayınları, 2016), 163

¹⁵¹ Age, 163

¹⁵² Age, 164

¹⁵³ Age, 165

belirleyen kişiye iyi ve kötüyü belli ölçülerde bilişsel olarak endeksleyen hareketlerdir.¹⁵⁴ Öznel değerler, başka bir ifadeyle bireysel değerlerdir. Gerçekleşen bir olaya kendi hisleri doğrultusunda iyi-kötü, güzel-çirkin vb. gibi yaklaşıma biçimleridir. Daha önce vermiş olduğumuz örnekte de belirttiğimiz gibi bir nehrin farklı yakalarında yaşayıp da değer yargılarının farklılık oluşturmaya benzer bir durumdur. Başka bir örnek verecek olursak karanlık ve soğuk bir ormanda mahsur kaldığında çakmak taşı, altından daha değerli olacaktır. Bazı durumlar ise toplumdan topluma, bireyden bireye farklılık göstermeyecektir. Herkes için değişmez değerler vardır. Bu değerler matematiksel değerler gibidir.¹⁵⁵

Bir şeyin değerini belirleyen şey ihtiyaçların doğurduğu istekler olabilir. Bazı durumlar ve yaşam koşulların değer niteliğini belirlemektedir. Nesnel değer ise değişimin değerler değil de kişi ve toplumlar olduğunu söyleyen anlayıştır. Bu düşünceyi savunan kişilerin görüşünü bir resim tablosu üzerinden anlatmak mümkündür. Edvard Munch'un çizdiği "Çılgılık" tablosu herkes için güzeldir. "Çılgılık" tablosu bir değerdir bu değiştirilemez fakat bakan gözler, eleştiren sözler değişecektir.¹⁵⁶

Değerlerin nesnellliğini savunan Platon bu konudaki görüşleri net hükümler içermektedir. O gençlik dönemi eserlerinde erdemleri tanıtmış ve o erdemlerin herkes için geçerliliğini sağlayacak tanımlar yapmıştır. Diyaloglarında erdem kavramlarını araştıran sorgulayan kişi Sokrates'tir. Sokrates karşısındaki muhatabına doğru-yanlış, iyiyi ve kötüyü yanlış bildiklerini konuşarak doğruya yönlendirme yaptığı bilinmektedir. Platon için "hırsızlık kötüdür" yargısı, matematiksel olgular kadar net hüküm içermektedir. Böylece bu yargı bilimsellik taşıyarak ahlâkî yargıların da ölçülebilirliğini ortaya koymaktadır.¹⁵⁷ Doğru yanlış kavramları nesnel ve öznel olarak değişmeyen objektif yargılardır. Doğru ve yanlış kavramlarını ahlâk yargılarının davranışlardaki araçsal nitelik olarak değerlendirmektedir. Yani kişinin cezaya yakın olan halleri yanlış (öldürmek kötüdür) ödüle yakın (ağaç dikmek) olan hallerde doğru olarak nitelendirilir.¹⁵⁸ İyi ve kötü farklı farklı disiplinlerde kendine özgü anlamları vardır. Ahlâk üzerindeki iyi ve kötü değerlendirildiğinde, iyi, istenilen, arzu edilen, istenilen

¹⁵⁴ Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, 74

¹⁵⁵ John Herman Randall, Justus Buchler, *Felsefeye Giriş*, çev. Ahmet Arslan, (İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1982), 108

¹⁵⁶ Age, 108

¹⁵⁷ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 166, 167

¹⁵⁸ Münir Mehmet Dedeoğlu, *Aklın Özgürlük Serüveni*, (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2014), 107

güzel şey anlamındadır, kötü ise hoş olmayan davranışlardır. İyi ve kötü değerlendirmesi amaca götüren değerlendirmeler olacaktır.¹⁵⁹ Doğru hâli hazırda bulunan ve en fazla iyiyi mevcut şartlarda elde etmeye yöneliktir. İnsan bu doğruları tarafsız objektif bir şekilde düşünerek bulacaktır.¹⁶⁰ İyi ise tarif edilemez yani kendinden başka şeyle açıklanamayan sadece sezgi ile anlaşılan bir olgudur.¹⁶¹

Platon ahlâkî değerlerin kaynağı olarak iyi ideasını kabul etmektedir. Kişinin amacı bu ideaya ulaşmak olmalıdır. Hazdan ve dünyevi şeylerden uzak kalması insanı mutlu kılacaktır. Asıl olan şey idealardır.¹⁶² İyilik ideası bir bakıma tanrıdan daha üst bir yerdedir. Tanrı da isteklerini iyi idesine göre şekillendirmektedir. Onun istediklerini iyi diye hüküm vermek yanlış olacaktır. Çünkü iyi istek değil, realitedir. Tanrı isteklerini iyi olduğu için yapmaktadır. Yani iyi tanrının istediklerinin kaynağı durumundadır.¹⁶³

Değer yargıları başka bir görüşe göre öznel ve nesnel olarak ayrılmaz, değer süje ve obje ilişkilerinden meydana gelen duruma, mekâna göre önem taşıyan beklentilerdir. Günlük hayatta önemsenmeyen bazı durumlar mum ışığı gibi karanlık bir alanda önem kazanabilir.¹⁶⁴ Değerin kaynağı hakkında yapılan araştırmaları farklı üç grup düşüncede incelenmiştir. İlk olarak değer tanımı yapılamaz diyenler. İkinci olarak değeri hazza indirgeyenler, üçüncü grup ise değeri tercih ve arzuya indirgemmiştir. Değerin tanımı yapılamaz diyen grubun temsilcisi G.E. Moore'dır. Ona göre değer kavramları tanımlanamaz bir şeydir. Bu durumda, bu bir rengi açıklamaya benzer. Sarı rengini açıklayamadığımız gibi "değer" kavramını yani "iyi" kavramını açıklayamayız fakat herkesin zihninde sarı kavramı oluşur ve ne demek istenildiği anlaşılır. Değer kavramları basit kavramlar olduğu için açıklanamaz, açıklık getirilen şeyler birleşik şeylerdir, bunlar parçalanır ve analiz edilir. Demek oluyor ki değer ve iyi kavramları kendinde bir ifadedir.¹⁶⁵ Moore'nin değer hakkındaki düşünceleri günlük hayatta da kullandığımız renkler ve zevkler tartışılmaz sözüne denk gelmektedir.¹⁶⁶ Değerleri inceleme alanı olarak üç grupta incelendiğini belirtilmektedir, ilk grup değeri tanımsız olarak gören, ikinci grup değeri haz olarak tanımlayan gruptur. Bu görüş değeri hazza indirgemiş ve

¹⁵⁹ Age, 107

¹⁶⁰ Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, 35

¹⁶¹ Age, 11

¹⁶² Dedeoğlu, *Aklın Özgürlük Serüveni*, 110- 114

¹⁶³ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 167

¹⁶⁴ Age, 169

¹⁶⁵ Cevizci, *Etik, Ahlak Felsefesi*, 198, 199

¹⁶⁶ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 173

haz verici şeyleri değer olarak nitelendirmiştir.¹⁶⁷ Hazzın insana verdiği hoşnutluğu değerlendirmek bu kişilere göre doğrudur. Çünkü bir şey acı veriyorsa o şey kötüdür. Eğer mutluluk yani haz veriyorsa o şey iyidir. Estetiksel duygularımızı şöyle ifade ederiz “hoşuma gitti güzel eser” gibi nitelendirmeler yapmaktayız çünkü o esere bakmak göze güzel, kulağa hoş gelmektedir. Bazı şeylerin hazzı ise ilk aşamada acı verip sonucu haz verici olmaktadır. Örneğin hap yutmak ya da tadı kötü bir şurup yutmak hoş değildir ama sonucu güzeldir, haz vericidir çünkü sağlığa kavuşmayı sağlayacaktır.¹⁶⁸

Hazcılık (hedonizm) kelime anlamından da anlaşılacağı gibi “acıdan kaçıp maksimum hazza ulaşmayı hedefleyen” bir görüştür. Hazzı her düşünür farklı anlamıştır. İlkçağ döneminde Krineliler hazzı bedensel anlarken, Kyniklerde ise çileci bir düşünce hâkimdir ve onlara göre haz uzak durulması gereken bir düşüncedir. İyi ve ahlâklı bir hayat sürmek Platon ve Aristoteles’e göre insana mutlu bir yaşam sunacağı düşüncesindedir.¹⁶⁹

Platon’un mutluluk anlayışı ahlâksal çerçeve içinde olduğu diyaloglarından anlaşılmaktadır. Sokrates ve Sofistlerin bu konu üzerinde yaptıkları tartışmalar örnek olacak mahiyettedir. *Gorgias* diyalogunda Kallikles’in Sokrates’e “*Kendi kendimi yönetmenin ne olduğunu sormuştur, bunun üzerine Sokrates’in cevabı; birçoğumuzun anladığı gibi, zevk ve tutkulara kendi kedimin efendisi olarak itidalli bir şekilde bizatihi kendimin hükmedebildiğini anlamaktayım*” cevabını vermiştir. Kallikles, Sokrates’in cevabına karşılık “*güzel yaşamamanın ne olduğunu bilmiyorsun Sokrates, güzel ve iyi yaşamak tutkuları bastırmadan onların genişlemesini sağlayarak yaşamın tadını alabilirsin öyle ki bu duyguların etkili ve yetkili oldukları an onları cesaret ve akıl yoluyla memnun kılmalısın. Bu duyguların böyle üstesinden gelmek kolay değildir. Tutkularını ve isteklerini yerine getiremeyenler kendilerini bastırırlar ve tutkularının peşinde koşanları suçlarlar. Bu kişiler tutkuları aşırılık olarak görürler ve davranışlarını korkaklıktan dolayı kısıtlarlar bu insanlar ılımlılığı ve doğruluğu överler. Yöneticiler ve onların çocuklarına ılımlılık yakışmaz. Onlar celalli kimselerdir. Onların yaşamı engellenmemiş ve kısıtlanmamış bir yaşamdır. Onlar yasalara uygun bir yaşamı*

¹⁶⁷ Age, 174

¹⁶⁸ J. H. Rondall, J. Buchler, *Felsefeye Giriş*, 109

¹⁶⁹ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 647

*tercih etmişlerdir.*¹⁷⁰ Bu insanların böyle bir yaşantı yaşamalarının sebebi düşman kazanmamak içindir. “...*Vatandaşlarıyla daha iyi geçim sağlamak için onların huzur ve mutluluğunu önemsemelidirler. Başlarına buyruk davranışlar düşmanlarını mutlu, dostlarını huzursuz edecektir. İlimli davranışlar hem kendilerini hem dostlarını mutlu kılacaktır.*”¹⁷¹ cevabını vermiştir fakat doğru bilginin ahlaklı yaşamın kaynağı kabul eden Sokrates’e göre “*zenginlik ölçsüzlüğü doğurur. Onun içindir ki erdemli ve mutluluğun oluşumu için insan doğasına aykırı olan davranışlarda bulunmamak gerekir. Hayatı çirkinleştiren ölçsüz davranışlar toplumsal uzlaşmaya zıt düşecektir. Böylece bütün çabaların boşa çıkmaması için davranışlar akılsal doğrultuda sergilenmelidir.*”¹⁷² Bu konuşma haz üzerine yapılmış bir konuşmadır. Sokrates’in karşısındaki sofist, hazcılığın savunucularındandır. Haz duygusunun gerekliliğinden ve bunun iyi bir şey olduğu yönünde bir konuşma yapmıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi Sokrates ve Platon’un mutluluk anlayışı ahlaksal hazzı da dışarda bırakmayan bir anlayıştır. Çünkü Sokrates kabul ettiği değerler uğruna hazzı gözetmeden ölümü göze almış bir filozoftur.

Platon başka bir diyalogunda hazla ilgili Philebos ile yaptığı konuşmasında “Haz ve bilgelik sınıflandırılmalı mıdır? sorusunu sormaktadır. Sokrates haz ve sofistlik bilge ideasında bulunmanın kötü olduğunu söylemektedir. Bu durumun rüya veya rüya dışı bir halde kendisine bildirildiğinden söz etmekte bununla ilgili olarak “iyi”nin bu ikisinin üstünde bir şey olduğunu ifade etmiştir. Sokrates bundan yola çıkarak hazzın iyi bir şey olmadığı sonucuna varmıştır.”¹⁷³ Çünkü haz kötü duyguya karşılık gelmektedir. Platon’a göre haz ne kadar güzel hislere sahip olsa da, değişimin olduğu yerde üst bir merteye olan iyilikten söz edilemeyeceği düşüncesindedir.

Sofist düşünceye göre tüm canlılar için amacın tek bir şey olduğu söylenmektedir, o da hazdır. Haz canlılar için iyidir, iyi ve hoş olanın da aynı şey olduğunu iddia etmektedirler. Sokrates bununla ilgili olarak düşüncesini: “Haz ve “iyi”nin ayrı ayrı şeyler olduğunu ileri sürerek. İkisinin de farklı özlere sahip olduğunu söylemiş ve iyilikte bilgelik bulunduğundan, söz etmektedir.”¹⁷⁴ Platon aynı kitapta haz

¹⁷⁰ Platon, *Gorgias*, çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 75 (492 b)

¹⁷¹ Age, 75 (492 c)

¹⁷² Age, 74, 75 (491 e- 492 c)

¹⁷³ Platon, *Philebos*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 45 (20 a- c)

¹⁷⁴ Age, 106 (60 b)

ile ilgili olarak hazzı ve acıyı ayırt edebilmek için keskin net bir acı yaşamamız gerekmez. İyi bir yaşam sürdürmek için “orta halli” bir yaşam geçirmemiz hayat koşulumuzu güçlendirir. Bunun için büyük oluşum ve değişim yerine hayatımız da küçük değişimlerin yer aldığı standartlarda yaşamamız itidalli (aşırılıklardan uzak) olmak için uygun düşecektir, ifadelerini kullanmıştır.¹⁷⁵

Aristoteles için haz ve acı iki aşırı zıt uçtur. Ona göre aşırılık iyi veya kötü bir amaca ulaştıramaz, bu durumda uçlardan uzak olmalı ve insan orta halli, itidalli olmalıdır. Bununla ilgili olarak; “*Ölçülü kişi hazdan kaçır, akıl ilkeleriyle hareket eden kişi hoş olanın değıl, acı vermeyenin peşinde olmalıdır. Haz bir amaç değıldir. Haz süreç içerisindeki araçtır, bunun içindir ki haz için “iyi” olan diyemeyiz. Haz Aristoteles’e göre etkinlik ve amaçtır. Süreçle ilgili değıl de nesnelerin kullanımıyla ortaya çıkmış bir durumdur.*”¹⁷⁶ Aristoteles hazzı davranışların eylemlerin sonucunda ortaya çıkan artı bir kazanç olarak görmektedir çünkü Aristoteles’e göre insan hazzı hedefleyerek ahlâksal bir yaşamı gerçekleştiremez. Ancak ahlâklı bir yaşamın sonucunda elde edilen saadet de insana acı değıl aksine ruhsal bir haz verir.

Bir başka değıer açısı olarak değıeri arzu ve tercih olarak inceleyenlerdir. Bu anlayışa göre arzuladığımız ve tercih ettiğimiz şeyler bizi iyi olana götürecektir. Bu görüşü davranışlarıyla, örnek olmuş kişiliğıyle Sokrates çok iyi yansıtmaktadır.¹⁷⁷ Bilindiğı gibi gençlere tanrı tanımazlığı öğrettiğı için Sokrates mahkemeye çıkmış ve savunmasını yapmıştır. Sokrates tanrı tanımazlığı at kavramı üzerinden reddetmiştir. Ona göre at diye bir varlık yoksa atın kullanıldığı işlerde yoktur. Yani tanrı yoksa onu tanımamakta yoktur. Çünkü olmayan bir şey reddedilemez ata binen biri varsa atta vardır. Bu tanrısal güçlere inanıp da tanrıya inanmamak gibi ya da daimonların gücüne inanıp da daimonlara inanmamak gibi bir şeydir.¹⁷⁸ Bilinmeyen şey keşfedilmek istenir. Sokrates’in ölümü tercih ediyor olmasında bile “iyi”ye ulaşma hedefi vardır. Çünkü onun ölümü önemsemediğini asıl olanın haksız ve inançsız olmaktan kaçınmak olduğunu, bunun doğruluğunu ise sadece sözlerle değıl, davranışlarla da göstermek gerektiğini söylemiştir.¹⁷⁹ Bu ifadesi ile ölümü, inancı ve davranışları doğrultusunda

¹⁷⁵ Age, 81 (43 c)

¹⁷⁶ Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, 149 (1152 b 15, 20.10,15)

¹⁷⁷ J. H. Rondall, J. Buchler, *Felsefeye Giriş*, 113

¹⁷⁸ Platon, *Diyaloglar*, (*Sokrates’in Savunması*), çev. Teoman Aktürel, (İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014), 22, 23 (27 b, c)

¹⁷⁹ Age, 29 (32 d)

tercih ettiğinin göstergesi olmuştur. Yani onun felsefi ilkesi hayat tarzını oluşturmaktadır. O halde yapacağımız eylem ve davranışlar kabul ettiğimiz yasalara uygun olmalıdır. Kabullerimiz sonucu uyguladığımız eylemlerle ters düşmemelidir.¹⁸⁰ Sokrates'in inancına göre Atina sokaklarında öğrettiği inandığı yasalar, verdiği kararlar ters düşmemelidir. Çünkü inancı, düşüncesi ve yaşamı birbiri ile örtüşmektedir. Sokrates mahkemenin verdiği sonuç karşısında şu sözleri ifade etmiştir. "Bu zamana kadar başıma gelmiş her olayda beni uyaran bir ses var. Benim hakkımda verilen karar neticesinde içsel bir uyarı almadım onun için ölüm kararının kötü olduğuna inanmıyorum bu sebepten bilmediğim bir yer için ölümün kötülük sayılması büyük bir yanlış olacaktır." düşüncesindedir.¹⁸¹ Sokrates'in iç ses olarak bahsettiği şey başka bir adıyla daimondur. Sokrates daimonla ilgili olarak *bir tanrının ya da kutsal bir belirtinin bana görünmesi ve bir çeşit ses olarak hissettiğim şey* demektedir.¹⁸²

Değerlerin tercih ve arzu olduğunu ileri süren Spinoza'ya gelince O, değerleri tercih ve arzu olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir. O şöyle demektedir: "*Arzularımız iyi olana yönelir yani bir şeye iyi olduğu için istek duymayız; o şey istek duyduğumuz için iyidir.*" bu sözünden de anlaşılacağı gibi Spinoza'ya göre tercihlerimiz sonucu oluşan bir değer silsilesi vardır.¹⁸³ Bazı tercihler yani haz ve istekler insanı köle durumuna düşürebilir. Ahlâkın gerekli kıldığı şey ise özgürlüğün yani tercih edilenin düşünce yoluyla mağlup edilmesi sonucudur.¹⁸⁴ Spinoza'nın düşüncesi bu bağlamda determinizm değil de kendi kendimizi determine etmemizdir yani salt determinizmdir.¹⁸⁵ Bu değer anlayışı Platon'un iyi öğretisiyle benzerlik göstermektedir. Spinoza'nın düşüncesi Tanrı merkezli bir düşüncedir. Tanrı onun düşüncesinde zorunlu bir cevherdir. Onun düşüncesine yön veren şey Tanrı sevgisidir. Ona göre her şeyde Tanrı bulunmaktadır.¹⁸⁶ Diğer bir ifadeyle evren, Tanrı'nın kendisidir. *Panteizm* düşüncesine sahip olan bu düşünür ahlâk yasasını ve doğa yasalarını özdeş kılmış ahlâkı da tanrı bilgisine ve sevgisine dayandırmıştır.¹⁸⁷

¹⁸⁰ Platon *Kriton*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 52, 53 (50, b)

¹⁸¹ Platon, *Diyaloglar*, (Sokrates'in Savunması), 37 (40 a- c)

¹⁸² Age, 27 (31 d)

¹⁸³ J. H. Rondall, J. Buchler, *Felsefeye Giriş*, 113

¹⁸⁴ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 271

¹⁸⁵ Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, (Ankara: Adres Yayınları, 2016), 190

¹⁸⁶ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014), 31

¹⁸⁷ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 259

Anlařılıyor ki deęerler insanın hem zihinsel hem fiilen yerine getirdięi çevreden, dūřūnceden toplumdā baęımsız olarak dūřūnūlecek řey olmadığı açıktır. Deęer yargıları kiřiye iyi ve kōtū davranıřlar ve dūřūnceler hakkında referans ve ōlū olarak kullandığımız eylemsel faaliyetler.

2.BÖLÜM: AHLÂK VE ETİK İLİŞKİSİ VE AHLÂK KURAMLARI

2.1.Ahlâk ve Etik İlişkisi

İnsan yaşamında zorunlu olan bazı eylemler ve düşünceler vardır. Her kişinin kendi yaşamında düşünsel ve aktif olarak yaptığı ve yapmak istediği davranışlar bulunmaktadır. Bu davranışların hepsi iyi olanı hedefler. İyi olana yönelmek akıl ilkelerini kullanabilen ve bu sorumluluğu üstlenebilecek bireylerin işidir. Bireyin en küçük gruptan en büyük gruba kadar yani aileden devlet vatandaşlığı sorumluluğuna kadar tüm eylemleri örnek olacak şekilde ve yaşadığı hayat düzenine aykırı olmayacak ölçüde davranmalıdır. Bu davranışlar genel manada ahlâk adı altında toplanmaktadır. Ahlâk varlık alanının her yerinde kendine konu edinecek alanları bulmuş ve buna ilişkin araştırma ve normlar üretmiştir. İnsanda bu varlık alanından ayrı düşünülmemeyeceğine göre bu bağlamda yapılan tüm araştırmalar insan üzerine olmuştur. İnsanın eylemleri, duyguları, akli ilkeleri ve algıları ve psikolojik durumları ahlâkın konusu olmuştur.¹⁸⁸

Ahlâk kelimesi “*hulk*” kelimesinin çoğul halidir, huy, yaradılış, ölçülü gibi anlamlara gelmektedir. Başka bir karşılığı da “*moral*” kavramıdır. Ahlâk kelimesiyle aynı karşılığa gelmektedir. Hal, hareket, adalet gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Aynı kelime Yunanca karşılığı “*ethos*” kavramıdır. Bu kavram karakter anlamında kullanılmaktadır.¹⁸⁹ Kısaca ahlâk kavramı hal, huy, hareket ve karakter anlamlarına gelmektedir. Ahlâk kişide kalıcılığı sağlayan iyi huy ve karakter yapısına işaret etmektedir. Zaman ve mekâna göre kişide ve toplumda farklılık gösteren davranışların kuralı olarak sürdürülen yazılı ve sözlü kurallar bütünüdür.¹⁹⁰

Ahlâk birey ve toplumlarda yaşam koşullarının değersel yönelimler bakımından kendisine uyarak yürüttükleri yaşam koşuludur. Bir kişiyi vatandaş olarak gördüğümüzde devletine karşı olan ahlâkî davranışlarıyla anne baba olduğunda çocuğuna ve ailesine karşı oluşan ahlâk davranışları farklı olacaktır.¹⁹¹

¹⁸⁸ Dedeoğlu, *Aklın Özgürlük Serüveni*, 102

¹⁸⁹ Age, 102

¹⁹⁰ Mustafa Şengün, *Ahlâk Düşünce ve Yargı*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2015), 19

¹⁹¹ Doğan Özlem, *Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları Kavramlar ve Terimler 2*, (Ankara: İnkılap Kitapevi Yayınları, 2006), 75

Ahlâk kişinin davranışlarıyla bağlantılı olan iyi ya da kötü davranışlar olarak sınıflandırdığımız eylemlerdir. Kişinin ahlâkî açıdan sorumlu olduğu bazı davranışlar vardır, dini hükümlerini kabul ettiği tanrıya ya da onun doğduğu, büyüdüğü topraklara, doğaya, devletine; kendi öz benliğini oluşturan bireysel ahlâka, birlikte yaşadığı topluma ahlâkî açıdan bağlı ve sorumludur.¹⁹² Yani ahlâk toplumdan topluma, bir dönemden bir döneme ya da kişilerin etkileşim süreçleri içerisinde kapsam ve içerik bakımından farklılık gösteren değerlerdir. Ahlâk, töresel bir yapı olarak toplum içinde yaşayan insanların kendileriyle ve birbirleriyle oluşturdukları yazılı ve sözlü anlaşmalar olup ilişkilerini düzenleyen ilkeler bütünüdür.¹⁹³

Ahlâk sosyal bir olgudur. Ancak ahlâk olguları toplumdan topluma, kültürden kültüre değişiklik gösterir. Bunun örneğini yukarıda vermiş olduğumuz örnekten de anlaşılacağı gibi Pascal'ın Pirene Dağıyla ilgili verdiği yaşam şartlarının farklılık gösterdiği bu farklılıktan dolayı ortak bir ahlâk öğretisi oluşturulamaz düşüncesi oluşturmuştur.¹⁹⁴ Locke'a göre ortak bir ahlâk öğretisi oluşturulabilir ve oluşturulmalıdır. Kùltürlerin çeşitlilik ve farklılıkları kùltür değerlerinin göreceliği aynı şeydir. Ona göre her kùltürde evrenselleşmiş kapsayıcı ahlâk kuralları mevcuttur.¹⁹⁵

Ahlâk değer yargılarının ve kurallarının evrensel bir gerçeklik olduğunu ve değişmeyen genel geçer yasalar olduğunu düşünürsek, ahlâkî eylemler bir grubun, bir halkın, bir toplumsal zümrenin vb. oluşturmuş olduğu belirli tarihsel süreç içinde yaşamına dâhil olan ve yapıp etmelerine yön veren inanç, değer, norm, buyruk, yasak ve tasarımlardır. Yani ahlâk kişinin davranış ve düşünceleri ile oluşturduğu eylemler bütünüdür.¹⁹⁶ Kısacası ahlak insan davranışlarını yöneten ilkelerdir.

Ahlâkın pratikte uygulama alanında yerini bulmasıyla etik yani ahlâk felsefesi devreye girmektedir. Etik, ahlâkın felsefesi olup ilke ve normların oluşumuna filozofik bir yön çizen ögedir. Yapılan eylemleri kavramsal olarak incelemektedir. Buna iyi-kötü, sorumluluk, erdem, ahlâk, vicdan gibi kavramlar örnek olarak verilebilir.¹⁹⁷

¹⁹² Nurten Gökay, *Duygu ve Etik*, (Ankara: Ebabil Yayınları, 2010), 21

¹⁹³ Özlem, *Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları Kavramlar ve Terimler 2*, 76

¹⁹⁴ Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, (Ankara: Adres Yayınları, 2016), 168

¹⁹⁵ Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırma*, 21

¹⁹⁶ Özlem, *Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları Kavramlar ve Terimler 2*, 75

¹⁹⁷ Gökay, *Duygu ve Etik*, 21

Ahlâk felsefesi, tek tek erdemlerin ve ahlâk doktrinlerinin üzerine bir düşünsel faaliyet olmaktan çok, eylemlerimizin sonucunda “iyi”, “kötü”, “mutluluk”, “yarar”, “haz”, “irade”, “erdem”, “ödev”, “değer”, “sorumluluk”, “özgürlük”, “adalet”, “eşitlik”, “yükümlülük”, “gereklilik” gibi birçok sonuç üzerine düşünüp araştırır ve çözümleme görevini üstlenmektedir.¹⁹⁸ İnsan eylemleri; davranışları, hal ve hareketleri kendi dışındaki bazı motiflerle (neden) belirlenim altındadır. Bu belirlenimlerden ortaya çıkan hareketler, davranışlar, etiğin konusu olmuştur. Bu anlamda etik insan eylemlerinin bilgisidir.¹⁹⁹ İnsan doğadan aldığı intibalarla çevresinde olup biten olayları organize etme kabiliyetindedir. İnsan yalnızca çevresini, zihnini, davranışlarını organize etmekle kalmaz aynı zamanda kendi zihnini de doğaya, topluma ve hatta kendi öz yaşamına aksettirir.²⁰⁰

Etiğin ilgilendiği şey “iyi” diye nitelendirdiğimiz şeydir. İyi olanı araştırır. İyi nedir? İyi yaşam nasıl olmalıdır? Gibi sorulara cevap aramaktadır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi etik sadece iyi kavramı üzerine sorgulama yapmaz, özgürlük, sorumluluk, ahlâk yasası, ahlâksal davranış gibi kavramlar üzerine de araştırma ve sorgulama yapmaktadır.²⁰¹ Diğer bir deyişle insan eylemlerine yön veren ahlâk ilkelerinin kritiğidir. Etik ahlâktan farklı olarak yapılması gerekenlerin ne olduğu değil de yapılan eylemler hakkında sistematik bir düşünme eylemidir. Bu bakımdan etik ahlâkın felsefesidir diyebiliriz.²⁰²

Ahlâk felsefesi araştırmaları kişilere ve toplumlara bazı kazanımlar sağlamaktadır. Bunlar ahlâk ilkelerini keşfetmeye ve anlamaya ilişkin çalışmalar olurken bir yandan da ahlâk ilkelerinin daha iyi anlamamıza fayda sağlayacak çalışmalardır.²⁰³ İnsan meraklı bir varlık olduğu için her konuda sorgulama yapmış ve cevabını bulmak için birçok disiplin dalı doğmuştur. Ahlâkın sorgulamasıyla da etik disiplini ortaya çıkmıştır. Ahlâk nedir? Değiştirilmesi gereken değer yargıları nelerdir? gibi soruların cevabı; nasıl davranmalıyız, davranışlarımız neyi ifade etmektedir gibi soruların cevabı felsefe tarihi boyunca araştırılmıştır. İnsan ve ahlâk birbirinden ayrı

¹⁹⁸ Özlem, *Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları Kavramlar ve Terimler* 2, 77

¹⁹⁹ Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, 315

²⁰⁰ Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırma*, 30

²⁰¹ İonna Kaçuradi, *Ahlak Etik ve Etikler*, (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2019), 9

²⁰² Dedeoğlu, *Aklın Özgürlük Serüveni*, 104

²⁰³ Fred Feldman, *Etik Nedir*, çev. Ferit Burak Aydar, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2016), 29, 30

düşünülemediği gibi felsefe ile ahlak felsefesi birbirinden ayrı düşünmektedir. Felsefe tarihinde ahlâkın felsefesini yapan birçok filozof vardır. İlk olarak Sokrates, Aristoteles ile başlayan bu düşünsel eylem Kant gibi filozoflar sayesinde belli dönüm noktalarıyla boyut değiştirmiştir.²⁰⁴

Etik, ahlaksal yargılar içermez, nesnel ve objektiftir. Nedir bu ahlaksal yargılar? Hırsızlık yapmak günahdır. Ya da dini bir ifade olarak Tanrı'ya inanmamak kötüdür gibi hükümlerin analizini içermemektedir. Etiğin yaptığı şey ahlaksal yargıların ne söylemek istediğinin analizidir. Yani etik ahlâk yargılarının mantığını oluşturan bir üsluba sahiptir demek yerinde olacaktır.²⁰⁵

Bilindiği üzere etik ve ahlâk gündelik yaşamda birbirinin yerine kullanılan kavramlardır. Bu iki kavram arasında teorik ve pratik açıdan farklılık içermektedir. Ahlâk birey ve toplumların davranışları ve eylemleri sonucunda oluşturulmuş normlardır. Etik ise eylemlerimizin sonucunu teorik anlamda gerçekleştirilmektedir.²⁰⁶

Ahlâk felsefesi davranışlarımızı ahlaksal açıdan değerlendiren ve yaptığı çözümlerle ölçütleri belirleyen felsefi bir arayıştır. Yani ahlâkî değerler diğer disiplinlerden yararlanarak onlar olmadan değer yargısı oluşturulamayacağını tartar ve araştırır. Ahlâkî değerler insanın değer sisteminde ayrı bir bölüm oluşturmayacaktır. Ahlâk diğer disiplinlerle olan ilişkisi sayesinde ortaya çıkan davranışlar olacaktır. Bu davranışlarda ahlâkî değer görünümü olarak araştırılacak, sorgulanacak ve çözümlenerek bir değerlendirme çalışması olacaktır.²⁰⁷

2.2.Etiğin Temel Kavramları ve Özgürlük Problemi

Bir davranışın gerçekleştirilebilmesi için eylemi yapan kişinin baskı ve zorlama altında olmaması yani özgür olması gerekir. Tüm canlılar eylemde bulunmaktadır. Bitkiler büyüme odaklı ve kök salma eğiliminde hareket etmektedirler. Hayvanlar ise içgüdüsel olarak yeme, gelişme, çoğalma gibi eylem ve davranışlarda bulunurlar. İnsanlar ise hayvanlardan farklı olarak içgüdüsel değil akıl fonksiyonlarını kullanarak

²⁰⁴ Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırma*, 12

²⁰⁵ Özlem, *Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları Kavramlar ve Terimler 2*, 78

²⁰⁶ Age, 77

²⁰⁷ Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırma*, 42

özgürce (veya özgür olduklarını düşünerek) hareket etmektedirler. Ama bunu doğal yollardan gerçekleştirirler.

Çocuklar ve akıl sağlığı yerinde olmayan iradeleri kısıtlı kişilerin yaptığı eylemler ahlâkî açıdan değerlendirilemez, çünkü onların iyi ve kötüyü ayırt etme yetisi gelişmemiştir. O halde bir davranışı ilk olarak akıl ilkelerinin kullanılarak yapıldığını ve özgürce eyleme geçirebildiğine emin olunmalıdır ki özgürlük, akıl ve iradeyi kullanmanın açık kanıtı olsun.²⁰⁸ Böylelikle özgürlük bilerek, isteyerek ve amaçlı eylemlerin teminatı olmaktadır.

İnsan eylemlerinde özgür müdür? Özgürlük nedir? gibi sorular ahlâk felsefesinin araştırma problemi haline gelmiştir. İnsan akıl fonksiyonlarını kullanabilen, eylemlerine değer katan, hayatını belli ilke ve amaçlara göre programlayabilen ve isteyen, istekte bulunan bir varlıktır.²⁰⁹ Özgürlük, iradi tercihlerimizi akli fonksiyonlarımızla iyi ve kötüyü, davranış ve düşünce olarak seçmemizdir. Bu seçimler bireysel sonuçlar doğurduğu gibi toplumsal bir varlık olduğumuz için sonucun diğer insanlar tarafından da kabul edilecek ölçüde olması gerekmektedir.²¹⁰ Bu bağlamda iyi ve kötüyü seçebilme ve sonucu ne olursa olsun, yaşam koşullarına uygun olarak bilinçli tercih yapma gücüne *özgür irade* denmektedir.

Vicdan ise Ahlâk felsefesinin temel kavramlarından. Vicdan, insanda bulunan, içsel ölçü demektir. Birçok düşünüre göre vicdan içimizdeki doğru ile eğriyi ayıran tanrısal bir güçtür. Sonuç itibarıyla vicdan bir nevi iç muhakemedir.²¹¹

Erdem (fazilet/ ahlaklılık) kavramı ahlâkî bakımdan olgunluğa erişmiş davranışların iyiye yönelip onu gerçekleştirmesidir. Sokrates'e göre erdem bilgeliktir. Bilgelik ise insanın akıl doğasına uygun davranmasıdır. Bu nedenle Sokrates'e göre kendini bilmek hayati önem taşımaktadır. Bu özellik diğer eylemlerin üstesinden gelme gücüdür.²¹² Platon'un da dediği gibi bir ihtiyar düşünelim onu çekici kılan yönü zenginliği olabilir. Fakat akıl sağlığı zenginlikten daha önemlidir. Çünkü zenginlik

²⁰⁸ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 187

²⁰⁹ Takiyettin Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2015), 203

²¹⁰ Dedeoğlu, *Aklın Özgürlük Serüveni*, 108, 109

²¹¹ Age, 106

²¹² Gökay, *Duygu ve Etik*, 22

erdem değildir. Erdem bilgiye ulaşmış iyi olanı hedef almış bir yaşam pusulasıdır diyebiliriz.²¹³

Sorumluluk (mesuliyet) kavramı kişinin ahlâkî eylemi sonucu kendi üzerine aldığı yükümlülük, (mükellefiyet) ahlâksal davranışta bulunan kişinin sorumluluk alabilmesi için akli ilkelerini kullanıyor olması yani akıl sağlığı yerinde olması yaptığı davranışlar zaman ve mekân gözetmeksizin özgür iradesiyle yapıyor olması, yaptığı eylemin bilgisine ve bilincine sahip olması demektir.²¹⁴ Başka bir ifadeyle hem ahlâk hem etik açısından yapılan eylemin olumlu ve olumsuz ya da iyi ve kötü olan davranışın yükümlülüğüdür. Bu yükümlülüğü kaldırmak için ya da yürütebilmek için hiçbir baskı altında kalmadan özgür iradenin almış olduğu bir karardır ve gereklidir. Böyle bir sorumluluk için kişi pratik aklını ve doğa karşısında otonomisini güçlü kılmalı kendi hal ve hareketlerinden emin olmalıdır.²¹⁵

İyi-kötü kavramı ahlâk felsefesi bakımından derin bir anlam içermektedir. İyi; istenilen, arzu edilen, istenilen güzel şey anlamına gelmektedir. Kötü ise iyinin tam karşıtı olarak yapılmaması istenilen, insanlar arasında hoş görülmeyen davranışlardır. Bu kavramlar amaca götüren davranışları da içermektedir. İyi'yi hedeflemek en yüksek olana, üst olana ulaşmaktır. Kötü ise bu yola engel koyacak güce sahiptir. Kötü olana yönelme kişinin içgüdülerinden kaynaklanan istek ve arzularından doğan bir duygudur. İçgüdüler insanı kuşatan doğanın içimizdeki sesidir. Bu durumda “iyi” ise kendiliğinden var olan üst değerdir.²¹⁶

Ahlak felsefesinin bazı kavramlarını ele alacak olursak bunlar ahlak yasası ahlaki karar ve ahlaki eylem terimleridir:

Ahlâk yasası: Uyulması ahlâksal açıdan gerekli görülen genel geçer kurallardır. Bu yasalar kişinin ne yapıp yapmaması gerektiğini, eylemlerinin ahlak yasasına uygun olarak gerçekleştirmesi gerektiği bilinçli, uygulanması gereken kurallar bütünüdür.²¹⁷

²¹³ Platon, *Devlet*, 4 (330 a)

²¹⁴ Gökay, *Duygu ve Etik*, 22

²¹⁵ Dedeoğlu, *Aklın Özgürlük Serüveni*, 106

²¹⁶ Gökay, *Duygu ve Etik*, 21

²¹⁷ Dedeoğlu, *Aklın Özgürlük Serüveni*, 106

Ahlâkî karar: Yasaya uygun olarak kararın iyi yönde olması gerektiğini zihinsel olarak onaylayan ahlaksal eylem sonucudur.²¹⁸

Ahlâkî eylem kavramı ise amacı uygun olarak yapma veya yapmamadır. Eylemin dışı vurulmuş halidir. Eylemi düşünsel olarak gerçekleştirmek ise eylemsel bir tutumdur. Ahlaksal eylemde bu davranış ve tutumlara uygun olanı bilerek ve isteyerek, iradi olarak seçmesidir.²¹⁹

Ahlâk felsefesi temel kavramlarından çıkaracağımız sonuç eylemin sadece somut kısmını değil de soyut tarafından da olanı değil olmayanı da araştırma konusu yaptığı duygu ve düşüncelerin zihinsel süzgeçten geçirildiği anlaşılmaktadır.

2.3.Ahlâk Kuramları

Felsefe tarihi boyunca “ahlâk” dediğimiz tarihsel ve toplumsal fenomen birçok düşünürün konusu olmuştur. Her düşünür kendi sosyoekonomik ve politik yaşam koşulları çerçevesinde kuramlar oluşturmuş ve bu kavramı çözümlemeye, araştırmaya koyulmuştur. Ahlâka ilişkin görüşler ilk çağdan başlayarak diğer bir değişle Herakleitos’dan, Sartre’ye kadar her filozofun ilgi alanı içinde kendine yer açmıştır. Etik Problemler üç aşamada incelenmiştir.

Sokrates’in ahlâk felsefesi ve buna ilişkin düşünceleri onun Sokratesçi okullarında yetişen öğrenciler tarafından sürdürülmüş bir öğretilerdir. Başka bir deyişle aynı dönem içinde ortaya çıkmış sofistlerin görüşlerine tepki olarak doğmuş bir öğretilerdir diyebiliriz. Genel manada Sofistlerin etik öğretileri rölatif öğretilerdir. En ünlü düşünürlerinden biri olan Protagoras insanı ölçü olarak almıştır. Onun görüşünün temelinde bireysel manada “*insan her şeyin ölçütüdür*” düşüncesi yatmaktadır. Ancak Sofistler ve Sokrates’in düşünceleri birbirlerine zıt görüşlerdir. Bu iki farklı öğretilerin benzerlikleri ve farklılıkları elbette olacaktır. Çünkü aynı dönem ve aynı toplum problemlerinin çözümü için çabalayan düşüncelerdir.²²⁰

Sokrates, Sofistlerle benzer olarak toplumun sorunlarına çözüm üretmeye çalışmıştır. O bir doğa filozofu değildir. Bu kavramlar hemen öğrenilebilecek bir şey

²¹⁸ Age, 106

²¹⁹ Age, 107

²²⁰ Bedia Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, (İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 1982), 32

değildir, ona göre asıl felsefenin temel konusu insan ve dolayısıyla ahlâk olmalıdır. Bu bağlamda O, sanılardan (*doxa*) hareketle kavramların bilgisine ulaşmayı hedefleyen bir yöntemi benimsemiştir. Bunların araştırılıp sorgulanıp öğrenilmesi gerekmektedir. Ahlaksal davranışların sonucu ise tümel doğrular olması için etik alanda güvence altına alınmalıdır.²²¹

Sokrates'in ahlâk üzerinde iki düşüncesi vardır. Öncelikli olarak ahlâkı ve tüm erdemleri bilgi olarak görmesidir. Platon'un diyaloglarından da anlaşıldığı gibi bir erdem kavramı üzerinden yaptığı konuşmalar örnek teşkil etmektedir. Savunmasında insanların erdemlere ilişkin bilgilerini sorguladıkça düşman kazandım, demektedir.²²² Diğer bir temel anlayışı ise “*kimse bilerek kötü eylemde bulunmaz*” düşüncesidir. Diğer bir değişle doğru bilgi ahlâklı bilgiyi doğal olarak doğuracaktır bu durumda erdem, bilgidir. Bu düşünce kişilerin eylemlerini bilinçli olarak kötüye meyillendirmeyeceğine karşılık gelmektedir. Peki bu durumda doğru bilgiye sahip olan her kişi ahlâklı eylemde bulunabilecek midir? Hiç cinayetin kötü olduğunu bildiği halde insan öldüren kişi olmayacak mıdır? Sokrates bu konulara şöyle cevap verebilir bu kişiler elbette ki cinayetin kötü olduğunu bilmektedirler ama söz konusu kişiler mutluluğu cinayette aradıkları için yanlış yapmadıklarını düşünmemektedirler. Bu durumda kişiler mutluluğu doğru olmayan bir bilgide aramaktadırlar. Öyleyse yapılması gereken şey mutluluğun doğru bilgisini vermektir.²²³ Sonuç itibariyle Sokrates'e göre iyi davrandığının bilincine ve bilgisine sahip olmayan kişinin yaptığı eyleme ne biz ne de kendisi iyi diyebiliriz. O halde bir eyleme iyi değerini kazandırmak için o eylemin bilinçli ve doğru bilgisine dayanarak yapılması gerekir. Doğru bilgi doğru eylemi doğuracak bu da o kişiyi iyi olana yönlendirecektir. Yanlış bilgi ise kötü eylemi doğuracak ve kişiyi yanlışla yönlendirecektir. Çünkü yanlış davranışların temeli bu eylemi doğuran yanlış bilgidir.²²⁴ Öyleyse yapılması gereken mutluluğu doğuracak olan eylemin doğru bilgisine erişmektir. Sokrates'in düşüncesinde “bilgelik erdemdir” anlamına gelir. Bilgisizlik ise erdemlerden yoksun olmadır ya da erdemi kötüye kullanmadır.²²⁵

²²¹ Age, 33

²²² Arslan, *Felsefeye Giriş*, 198

²²³ Copleston, *Felsefe Tarihi Platon*, çev. Aziz Yardımlı, (İstanbul: İdea Yayınevi, 1995), 86

²²⁴ Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 33

²²⁵ Platon, *Epinomis*, çev. Adnan Cemgil, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2001), 32 (989 b)

Anlaşıyor ki Sokrates'in ahlâk öğretisi *eudaimonist* anlayışa dayanmaktadır. *Eudaimonist* ahlâk anlayışı “mutluluk”, “iyi hal” gibi anlamlara gelmektedir. Eski Grek dilinde *eudeimonia* kişilerin yaşamına belirleyici unsurları oluşturan “*daimon*” kelimesinden türetilmiştir. Bu kavram kişiyi mutlu kılan dışsal ve içsel etkiler olarak anlaşılabilir.²²⁶

Sokrates'e göre bilgelik kişinin kendisiyle uyum sağlamasıdır. Ruh ait olduğu yere ulaşmak için çabalayacak ve “iyi”yi bulmak için kendisiyle uğraş içinde olacaktır. Beden ve ruh uyumunun temel erdemleri vardır. Bu temel erdemler doğru yola götürecek ve ruha mutluluk, sağlık ve huzur verecektir.²²⁷ Sokrates ahlâk öğretisi ile yapmış olduğu aktarımlar topluma örnek olacak en güzel yaşam biçimidir.

Sokratesçi okullardan biri olan Kynikler okulunun ahlâk anlayışı *Kayıtsızlık Ahlâkı* olarak da bilinmektedir. Kurucusu Antishenes'tir. Erdem anlayışları yani mutluluk öğretileri yaşamlarındaki arzu ve isteklerden erdemlerin yardımıyla sıyrılmaktır. Kynikler mutluluğu bir şey karşısında kayıtsız kalarak çözümleneceğini açıklamışlardır. Mutlu olmak için kendini ihmal etmeden bilgiye sahip olunması gerektiği düşüncesindedirler. Yanlış öğrenilecek bir bilgiye gerek yoktur. Çünkü doğru olan kitaplarda değil ruhta yazılmış olandır, düşüncesindedirler. Değerleri tek yönlü ele alan bir düşünce sistemleri vardır.²²⁸

Antishenes'e göre kişi köle dahi olsa *ataraksia* (ruh dinginliği) olmalı ve mutluluğu bu yolla ulaşmalıdır. Bu düşünceleri yaşamına ilke edinen bu öğretinin temsilcisi olan Sinoplu Diyojen'dir. Günlük hayatta kısa kısa karşılaştığımız hayat hikâyeleri bu öğretinin canlı halidir. Fıçıda hayatını sürdüren Diyojen bir gün Atina sokaklarında elinde hep fenerle dolaştığı söylenmektedir. Ona “*ne arıyorsun?*” diye sorduklarında “*dürüst insan arıyorum*” cevabını vermiştir.²²⁹ Başka bir hikâyesin de dönemin yöneticisi İskender'le karşılaşır ve İskender “*benden bir arzun var mı?*” sorusunu sorduğun da cevabı; “*ışığı kapatıyorsun; gölge etme başka ihsan istemem*” sözleri olmuştur. Diyojen bu tavırları ahlâkî açıdan eleştiriye açıktır fakat onların öğretileri bu kayıtsızlığı gerektirmiştir.²³⁰ Bu öğretilerle Diyojen toplumsal yaşama

²²⁶ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 521

²²⁷ Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 35

²²⁸ Age, 39

²²⁹ Özlem, *Etik, Ahlak Felsefesi*, (2017), 64

²³⁰ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 199

aykırı davrandığı açıktır. Bu öğretide benlik ön planda tutulmaktadır. Bunun için yaşam tarzlarını da bu düşünceye göre oluşturmuşlardır. Örf ve adetlerin önemsenmediği açıktır. Her bireyin kendi kabul ettiği davranış usullerini karşı tarafa bencil bir duyguyla aktardığı görülmektedir. Diyojen aile oluşumunu yanlış bulur ve ona göre çok eşlilik insan doğasına daha uygundur. Ona göre mutluluk, bağımsızlık gibi hisler her kişinin içinde bulunan duygulardır. O bu bağımsızlığa ulaşmayı mutluluk olarak tanımlamıştır.²³¹

Etîge farklı bir bakış açısı Kyrene okulunun ahlâk düşüncelerinde ortaya çıkmaktadır. Bu okulun kurucusu Aristippos'dur. Bu okulun ahlâk öğretisi haz üzerine kuruludur. Hazzı erdem mutluluk ve bilge olmak adına kullanmışlardır.²³² Bu görüşe göre kişiyi mutluluğa ulaştıracak olan şey bedensel istek ve arzular, iştah gibi eylemlerdir, bu eylemler hazzı bedene ve düşünceye hâkim kılabiliyorsa bu eylemler doğru eylem olacaktır.²³³ Hazcılığın Yunanca karşılığı *hedone* kelimesidir. Hazcılık hedonizm olarak da bilinmektedir.²³⁴

Gorgias diyalogunda insanın kendi kendisinin kölesi olursa nasıl mutlu olabilir? İyi yaşamak için arzuları körleştirmemek, oldukça bu arzuları genişletmek gerekir. Bu genişleme zirve olduğunda, cesaret ve akılsal fonksiyonlarla güzel ve hoşnut olarak karşılanmalıdır. Bu arzu ve istekleri yerine getirmek ise kişiyi mutlu edecektir.²³⁵

Kallikles, Sokrates ile yaptığı konuşmasında hazzın ne tür duygular içerdiğini doruk noktasında hangi erdemlerin eşlik ettiğini söylemiştir. Üç çeşit haz anlayışı vardır. *İlk olarak kişinin yumuşak bir yaşantı içinde yaşayarak doğayla uyum içinde yaşamasıdır. İkinci olarak acı ve çileciliği arzulayan bir yaşantıdır. Üçüncü olarak ise haz ve çileciliğin olmadığı nötr sessiz bir yaşantıdır.*²³⁶ Bu üç tür yaklaşımdan Aristippos için haz, ilk temeldir. Ona mutluluğun nasıl olduğunu sorduklarında; mutlu hayat sürmek hazzı zirvede tutmak ve derdi, kederi az olan bir yaşam sürdürebilmektir,

²³¹ Özlem, *Etik, Ahlak Felsefesi*, (2017), 64

²³² Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 46

²³³ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 200, 201

²³⁴ Hilâv, *Yüz Soruda Felsefe El Kitabı*, 41

²³⁵ Platon, *Gorgias*, 75, (492 a)

²³⁶ Özlem, *Etik, Ahlak Felsefesi*, (2017), 60

cevabını vermiştir. Ona göre mutlu yaşam, arzuların, isteklerin kölesi olmaktan kurtulmak ile elde edilir.²³⁷

Ahlâk öğretilerinin bir başka ekolüde “Acıdan Kaçış” hazcılığıdır. En önemli temsilcisi Epiküros’tur. Onun görüşüne göre haz, doğal bir istektir. Bu isteğin amacı mutluluğa ulaşmaktır. Bu amaç doğrultusunda hareket ederken doğa araştırılmalıdır. Çünkü doğa Epiküros’a göre iyi olana yönlendirecektir.²³⁸ Onun haz anlayışı aktif bir hazcılık değildir. Haz anlayışında yaşadığı mutluluk sonucunda acı çekeceği hazza ulaşmadan mutlu olma peşinde olmalıdır. Çünkü kişi eylemleri esnasında haz hep doruk noktasında olacaktır. Hazzın sonucu acıya dönüşmemelidir. Haz duyacağı şeyin bilgisine sahip olmalıdır ki mutluluk acıyla sonuçlanmasından kaçınılmalıdır. İnsanların yemek, cinsellik gibi istekleri doğal isteklerdir. Bu isteklerin aktifleşmesi haz vericidir. Sonucunda ise yorgunluk, pişmanlık, rahatsızlık hissedecektir. Ona göre aklını kullanan insan bu hazzardan kaçınması gerektiğini de bilmelidir.²³⁹

Epiküros’un anlayışına göre her şeyin fazlası kişiye zarar ve mutsuzluk getirecektir. Bütün hazlar gerektiği ölçüde yapılmalıdır. Bütün erdemler iyiye ulaşmak için daha fazlası olması yönünde ilerlemektedir. Oysa her şeyin fazlası tiksinti ve bıkkınlık verecektir. Bunun olmaması için kişi manevi hazzara yönelmelidir.²⁴⁰

Epiküros’un haz anlayışı sadece manevi haz olarak değil de başka bir deyimle niteliksel hazlar olarak da söylenmektedir. Epiküros için hazlar iki farklı niteliğe sahiptir. Bedensel hazlar, aktif hazzardır. Bu hazlar zenginliğin ve lüksün getirdiği doyum noktası bitmek bilmeyen hazzardır. Bu hazların sürdürülebilirliği yoktur.²⁴¹ Diğer haz ise statik haz, pasif haz ya da entelektüel haz olarak da adını almaktadır. Entelektüel haz bedensel hazlar gibi doyumsuz değildir. Bu haz bazı nitelikler gerektirecektir. Bu haz bilgelik ve bilgi ile sağlanacaktır. Bilgi edinmiş olmak o haz hakkında ölçülü olmanın da bilincine varmak demektir. Korkusuzca yaklaşmayı gerektiren şey ise cesaretimiz olacaktır. Bu erdemler hazzın sınırını bilmemizi bizim gelip geçici hazlar peşinde olmamızı engelleyecek ölçütlerdir.²⁴²

²³⁷ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 134, 135

²³⁸ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 87

²³⁹ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 206, 207

²⁴⁰ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 250

²⁴¹ Özlem, *Etik, Ahlak Felsefesi*, (2017), 62

²⁴² Age, 63

Stoacı etik, kişinin kendine yani nefesine hâkimiyetiyle mutlu olacağını savunmaktadır. Stoacı ahlâk görüşü Epiküros'un ahlâk görüşünde olduğu gibi bazı hazlar uç noktada yaşanır ve sonucu mutsuzluk getirir. Stoacı görüşte mutluluk kendi istek ve arzularını dizginleyebilmekle mümkün olacağını savunmaktadır. Kişi aklını kullanarak doğru hazzı doğru ölçüde ulaşabileceği hislerini denetleyebileceğini savunmaktadır.²⁴³

Stoacı ahlâk görüşü hazzı doğal bir olgu olarak kabul etmektedir. Bu bir boyun eğmede olabilir. Bu görüş fatalist bir ahlâk görüşüdür. Dolayısıyla bu yaklaşım determinist görüşlerin de temeli sayılmaktadır. Hazlar üzerine kişinin kendi hâkimiyetini sağlamak koşuluyla maddi istekleri akılcı yöntemlerle uygulamasında sakınca görmemektedir. Stoacı ahlâk düşüncesine göre evlilik gibi şeyler reddedilemez. Kabul edilen bir sözleşmeye bağlı kalınması ve özgürlüğü engellemeyecek ölçüde olması ile uygun düşecektir, görüşündedir.²⁴⁴

Yukarıda ki görüşün karakteristiğini oluşturanlar *Kıbrıslı Zenon*, *Kleanthes*, *Krissippos* ve *Marcus Aurelius* gibi düşünürlerdir. Bu düşünürler aynı zamanda Sokrates'in izinden giden düşünürlerdir. Sokrates'in doğru eylem düşüncesini benimsemektedirler. *Devlet* kitabında Sokrates'in bu konuda konuşmaları şöyledir; doğru eylemde bulunan kişi iyi ve akıl sahibi kişidir. Yanlış davranışta bulunan yani eğri davranışlar kişiyi kötülüğe sürükler. Bu davranışlar bilgisizlikten doğmaktadır. Onun hedefi kendi çıkarları doğrultusunda, kendine uygun olanın doğru olduğu düşüncesidir. Eğri, yanlış davranışlar, eğri bir oka benzer, hedef doğru gözüktür ama yönlenme farklı olur.²⁴⁵ Buradaki doğru davranış ve tutkular, kişinin doğru bilgisinden kaynaklanmaktadır. Bu da kişide daha önceden sözünü ettiğimiz *ataraksiyanın* bulunması demektir. *Ataraksia*; Günlük yaşamdan arınmış bir şekilde durgunluk veren ruh dinginliğidir. Stoacılar ise bu kavramı aşırılıklardan uzaklaşıp arzulardan arınmış bilgi olarak kullanmaktadırlar.²⁴⁶

Aklını kullanan insanların tutkularını ve iştahını kontrol altına alıyor olması, yanlışla düşmemesi daha mümkündür. Bu durum ise *apatheia* olarak adlandırılmaktadır.

²⁴³ Age, 65

²⁴⁴ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 210, 211

²⁴⁵ Platon, *Devlet*, 32 (349 e)

²⁴⁶ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 126

Apathia kavramı, Yunanca *pathos* kelimesinden türetilmiş duygulara kapılmama, etkilenmeme, duyumsamazlık anlamlarında kullanılmış farklı filozoflar tarafından çeşitli manalarda kullanılmıştır.²⁴⁷

Stoacılar bu kavramı haz ve duygulanımlarıyla hareket eden kişilerin eylemleri yani akıl dışı eylemler olarak anlatmaktadırlar. Onlara göre gerçek bilgiğe ulaşmak için ruh dinginliğine ihtiyaç vardır. Bu kavram arzu ve isteklerden arınmak anlamında kullanılmıştır.²⁴⁸

Platon'un ahlak öğretisine gelince O da tüm felsefesi gibi ahlak öğretisini de idealar teorisine dayanmaktadır. Daha sonra açıklayacağımıza göre Onun ahlâk görüşünden, devlet görüşüne, ontolojisinden, epistemolojisine tüm felsefi disiplinleri idealara ulaşmak amacıyla geliştirmiştir. İdealara ulaştıracak olan şey erdemdir/erdemlerdir. Onun ahlâk görüşü ruh ve devletle de bağlantılıdır. Bilgelik/ bilge, cesaret, ölçülülük, adaletli olma Platon'un temel erdemlerini oluşturmaktadır. Bu dört temel erdemi ahlak felsefesinde ortaya koyan Platon'dur. Adalet, ölçülülük, cesaret, bilgelik erdemlerinin ruhta ve devlette de yeri vardır.

Platon, ahlâk felsefesinde kişinin mutluluğunu temele koymaktadır. Mutluluk erdemi *eudaimonizm* olarak karakterize edilmiştir. Platon da mutlulukçu anlayış içsel uyumdur. Daha sonra Aristoteles'in mutlulukçu anlayışı ilk olarak haz ve acının uyumu, ikinci olarak kişinin kendisini gerçekleştirme sonucu ortaya çıkan durum, Sokrates de bu ilkeler kendini bilme olarak açıklanmaktadır. Üçüncü olarak da bedensel ve ruhsal uyumdur.²⁴⁹ Platon'un bu geleneği Sokrates'ten devraldığını bilmekteyiz. Onun bireysel gelişiminde ki ahlâkını topluma mâl ederek geleneği devam ettirmiştir. Platon'un devamı olarak bu geleneği Aristoteles üstlenmiştir. Bu etki sadece Aristoteles ile sınırlı kalmamış ortaçağ ve yeniçağda da devam etmiştir.

Aristoteles ahlâk üzerine sistemli çalışmalar sunmuştur. Bu çalışmaya en büyük katkısı *Nikamakhos'a Etik* kitabı olmuştur. Aristoteles ahlâk görüşünü kendisinden

²⁴⁷ Age, 76

²⁴⁸ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 238

²⁴⁹ Antony Flew, *Felsefe Sözlüğü*, çev. Nurşen Özsoy, (Ankara: Yeryüzü Yayınevi, 2005), 350

önceki etik değer öğretilerini, sistematik ve eleştirel şekilde bu kitapla ortaya koymuştur.²⁵⁰

Aristoteles'in ahlâk anlayışı, toplumsal yapıdaki insana metafiziksel ön kabullerin olduğu kurallara dayanmaktadır. Platon'da eylemlerimiz hedefi idealar olarak gösterilmiştir. Oysa Aristoteles'in *Politika* kitabındaki ilk sözleri insanın toplum içindeki mutluluğundan bahseder niteliktedir. Aristoteles yaptığı araştırmaların aktarımını şöyle ifade etmektedir; “*yapılan gözlemler devletlerin iyi bir amaçla kurulduğunu göstermektedir; ‘iyi’ diyorum çünkü insan, eylemlerini iyi saydığı için yapar.*” Bu cümle insanın ahlâkî amacını da ortaya koymaktadır. Amaç iyiliktir. Bu amaç bireysel ve toplumsal sahalarda da gerçekleştirmesi icap eder çünkü Aristoteles'e göre insan *zoon politikondur*. Bunun anlamı insanın Aristoteles'e göre hem toplumsal hem de siyasal bir canlı olmasıdır. Bu nedenle birey ancak adaletin egemen olduğu bir toplumda ahlaklı ve mutlu olabilir. Bu durumda amaç iyiliktir ve en yüksek “iyi”yi de devlet vasıtasıyla gerçekleştirir. Kısacası devletin görevi toplumsal siferde adaleti sağlayarak bireyinde individual mutluluğunu temin etmeye zemin hazırlamaktadır.²⁵¹ Zor olanı başarmak iyidir. Sanat ve siyaset de bu zorluğa dâhildir.²⁵² Platon ve Aristoteles'e göre bir bakıma insan küçültülmüş bir devlet, devlet ise makro bir insandır. Bu yüzden insanda geçerli olan istekler arzular ve kurallar toplumsal düzenin bir organizasyonu olan devlet sahasında da paralellik taşımaktadır. Aristoteles'e göre insan bir toplum içinde yaşamaya mecburdur bu noktaya kadar Platon ve Aristoteles aynı düşünürken Aristoteles bu noktadan sonra Platon'dan ayrılır. Çünkü ona göre aklın ürünü olan ideal devleti düşünmenin bir anlamı yoktur aksine yapılacak şey tarihi realiteden hareket etmektir. Realiteye baktığımızda ise bazı devlet tipleriyle karşılaşırız.²⁵³

Aristoteles'in kitaplarına yaptığı giriş cümleleri onun felsefesini anlaşılır kılmaktadır. Etik kitabındaki yaptığı giriş cümlesinde “iyi” kavramına vurgu yapmaktadır. Ona göre her disiplin ve eylem “iyi” olanı elde etme arzusuyla hareket etmektedir. Bu yüzden “iyi”, *her şeyin arzuladığı şey* olarak tanımlanmaktadır.²⁵⁴

²⁵⁰ Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 98

²⁵¹ Aristoteles, *Politika*, 9

²⁵² Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 35 (1106 a 5)

²⁵³ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 180

²⁵⁴ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 9 (1094 a)

Aristoteles'e göre insan diğer varlıklardan akıl yönüyle ayrılmaktadır. Ahlâkın temellerini de bu kavram üzerine kurmuştur. İnsan pratik akıl ile hayvanlardan ayrılmakta ve hayvanlar gibi bilinçsiz biçimde hazzın ve tutkunun peşinde koşmamaktadır. Ona göre tüm varlıklar mükemmel olanı aramakta ve bu yönde eylemde bulunmaktadır.²⁵⁵ Aristoteles, yetkinliğin mutluluğu toplumsal düzen içinde gerçekleştirilen ruhun "iyi"ye olan yönelimi olarak açıklamaktadır. Aristoteles de bireysel manada mutluluk amaç iken toplumsal bağlamda amaç mutluluk değildir adalettir. Çünkü adalet vasıtasıyla tüm toplum mutlu olabilecektir.²⁵⁶ Öz bir değişle Aristoteles'e göre birey itidalli eylemleriyle mutlu olabilir. Bütün halinde topluluk ise ancak adaletle mutlu olabilecektir.

Aristoteles'in insan ve devlet arasındaki kurduğu paralellikten şunları söyleyebiliriz. Bilindiği üzere Aristoteles insanı beden ve ruh olarak kabul etmektedir. Ancak ruhu üç bölüme ayırmıştır. Ruhun bölümleri; bitkisel, hayvani ve insani ruh olarak ele alınmakta ve incelenmektedir. Bitkisel ruh; beslenme, büyüme gibi faaliyetleri sağlayan yöndür. Hayvani ruh, duyguların ve hislerin aktif olduğu hareket etme gibi faaliyetlerin kaynağıdır. İnsani ruh ise akıl ilkelerinin kullanıldığı, düşünmenin aktif olduğu faaliyetleri düzenlemektedir.²⁵⁷ Akıl pratik ve teorik olarak ikiye ayrılmaktadır. Pratik akıl, doğru eylemde bulunmayı, teorik akıl ise doğru düşünmeye karşılık gelmektedir. Pratik akıl iyi ve kötüyü ayırt etmemizi sağlayan şeydir. Eylemlerimizin kavrana bilirliliğini sağlar. Teorik akıl ise bilginin ilk nedenlerini araştırır ve sorgular. Kalıcı ve değişken varlıkları konu alır. Aynı zamanda teorik akıl, kişisinde bulunduğu özellikleri de taşımaktadır.²⁵⁸ Aristoteles'e göre teorik akıl ve pratik aklın erdemsel işlevleri vardır. Teorik akla, *dianoetik* (ruh- zihin aracılığıyla) erdeme karşılık gelmektedir. Pratik akla ise *eudaimonist* erdem karşılık gelmektedir.²⁵⁹

Dianoetik: Aristoteles'e göre ahlâksal erdemlerden daha üstün bir erdemdir. Teorik aklın etkili olduğu bu etik de insan en yüksek mutluluğa bu yolla ulaşmaktadır. Çünkü bu erdemin bilgi edinme yolu ilk ilke, bilim, sanat, sonlu, sonsuz her şey bu düzeyde incelemeye alınmaktadır. Aristoteles'e göre dianoetik erdemlerinin dört

²⁵⁵ Elmalı, Özden, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 162

²⁵⁶ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 203

²⁵⁷ Özlem, *Etik, Ahlak Felsefesi*, (2017), 56

²⁵⁸ Dedeoğlu, *Aklın Özgürlük Serüveni*, 37

²⁵⁹ Cevizci, *Etik, Ahlak Felsefesi*, 171

özelliği vardır. İlk olarak pratik aklın yapmış olduğu işlevleri yapmaz. Bu erdem ruhun akıl dışı parçalarının düzenini sağlamak için uğraş sağlamaz. Yani maddi manevi hiçbir potansiyeli kendisinde içermez. İkinci olarak insan yapısındaki en yüksek merteye olan akli tanrıya yaklaştıran düşünce unsurlarını içermektedir. Üçüncü olarak bu erdem kendi kendine yol alan hiçbir güce ihtiyaç duymayan yapıdır. Son olarak sürekli ve kalıcı olan mutluluğu sağlayacaktır.²⁶⁰

Ahlâksal erdemi pratik aklın etkili olduğu bu erdemde akıl dışı etkinlikleri dizginleyen bir yapıya sahiptir. Hayvansal ruhun etki yarattığı insan bedenindeki istek ve arzuları kontrol altına alır. Bu erdem insana ödev, sorumluluk ve düzgün karakter sahibi olmak için uğraş sağlar. Aşırılığa kaçmadan orta yolu bulmaya çalışır. Bu erdem insanın kendisi için en iyi ve en doğru olanı tercih etmesinde etkilidir.²⁶¹

Aristoteles erdeme, bizim anladığımız manada ölçülülük anlamında kendisinin altın orta dediği kavramla açıklık getirmiştir. Altın orta dediği şey aşırılıklardan uzak ifrat ve tefritin aralığıdır. Ona göre altın orta tek ve değişmez bir şey olmayıp kişiye, zamana, mekâna göre değişiklik gösterebilir. Onun tanımına göre “*erdem insanın iyi olması ya da kendi işini iyi gerçekleştirmesini sağlayan değerdir.*”, “*sürekli ve bölünebilir olan şeylerde çok, az ve eşiti gibi ölçütleri vardır. Bu ölçütler nesneye göre ve kendimize göre değişkenlik gösterir, bunu ayırt etmek akıl ilkelerini kullanmaktan geçer. Erdemli olmak Aristoteles’e göre orta olanı bilmektir.*”²⁶² Aristoteles’e göre teorik akılla hareket eden yeni dianoetik erdemi kullanan kişi yaptığı işi sadece bilmekle değil onu en iyi şekilde yerine getirmekle sorumludur. Örneğin gitar işi sadece gitar enstrümanını çalmaktır. Erdemli gitar çalmak ise iyi gitar çalmak ve bunu düstur edinmek akıl ilkelerini ruhunun bir parçası haline getirmek demektir.²⁶³

Aristoteles’e göre eylemlerimizi haz ve acıya göre ayarlamalıyız. Bizi bu zevklerden uzak tutacak şey erdemdir, akıldır. Mutluluk erdemle sağlanacaktır. Bunu sağlamak kişiye hem mutluluk hem başarı sağlayacaktır. Güçlüğün olduğu yerde hem

²⁶⁰ Özlem, *Etik, Ahlak Felsefesi*, (2017), 58

²⁶¹ Age, 59

²⁶² Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, 36 (1106 a- 1107 b)

²⁶³ Age, 18 (1098 a, 10)

zevk hem acı vardır. Haz ve acının yönünü belirlemek kişinin elindedir. Haz ve acılar iyi yönlendirilirse iyi, kötüye yönlendirilirse kötü olacaktır.²⁶⁴

Aristoteles'e göre haz ve acı siyasetin gidişatını da belirler. Platon da olduğu gibi Aristoteles'de haz ve acının geçici hevesler olduğunu düşünmektedir. Ona göre kalıcılığı sağlayan şey akıl ilkelerini kullanarak yapılan eylemlerdir. Çünkü insanı bitki ve hayvanlardan ayıracak olan şey budur. Aristoteles erdemleri izahını yaptığında onların altın orta değerini de ortaya koymaktadır.

Örneğin cömertlik erdemini incelediğimizde Aristoteles, bu kavramı israf ve cimriliğin altın ortası olarak kullanmıştır. Cömert kişinin özelliği, mallarını gerektiği yerde gereken ölçüde ve gerektiği gibi harcamasıdır. Cömertlik kapsamına giren diğer değerlerde eli bol olmak, başkalarına ikramda bulunmak, mutlu ve sevinçli olmak, yardımsever ve hoş görülü olmak bu değerlerin kapsamı altındadır. Bu değerlerin hepsi kişinin iradesini ve seçimlerini doğru ve ölçülü kullanmasıyla oluşturduğu değerlerdir.²⁶⁵

Nikomakhos'a Etik kitabında Aristoteles adâlet kavramına kendi amacını kendinde taşıyan bir değer olarak atfetmiş ve bütün diğer erdemleri kapsayan, kanunlara bağlı kalarak, bu doğrultuda hareket eden erdemli kişilerin davranışlarıdır. Bu davranış kişinin kendinde özsel olarak tamamlanmış en yetkin fazilet olan adalet erdemidir.²⁶⁶ Aristoteles göre devlet birlik olmalıdır. Ayrımcılığa yer vermemelidir.²⁶⁷ Ona göre devlet düzeni kişilerin ahlâkî yapısının yansıdığı bir strüktürdür. Aristoteles insanı toplumun içinde değerlerin oluşumunda kendi yapısını ve özelliklerini, kendi gerçekliğini dayatan bir varlık olarak görür. Davranışlar ideal olana değil de somut gerçekliklere dayanan metafiziksel bir düzlemde incelenir. Son aşamada ahlâk ve değer madde ve forma dayalı birleşik bir yapıdan doğduğunu belirtmektedir.²⁶⁸

Etik, ahlak üzerine yapılan bir felsefi araştırma faaliyetidir. Türkçemizde moral karşılığı olarak kullanılan ahlâk (moral) kelimesi *seciye*, *tabiat*, *huy* gibi anlamlara gelmektedir. Ahlâk kelimesi yaratılış, ölçülü olma manasına gelen *hulk* ve *huluk*

²⁶⁴ Age, 33, 34 (1104 b 20-1105 a, 15)

²⁶⁵ Age, 70 (1120 b)

²⁶⁶ Age, 92 (1129 b, 25, 30)

²⁶⁷ Aristoteles, *Politika*, 40

²⁶⁸ Ahmet Cevizci, *Etik Giriş*, (İstanbul: Paradigma Yayınlar, 2002), 67

kelimesinin çoğulu olarak kullanılan bir terimdir. Davranışlarımız İslamiyet'te ve genel olarak iyi ve ya kötü ve ya fazilet ve rezilet (erdemlilik, aşağı olma) olarak iki kavram üzerinden değerlendirilmektedir. Ahlâk günlük hayatımızın çeşitli alanlarında hal hareketlere dayanan görgü kuralları olarak öğüt verici sözlerin değerlendirildiği edep ve adab olarak kitaplarda yer almaktadır.²⁶⁹

İslam felsefesinde önemli bir ahlâk filozofu olan İbn Miskeveyh aynı zamanda bir ahlak bilgini, filozof ve tarihçidir.²⁷⁰ İslam felsefesinde ilk sistematik ahlâk kitabını oluşturan isimdir.²⁷¹ *Tezhibü'l Ahlak* adını verdiği kitap İslam felsefesi içinde önem taşımaktadır.²⁷² İbn Miskeveyh'in ahlak felsefesi akıl, nefis ve erdem üçlüsünden geçmektedir. Ona göre nefsin kötülüklerden arındırılması kişiyi mutluluğa götürecektir. Mutluluğa giden yol toplumsal sorumluluklarını bilmekten ve eğitimden geçmektedir. Ahlaki olgunluğun en temel gereksinimi nefsin maddi manevi arınmasıyla olacaktır. Nefs ona göre ne cisim ne de cismin parçasıdır. Nefs değişime uğramaz ve bütün şeyleri eşit olarak algılamaktadır.²⁷³ Nefsin doğru yönlendirilmesi onu hastalıklardan arındıracaktır. Hastalık diye bahsedilen şey kötü huylardır.

Platon ruhuna yetkinlik kazandırmasıyla ilgili olarak bir metafor olarak iki at ve atları yönlendiren bir sürücüyü örneklendirmiştir. Atlardan biri iyi diğeri kötüdür. İyi olan at kamçılanmadan da gideceği yola yönlendirilebilir: Çünkü o at iyi erdemlere sahiptir. Kötü olan at ise kırbaça ve zorlamayla hareket etmektedir çünkü o hırçın kibirli ve küstahdır. Bu iki atın yönetimi sürücüsü tarafından yapılmaktadır. Sürücü ise akla karşılık gelmektedir. Kötülüğü dizginlemek aklın ve düşünce gücünün görevidir.²⁷⁴ Çünkü düşünce gücü Platon'da aynı zamanda akla da karşılık gelmektedir. Bu akıl ve temyiz gücü, ayırt etme ve olaylar hakkında akıl ilkelerinin kullanıldığı bir yöntemi esas alır. Öfke gücü ise Platon ahlâkında irade gücüne karşılık gelmektedir. Bu güç tehlikelerden korunma ve savunma gücüdür. Beden arzuları ise yine Platon'da isteme gücüne karşılık gelmektedir. Bu güç serbest bırakıldığında her türlü haz ve zevk verici

²⁶⁹ Mustafa Çağrırcı, *Ahlak*, TDV İslam Ansiklopedisi, C.II, İstanbul, 1989, 1

²⁷⁰ Mehmet Vural, *İslam Felsefe Sözlüğü*, (Ankara: Elis Yayınları, 2016), 300

²⁷¹ Murat Demirkol, "İslam Ahlak Gelişiminde Filozofların Katkısı", *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami Bilimler Fakültesi, Eskiye Yayınları*, S. 28, Ankara, 2014, 71

²⁷² İbn Miskeveyh *Tezhibü'l Ahlak (Ahlak Eğitimi)*, çev. Abdülkadir Şener, İsmet Kayaoğlu, Cihat Tunç, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2013), 12

²⁷³ Age. 12

²⁷⁴ Platon, *Phaidros*, çev. Ari Çokona, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 35- 37 (253 d- 254 e)

duyguların peşinde koşan bir güç haline gelecektir. Bu yüzden istek ve arzuların ölçüsünü iyi belirlemek yani “en yüksek iyi” olan iyi ideasına göre belirlemek gerekir.²⁷⁵ Bu güçlerin eğitilmesinde temel rol Platon’un da ana erdemlerinden biri olarak ele aldığı adalet erdemidir. Adalet erdeminin müdahalesi ile ruh; hikmet, iffet ve yiğitlik erdemlerine sahip olacaktır.²⁷⁶ Bu dört erdemin karşıtları ise bilgisizlik, açgözlülük, korkaklık ve haksızlıktır.

Etik tarihine baktığımızda bir başka kuram olan faydacı ahlâk öğretisiyle karşılaşırız. Bu öğretinin temelleri *Bentham*, *J.Mill* gibi düşünürler tarafından oluşturulmuştur. Genel manada bu öğreti ahlakın fayda sağlanacak bir eyleme dayanmasıyla mümkün olacağından söz etmektedir. Bu görüşte insana fayda sağlayan eylemin ona mutluluk getireceği kabul edilmiştir.²⁷⁷ Daha önceki görüşlerden farklı olarak faydacı ahlâk görüşü toplumun mutluluğunu (bir anlamda sosyal hazcılık) esas almaktadır. Hazcılar ise ahlâka bireysel bir bakış açısı sunmuşlar, bireyin mutluluk veya mutsuzluğunu ön planda tutmuşlardır. Bu görüş yani yararcılık karşımıza 20.yy Anglosakson düşüncesinde pragmatizm ve operasyonalizm (işe vurumcu) olarak çıkmaktadır.²⁷⁸ Bu görüşe göre ahlaki olan, hayata kolaylık ve mutluluk sağlayan ve yaşamı bir adım öteye taşıyan eylemlerin iyi olduğu düşüncesidir. Bu düşünürlere göre mutluluk, faydayla sağlanan eylemdir. Hayatı kolaylaştıran eylemler bu düşünceye göre bilginin fayda sağlamasıyla ahlâka değer katacak araçsal eylemlerdir.²⁷⁹ Operasyonalizm kavramı ise başka bir anlamda işlemcilik ya da işe vurumculuk olarak da dile getirilmektedir.²⁸⁰

Bacon faydacı ahlâk öğretisini sistematize etmiş ve ahlâk kavramının temelini oluşturacak düşünceler ortaya koymuştur. Bentham, J.Mill gibi düşünürler de pragmatizm öğretisinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bacon pragmatist teorileri bir gelişim süreci olarak faydalı görmüştür. Ahlâk alanında metafiziksel olgulardan sıyrılıp iyi veya en yüksek iyinin bireysellikten kurtararak toplumdan kaynaklanması gerektiğini söylemiştir. Bu iyi ve en yüksek iyi bireyden hareketle topluma duyumsal

²⁷⁵ İbn Miskeveyn, *Tezhibü'l Ahlak (Ahlak Eğitimi)*, 21, 22

²⁷⁶ Aygün Akyol, “İslam Ahlak Felsefesinde Değerler Eğitimi İbn Miskeveyh Merkezli Bir Okuma”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, C. IX, S. 36, Çorum, 2013, 47

²⁷⁷ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 1576

²⁷⁸ Özlem, *Etik, Ahlak Felsefesi*, (2017), 70

²⁷⁹ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 1180

²⁸⁰ Age, 776

olarak kazanım yapacak bir görüş ile de desteklenmiştir.²⁸¹ Öz bir deyişle ona göre birey için (kendisinin de içinde yer aldığı) ahlâklı olan şey topluma faydalı olandır.

Bacon ahlâk kuramcılarına temel sağlayan düşüncesini Bentham ve Mill tarafından oluşturulan düşüncenin devamını sürdürmüştür. Onların düşüncesine göre Bentham; deneyi, fiziğin ölçüsü olarak görmektedir. Deneysiz fiziğin imkânsız olduğunu söyleyen Bentham, ahlâksal davranışların gözlemlenmesi tıpkı fizikte yapılan deneylere benzerlik gösterdiğini belirtmiştir. İnsan psikolojisinin acıdan kaçıp hazzıya yönelmesini doğal bir yönelme olarak görmektedir. Ona göre beş duyu organımızın duymadığı hazzıya yönelik, hastalıkların oluşumu, iç sıkıntı gibi olayları da hazzıdan kaynaklanan acılar olarak belirtmiştir.²⁸²

Bentham'ın hazzıya ulaşmada kullanılan faydacılıktır. Başka bir deyişle onun etik anlayışı niceliksel bir anlayışa dayanmaktadır. Haz ve acıyı nitelik olarak görmek çözüme kavuşturmayacaktır. Ahlâka nicelik olarak bakmak onun ölçülebilirliğini sağlama hazzı ve acının değerini belirlemektir. Onun için hazzı duygusunun çok olanını yaşamak hem bireye hem topluma fayda getireceğini söylemektedir. Bir odanın içinde yakılmış bir mum sadece etrafına fayda sağlar, birden fazla mum yakılırsa tüm odanın hem ısınmasına hem ışıklandırılmasına fayda sağlayacaktır. Bu anlayışta *“davranışlardan etkilenen en yüksek sayıda insanın en büyük mutluluk için çabalaması ahlaki bir ölçüttür.”*²⁸³ Bentham'ın yararcılık anlayışı, niceliksel boyutta eyleme indirgenmiş ve tek tek bireylerin değil de bir kişinin yaptığı davranıştan birden fazla kişinin fayda ve mutluluk sağlanması yönünde bir ahlâk anlayışı sunmuştur.

Yararcı ahlâkın diğer temsilcisi J.Mill'dir. Bentham'ın görüşünden yola çıkarak onun görüşüne eleştirel bir bakış açısı sunmuştur. Bentham'ın çoğulcu ahlâk anlayışı yerine acının azaltılarak toplumda ahlâkın çoğalacağına inanmıştır. Ona göre bir davranışın nitelik olarak kaliteli olması gerekir ki nicelik olarak yüksek hazzı da içinde bulunsun, düşüncesindedir. Ona göre yüksek hazzı, manevi hazzı aynı zamanda iyi bir yaşamın göstergesidir.²⁸⁴

²⁸¹ Özlem, *Etik, Ahlak Felsefesi*, (2017), 70

²⁸² Cevizci, *Etik, Ahlak Felsefesi*, 76

²⁸³ Age, 78, 79

²⁸⁴ Age, 82

J.Mill'in ahlâk kavramının temeli “*Sumum Bonum 'a- en yüksek iyi*” kavramına dayanmaktadır. Diğer etikçi tüm filozoflar gibi J.Mill'in öğretisi de *en yüksek iyiye* bağlıdır. “*Sumum Bonum*” kavramı ahlâk filozoflarının ahlaka temel olarak aldıkları şeydir bu temel aynı zamanda ahlâkında amacıdır. İnsan davranışlarının kendisi için istediği “iyi” anlamında kullanılan ereksel bir hedeftir.²⁸⁵ J.Mill'in anlayışında ise istenilen, düşünülen eylemi, harekete geçirmeden deneysel nitelik kazanmayacağı yönündedir. Ona göre bir eylemden ne kadar çok insan etkilenirse eylemin o kadar iyi olduğunun göstergesi olarak düşünmektedir.²⁸⁶ Yararcıların en büyük ahlâkî katkısı bireysellikten hareketle eylemi topluma mal etmişlerdir.

Kant'ın ödev ahlâkı da ahlâk kavramlarına farklı bir bakış açısı getirmiştir. Kendinden önceki yararcı ahlâka karşı çıkmış bireyin hazları doğrultusunda hareket etmesini reddetmiş ve kendi düşüncesine uygun kuramı oluşturmuştur. Bu ahlâk anlayışının temelinde Kant'ın insan anlayışına değinmeden geçmek eksiklik olacaktır. Kant'a göre insan, teorik ve pratik akla sahip aklını kullanabilen bir varlıktır. Bu özellik onu hayvandan ayıran en nicel ve en nitel özelliktir. Hayvandan ayrı bir varlık olduğumuzu belirgin kılan şey akıl fonksiyonlarımızı kullanıyor olmamızdır. Bunu en belirgin kılan pratik aklı kullanıyor oluşumuzdur.²⁸⁷ Pratik akıl her insanda farklı yansımalarla ortaya çıkan akılsal harekettir. Pratik akıl ahlâksal anlamda kendimizi sorguya çektiğimiz, kendimizi aldatmadan, suçlunun ve ödül sahibinin dolaylı olarak kendisi olduğumuz alandır. İnsanın yapıp etmelerini eylem esnasında düşünsel olarak faaliyet gösteren zihinsel alandır.²⁸⁸ Kant insanın özelliklerini dikkate alarak insan eylemlerinin ahlâkın konusu haline getirmiş ve Onun etik anlayışını oluşturmuştur. Onun kuramı ödev ahlâkı olarak da bilinmektedir. Ödev ahlâkı kişinin arzularıyla meydana gelen şey olmadığını yani empirik ve duyusal olandan gelmediğini söylemektedir. Ona göre ahlâk üst bir mertebeden ya da Tanrı'dan gelen bir buyruk olmayacağını belirtmektedir. Ona göre insan otonom bir varlıktır. Otonom terimi *auto* (kendi) ve *nomi* (yasa) sözcüklerinden meydana gelmiştir.²⁸⁹ Kant'ın ahlâk anlayışı kişinin apriori bilgi temelli olduğunu düşünmekte ve o bilgiyi gün yüzüne çıkaracak olan

²⁸⁵ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 1372

²⁸⁶ Cevizci, *Etik, Ahlak Felsefesi*, 84

²⁸⁷ Takiyettin Mengüşoğlu, *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014), 40

²⁸⁸ Age, 42

²⁸⁹ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 221

şeyin ahlâkın genel geçer bir yapıya sahip olarak evrensel nitelik kazanmasından geçtiğini savunmaktadır.²⁹⁰

Kant'ın ahlâk hakkındaki “ne eylersen eyle, o eylemi diğer insanlara örnek olacak şekilde eyle” bu sözü onun ahlâk kuramını şekillendirecek ya da anlamamıza yardımcı olacak sözüdür. Onu düşüncesine göre doğada her şey düzen içindedir ve birbirlerini takip eden tasarıdır. Ahlâk yasası ise sonradan oluşturulmuş akılsal ilkelere dayanan kurallar bütünüdür.²⁹¹ Onun ahlâk kuramı ödev ahlâkına dayandığını yukarıda belirtmiştik. Başka bir ifadeyle deontolojik etik olarak da söylenebilir. Eski Yunanda “ödev” ,”*deon*” anlamına gelmektedir. Bu deontoloji kavramı “*deon*” sözcüğünden türemiş bir kelimedir. Kant'ın ödev ahlâkı evrensel bir hal alması yönünde ilk çağdan kendi dönemine kadar atılan en büyük adım olmuştur.²⁹² Onun ahlâkının fark yaratması ahlâkı tanrısal bir buyruk olarak görmemesidir. Kant ahlâkı insan aklının temel yasalarıdır. Bu yasalar insanda kendini vicdan olarak yer edinecek eylemin muhakemesi burada yapılacağını belirtmektedir.²⁹³

Kant ahlâkı, koşullu ve koşulsuz buyruk olarak iki eylemde gerçekleştiğini belirtmektedir. Kant için ödev vazifenin yerine getirilmesi değil karşılıksız eyleme geçirilmiş iyi şeylerdir. Onun ödev ahlâkına uygun olan koşulsuz buyruklardır.²⁹⁴ Çünkü bu buyruk “*eğer*”, “*fakat*”, “*zira*”, “*oldukça*” gibi sözler ve şartlar içermektedir. Başka bir adla “*hipotetik buyrukta*” denmektedir.²⁹⁵

Kant'ın ahlâk öğretisi anlatırken çokça karşılaştığımız bir örnek verilir. Küçük bir çocuğun bakkaldan alışverişi esnasında bakkal sahibinin onu kandırmaması ödevine uygun olan bir davranış olacaktır. Bakkal bu eylemi insanlar ne der düşüncesiyle ya da güven problemi oluşması, alışverişler azalmasın duygusuyla yaparsa bu eylem ödevden doğan bir eylem olmayacaktır. Buna istinaden bakkalın davranışları yani çocuğu kandırmaması hiç kimseyi kandırmaması gerektiği duygusuyla ve düşüncesiyle hareket

²⁹⁰ Özlem, *Etik, Ahlak Felsefesi*, (2017), 75

²⁹¹ Age, 75

²⁹² Cevizci, *Etik, Ahlak Felsefesi*, 233

²⁹³ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 222

²⁹⁴ Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumları Yayınları, 2013), 12

²⁹⁵ Henri Bergson, *Etik ve Politika Dersleri*, çev. B. Garen Beşiktaşlıyan, (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016), 71

ettiye ve bunun bilincine sahipse yaptığı davranış ödevde uygun bir davranış olacaktır. Çünkü bakkalın bu davranışı salt ahlâk duygusundan kaynaklı bir eylem olacaktır.²⁹⁶

Kant’a göre insan özgür irade sahibi ve doğa ve içgüdü karşısında otonom bir varlıktır. Hayvanlar gibi tasarlanmış bir hayatın içine sürüklenmediğimizden aklını kullanabilen varlıklar olduğumuzdan söz etmektedir. Ona göre insanların makinalar gibi statik hareketleri olsaydı veya hayvanlar gibi içgüdülerimiz bulunsaydı davranışlarımızdan sorumlu olmayacaktık. İnsan otonom bir varlık olduğu için davranış ilkelerini iyi niyet (Kant’ın dünyada bulunabilecek en iyi şey dediği) ışığında kendisi tayin etmelidir. Ona göre doğada belirlenmişlik üzerine olmayan hiçbir şey yoktur. Yasalar doğadaki varlıklar için tasarlanmıştır. Evrendeki görünür olan her şey nedensellik ilkesine bağlıdır. Eğer böyle olmasaydı o şeyleri bilmemiz mümkün olmazdı, düşüncesindedir.²⁹⁷ Bir de farklı bir alan vardır. Bu alan kendiliğinden oluşum göstermiş dış unsurlardan etkilenmeyen alandır. Tıpkı doğanın dışında kendiliğinden var olan bu alan olduğu gibi insanda da bedensel ve akısal olan şeyler vardır. Beden fenomenler sferine ait olan bir şeydir. Bu alanda nedensellik ilkesi geçerlidir. Akısal alanda ise nedensellikten bağımsız olarak aklın kendi yasaları vardır. Aklın yasalarına uymak özgürlüğü kullanıyor olmak demektir. Bu bir çeşit determinasyondur.²⁹⁸

Determinizm dünyada olup biten her şeyin birbirini takip etmesidir. Başka bir ifadesi belirlenimcilik olarak da söylenmektedir. Tam zıttı olarak indeterminizm ya da belirlenmezlik olarak ifade edilmektedir. İndeterminizm ise dünyada olan her şeyin birbirinden bağımsız hareket etmesi aralarında nedenselliğin bulunmaması anlamına gelmektedir.²⁹⁹

Kant’ın ahlâk anlayışında insanda içsel olarak duyumsadığımız bir ödev duygusu vardır. Bu hissi bize eylemin “malı-meli” eklerini almasıyla tavsiyede bulunduğunu bildirmiştir. Yani bu his bir buyruktur. Bu buyruk bir eylemi yerine getirip getirmemek bir sorumluluk oluşturuyorsa o halde özgür bir yapıya sahibiz demektir.³⁰⁰

²⁹⁶ Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, 12, 13

²⁹⁷ Mengüşoğlu, *Kant ve Scheler’de İnsan Problemi*, 96, 97

²⁹⁸ Age, 98

²⁹⁹ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 189, 190

³⁰⁰ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 223

Özgür insan aklını doğru kullanabilen insandır. O kişinin eylemleri yani ödev ahlâkı doğru olanı içsel olarak hissedecek ve uygulayacaktır. Ahlâkî eylemler, kategorik eylemlerdir. Kategorik eylemler hiçbir koşul içermez daha önce vermiş olduğumuz örnekte olduğu gibi bakkal, çocuğu insanlar ne der kaygısıyla onu kandırmadıysa o eylem hipotetik eylem olacaktır. Eğer bakkal müşteri olsun, çocuk olsun, yetişkin olsun hiçbir şekilde insanları kandırmayacağını biliyor ve bunu uyguluyorsa bu eylem kategorik eylem olacaktır.³⁰¹ Kant bu durumu yani bakkalın insanlar ne der düşüncesinde olarak uyguladığı eyleme zorunluluk olarak görünmesinden başka bir şey olamayacağını söylemektedir. Çünkü mutluluğa ulaşmada eylemin erek haline getirilmesi “*en yüksek iyi*” olarak sağlamayacaktır.³⁰²

Kant’ın “*sapere aude!*” yani aklını kullanmada cesur davran sözü insanı diğer varlıklardan ayıran en büyük özellik olmuştur. Ona göre insan aklını kullanma cesareti göstermeseydi ahlâk yasası ya da ödev ahlâkı diye bir şey olmayacaktı. Çünkü insanlarda diğer doğa varlıkları gibi belirlenim üzerinde yaşarlardı.³⁰³ Kişi aklını kullandığı zaman özgürlüğünü kullanmasıyla doğa karşısında otonom bir varlık olurken, özgürlüğünü kullanmadan nedensellikler içinde yaşamını sürdürmesi onu heteronom varlık içine alır.³⁰⁴ Kant’ın ahlâk anlayışından kişinin yapmış olduğu eylemi doğa yasası gibi, genel bir yasa olacak şekilde veya eylem ya da niyet araç değil amaç olacak şekilde uygulanması gerektiğini anlamaktayız.

³⁰¹ Age, 223

³⁰² Özlem, *Etik, Ahlak Felsefesi*, (2017), 76

³⁰³ Age, 77

³⁰⁴ Age, 78

3.BÖLÜM: PLATON FELSEFESİ AÇISINDAN TEMEL ERDEM DEĞERLERİNİN ANALİZİ

Platon dört temel erdem üzerine *Protagoras*, *Alkibiades* diyaloglarında erdem ile bilgiyi eş değer olduğunu göstermektedir. Bu diyaloglarda Sokrates konuşmacı olarak erdemın tek bir şey olduğunu anlatmaktadır. *Alkibiades* diyalogunda yemek pişirmek ve gemi kullanımıyla ilgili işi bilen kim olduğunu sorgulamaktadır. Yemek pişirmede aşçı, gemi kullanımında ise işi kaptanın bildiğini söylemektedir. Bu işlerin ustaları aşçılar ve kaptanlardır. Bu konular hakkında işi bilmeyenler kim o zaman? Ona göre bilgisinden şüphe duyup çelişkiye düşenlerdir. Konuşmada Sokrates yanlış yapmanın nedeninin kişinin bir işi bildiğini sanmasından kaynaklandığını söylemektedir. Bilmediğimiz bir işi ustasına yani o işi yapana devrederiz çünkü bilmediğimizin farkındayızdır. O halde yanlış yapan kişiler bilen kişiler ya da bilmediklerini sananlar değildir. Bir şeyi yanlış yapanlar ve bilmediklerinin farkında olmayanlardır.³⁰⁵ Bu konuşma meslek sahiplerinin işin ehlini bilen kişiler olduğunu vurgulamaktadır.

Bu konuşma “*akrasia*” olarak açıklık getirdiğimiz yere de işaret etmektedir. *Protagoras* diyalogunda da erdemın öğretilebilir bir şey olup olmadığını tartışılmaktadır. Konuşmanın seyri “Sokrates erdemın öğretilmeyeceği yönünde konuşurken sonrasında erdemın, doğruluğun, ölçülülüğün, cesaretin her şeyin bilim olduğu düşüncesine kaymıştır. O halde bu erdemler bilim olarak kabul görürse erdemlerin öğrenilebilir bir şey olduğu sonucu doğmaktadır. Protagoras’da erdemın bilim olduğunu kabul edip konuşmanın akışı erdemın öğrenilemez bir şey olduğuna çıkmaktadır.” Anlaşılan odur ki bir konuşmayı yaparken doğru yöntemin kullanılmasının önemi de vurgulamak istemiştir.³⁰⁶

Bu diyaloglarda Platon için bilgi ve erdem eşdeğerdir. Çünkü daha çok gençlik diyaloglarında erdemın bilgi ile aynı olduğunu iynin de bu yolla tanındığını, kötüyü ise yapmayan işlemeyen olmayacağını bunun sebebi de bilgisizlikten ya da bildiğini sanmaktan geçtiğini anlatmaktadır.³⁰⁷

³⁰⁵ Platon, *Alkibiades I-II*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 62, 63 (117 d, e)

³⁰⁶ Platon, *Diialoglar*, (*Protagoras*), çev. Tanju Gökçöl, (İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014), 445 (361 b, c)

³⁰⁷ Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 87

Gençlik diyaloglarında Sokrates'in izinden giden Platon eserlerinde bilgi, cesaret, ölçülülük, adalet gibi ahlâkın konusu olan kavramlara açıklık getirmiştir. Ona göre bu kavramlar ideal kavramlar olup, insan zihninde bağımsız salt kavramlar olduğunu açıklamıştır. Bu bakımdan denilebilir ki bu kavramlar reel ve nesnel değere sahip kavramlardır.³⁰⁸ Bu kavramları daha geniş kapsamda inceleyecek olursak Platon'un erdemlerle ilgili düşüncelerini erdemin bilgisinin Sokrates'in konuşmaları dâhilinde ve onun izinden gittiğini görmüş olacağız.

Platon'a göre erdem nedir? Erdem; kişiyi ahlâklı kılan ve böylece olgunluğa ulaştıran "ahlâkî iyiler bütünü" olarak tanımlanmaktadır. Kişinin istek ve arzularını iyi olana yönlendirme düşüncesidir.³⁰⁹

Platon erdemi idealardaki mükemmelliğe öykünme olarak "iyi" olanla ilişkilendirmiştir. Böylelikle kişi davranışlarında sorumlu hale gelecektir ve sonuçta iyi ideasına ulaşma arzusundan kaynaklı davranışlarına da çeki düzen verecektir. Bu düzeni sağlayacak olan şey ise akıl ilkelerini kullanmaktır. O, erdemleri bir bütün olarak görmüş ve "erdemin birliği" fikrini savunmuştur. Bu demek oluyor ki erdemlerin birine sahip olmak örneğin bilgelik erdemine sahip olmak, diğer tüm erdemleri beraberinde getirecektir. Yukarıda da bahsettiğimiz erdemleri yani bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet erdemlerini Platon "*ana erdem*" olarak adlandırmaktadır.³¹⁰

3.1.Bilgelik-Bilme

Bilgi ile bilgelik kavramları akraba iki terimdir. İlkçağda *sophos* bilgin ve bilge anlamlarına gelmekteydi bu yüzden insanın bilge olamayacağını ancak bilgeliği sevebileceğini düşünen Pythagoras *filosophos* sözcüğünü kullanmayı tercih etti. Ama ne var ki bilgelik kelimesi felsefe tarihi boyunca her filozofun kendi felsefesine uygun olarak yapmış olduğu tanımlar şeklinde kullanıla geldi. Bilgelik sözcüğünün karşılığı olarak eskiden Türkçemizde hikmet kavramı da kullanılmaktaydı.³¹¹

Bilgelik-bilme, kavramları her filozofun kendi felsefi anlayışına göre şekil almasına karşın sonuçta "bilme, bilgi, bilgelik erdemdir". Erdem ise doğru bilgiden

³⁰⁸ Cevizci, *Etik, Ahlak Felsefesi*, 150

³⁰⁹ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 476

³¹⁰ Age, 479

³¹¹ Nihat Keklik, *Türk-İslam Felsefesi Açısından Felsefenin İlkeleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996), 6

kaynaklanan ve insanı mutlu eden bir şeydir. Kötülük ise Sokrates'e göre insanın mutluluğu yanlış yerde aramasını doğuran yanlış bilgidir o halde doğru yerde aramak için bilgiye gereksinim vardır. Sokrates “*kendini bilme*”, derken kendinle ahenk kur ve kendinle (akıl dünyanla) uyum içinde olmalısın demek istemiştir. Platon'a göre akıl ilkeleriyle hareket etme eylemidir.³¹² Platon bilgelikle ilgili olarak bilgeliği doğru ve yanlış ayırmada olay ve olguları farklı yöne çekmeden yani doğruyu yanlış gibi yanlış da doğru gibi retorik kuvvetli oluşundan kaynaklı olarak bir davranışın yapılmasını uygun bulmamaktadır. *Phaidros* diyalogunda da Sokrates'in konuşmasında belirtilen şudur: Hangi sanat olursa olsun müzik, şiir, din, siyaset gibi sanatlar hakkında yazılanlar gerçeğe uygun yazılmış yazılarsa ve bu yazıları çürütmek isteyenlere karşı bu gerçekten savunmasını yapabiliyor ise yani yazılanları sözle kuvvetlendiriyorsa bu kişi doğruyu saptırmadan anlatıyor demektir. Bu kişinin hakkı olan unvan bilgeliktir. Bilgelikte Tanrıya yakınlıktır. Onun için bu kişilere filozof demek yakışı olacaktır.³¹³ Bu diyalogda Platon sözlerin etkisini dile getirmiş, yazılanın doğru aktarımından bahsetmiş ve yazdığının, bildiğinin göstergesini oluşturan konuşmayı saptırmadan anlatmanın bilgelik olduğunu ifade etmiştir.

Platon *Theaitetos* diyalogunda da aynı şekilde bilginin ne olduğunu bilmemiz gerektiğini söylemiştir. Sokrates, *Theaitetos* ile yaptığı konuşmada öğrenmenin, bilgeliğe atılan adım olduğundan söz etmektedir. Bilgeliğin bilgilerle olduğunu söylemektedir. Sokrates bilginin ne olduğunu sorduğunda aldığı cevap, “karşı taraftan kişinin kendisine yapılan aktarımlardır” yanıtını almaktadır.³¹⁴ Yani arkadaşlarından biri ayakkabıcı ise ayakkabıcı ya da başka sanatların anlatımları kendi bildikleri bilgilerin bize öğrettikleri olacaktır. Oysa bu söylenenler Sokrates için bilgi değildir. Bilginin çeşitlidir. Bilgi olabilmesi için bilginin ne olduğunu bilmek gerekir. Ayakkabıcı denildiğinde ayakkabı yapmaya ait bilgiden bahsediliyorsa ya da marangoz denildiğinde ağaç oymacılığı işine ait bilgilerden kastediliyorsa bu bilgi olmayacaktır. Böyle bir açıklama bilginin çeşitliliğinden bahsediyordur. Bilgiden değil, o halde bilgi bir şeyin tanımı yapılırken mesela balçık kavramının açıklaması su ile karışmış toprak ya da toprağın çamur hali olarak yanıt vermek bilgi olarak karşımıza çıkacaktır.³¹⁵ Bu

³¹² Age, 1328

³¹³ Platon, *Phaidros*, 70 (278 d, e)

³¹⁴ Copleston, *Felsefe Tarihi Platon*, 21,22

³¹⁵ Platon, *Diyaloglar (Theaitetos)*, 455-458 (145a -147 d)

konuşma bilginin özünü bilmekle alakalı olarak bilgeliğe götürecektir olan şeyin bilginin sağlanmasyla kat edeceğimiz yoldan söz etmektedir.

Aristoteles bilgelikle ilgili olarak Nikomakhos'a Etik ve Eudemos'a Etik kitabın da erdem konusuyla ilgili çeşitli açıklamalar da bulunmuştur. Aristoteles bilgelik nitelemesini her sanat için kullanmaktadır. Oymacı için bilge, taş işleme ustası için ya da ağaç oyma ustası için bilge ifadesi kullanılabilir, der. Yine ona göre bilge akıl ilkeleriyle hareket eden ve akıl ilkelerinin kullanma bilgesine sahip olan her kişiye atfedilebilir. Çünkü hangi sanat dalında olursa olsun akli ilkeleriyle hareket eden kişi iyi olanı görür ve ona yönelir.³¹⁶ Ona göre bilge kişi üretken olmalıdır. Tek tek şeylerin bilgisine bakmayı bilecek ve bütüne ulaşmanın aşkını yaşayacaktır. İyi yaşamasını bilen kişi hayatında huzursuzluğa ve olumsuzluğa yer vermeyecek davranışlarda bulunmamalıdır. Örneğin, tıp bilimini bilmek sağlıklı yaşamı bilmek değildir. Yani sağlığı tıp bilimi yaratmaz, sağlığı sağlıklı yaşam koşulları oluşturacaktır. Bilgili olmak da bilgeliği oluşturacak ve bunun sonucu mutluluk olacaktır.³¹⁷

Platon'un öğretilerini devam ettiren ve hocasının disiplini kendi yorumlarıyla genişleten Aristoteles bilgeliği akıl ilkeleriyle hareket etme olarak tanımlamaktadır. Ona göre bilgelik, bilgi ile akıl ilişkisidir. O Thales'in ve Anaksagoras'ı bilge olarak anmamızın sebebini bilgilerini akılla özdeşleşmiş olmasının büyük etkisi olduğunu söyler. Çünkü bu düşünürleri bilge olarak anmamıza sebep olan şey onların bilgin olmaları ve akli başında olmalarıdır (akıl ilkeleri ile düşünme). Şunun da ayrımını yapmaktadır. Akıl ilkeleri insani şeylerle ilgilidir, doğruyu yanlıştan ayırmak aklın işidir. Bilgelikte Tanrısal bir özellik bulunduğunu belirtmiştir.³¹⁸ Platon'a göre her sanat farklıdır ve bu yüzden farklı disiplin adı altında incelenir. Çünkü her alanın kendine özgü bilgisi vardır önemli olan bu bilgiyi doğru ve anlaşılır kılmaktır³¹⁹

Platon bilgeliği, ideal olana ulaşmada kullanılan ana erdemler içinde yer alan bir özellik olarak tanımlamıştır. Platon'un ahlâkı mutluluk üzerine kurulmuş bilgi, bilgelik

³¹⁶ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 120, (1141, a 10 20)

³¹⁷ Age, 127 (1144 a 5)

³¹⁸ Age, 121 (1141 b 5)

³¹⁹ Age, 271 (537 d)

temelli bir düşünce silsilesidir. Bu düşünce, hakikatin bilgisine ulaşma ve doğruyu bulma çabasıdır. Ahlâk sorunsalı, bilgi problemi şeklinde ortaya çıkmaktadır.³²⁰

Platon bilgelik kavramını *Kratylos* diyalogunda anlatmaktadır. Bu diyalogda bilgeliğin kelime analizini yapmıştır. Sokrates anlatımında gerçekleşen konuşmada nesneleri isim almada değişime uğrayan zaman ve sosyal yaşamdan etkilenen şeyler olarak tanımlamaktadır. Buna örnek olarak diyalogda kişilerin öteden beri aynı görünen şeylere farklı isimler vermesi hareket oluş ve sürekli devinimlerinden dolayı değişime uğradıklarını söylemektedir.³²¹ İsimleri de inceleyen ve onları araştırıp özüne inen insanlar olduğundan söz etmektedir. Sokrates isimlerin doğruluğunu temellendirirken bu isimlerin ortaya çıkışını da inceler. İsimlere tıpkı bir şeyi elde etmek için bir araca ihtiyaç duyulduğu gibi kelimelerin isimlendirilmesini de araç olarak görür.³²² Ona göre isimler araçtır. Her mesleğin bilgini olduğu gibi isimlerin öğrenilmesini anlayan öğreticilerin olduğundan söz etmektedir.³²³ Bu değişime örnek olarak bilge olma ya da bilgelik kavramları devinim ve algılamayla ilgili olarak değişim göstermiştir. Devamında düşünce kavramının doğumu incelenmesi ona göre bu kelimeyi araştırmakla aynı şey olduğunu belirtmiştir. Anlama kelimesinin incelemesi yapıldığında ise yeniyi isteme manasını taşıdığı görülmektedir. Yani nesnelerin incelenmesi her defasında yenilendiği, yeniden var olduğu anlaşılmaktadır. Yani insanın doğası yeniyi oluşturma ve isteme üzerine kuruludur. Devinime örnek olarak “Noesis” kelimesinin eski halinin farklı olduğunu bir değil iki aynı harfle epsilonyla yazılıyordu şeklinde açıklamıştır. Epsila derken yunanca harfinin değişimini söylemektedir. Bilgelik de bilge olma durumunun korunmasıdır. Bilim de aynı şekildedir.³²⁴ Canın bir değeri vardır ve değerini yitirmeden devinimleri izlemelidir devamlılık için buna ayak uydurmalıdır. Yani bu durumda epsilon çıkarıp “pisteme” dememiz, farklı olarak yazılsalar da “synesis” ve “sylogismos” birbirine benzeyen kelimelerdir. Öte yandan “synienai” ile “epistasthai” birbirlerinin aynısıdır. “Synienai” ruhun nesnelerle ilerlediği anlamına gelmektedir. “Sophia” devinim ve hareketi göstermektedir. İsim karışık gözüktse de şairlerin hızlı, atik bir insana “fırladı gitti” demelerine şaşmamak gerekir. Çünkü Lakedaimonialı bir adamın ismi aynı anlama gelen “sous” ismini almış biridir. “Sophia”

³²⁰ Ayhan Bıçak, *Felsefenin Kuruluşu*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 194

³²¹ Paksüt, *Platon ve Platon Sonrası*, 104

³²² Platon, *Kratylos*, çev. Erman Gören, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 35

³²³ Platon, *Kratylos*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 32 (388)

³²⁴ Platon, *Kratylos*, çev. Erman Gören, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 412 (411, e)

devinin ve hareketi göstermektedir. O halde *agathon* (iyi) kelimesi de doğadaki mucizevi şeyleri gösterir. Varlıklar hızlı ve yavaş hareket edebilir. Bu durum mucizevi şeyler olabilir. İşte bu hareketler bütünün parçasıdır ve hızlı olan şeyler mucizevi şeylerin uygulanmasında gösterilmelidir.³²⁵ Kelimelerin herhangi bir şey gibi kullanılmasının mümkün olmayışı gibi bu kelimelerinde farklı yazımları, aynı anlama gelebileceğinden ve değişimin olmasından kaynaklıdır. Kelimeler ve harfler değişse de de algılama da aynılık olacağını belirtmektedir. Bilgelik, bir anlam arayışıdır. Eğer bir kişi bilge ise onun için mutluluk getirisidir. Bilgelik gerçeğin sırrına ulaşmaktır.³²⁶ Bilge olmanın zor bir yol olduğunu Pythagoras şu sözlerle belirtmiştir. Kendisinin bilge olmadığını, bilgeliği seven arayış içinde olan bir filozof olduğunu belirtmiştir.³²⁷

Platon'da bilgelik, Sokrates de olduğu gibi “*kendini bil*” düşüncesinden gelmektedir. Bunun için eserlerinde kendini bilme başka bir deyişle akıl varlığı olduğunu bilme anlamında kullanıldığını *Sokrates'in Savunması*'ndan anlamaktayız. Sokrates savunmasını yaparken konuşma ve yazmadaki üslubun öneminden söz etmektedir. Savunmasına başlamadan önce söylediklerime iyi kulak verin konuşmamın kusurlarına değil de söylediklerimin doğruluğuna bakın.³²⁸ Sözleri ile retorik konuşmalarının güzel olması doğru olduğunu göstermeyeceğini vurgulamak istemiştir. Sokrates'in tek amacı yani ödev bildiği şey yasaların buyruğuna uyarak kendini savunmaktır.³²⁹ Sokrates'in yakın arkadaşı Delphoi'ye yeryüzünde Sokrates'ten daha bilge biri var mıdır? diye sormuş kâhin de yoktur, diye cevap vermiş.³³⁰ Sokrates de kendisinin bilge olduğunu düşünmediğinden aynı zamanda tanrıların da yalan söylemeyeceklerinden bu konu üzerinde düşünmüştür.³³¹ Tanrılar onun için neden böyle bir ifadede bulundular bu konuda kafa yormuş ve şöyle bir açıklık getirmiştir. “Tanrıların bana bilge demesinden dolayı bilge birinin yanına gittim ve onun bildiklerini soruşturdum. Oysa bende bir şey bilmiyorum aramızdaki farkın onun bildiğini zannetmesi benim ise bilmediğimin bilincinde olmamdır.” demektedir.³³²

³²⁵ Platon, *Kratylos*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 65, 66, (411, 412)

³²⁶ A. Flew, *Felsefe Sözlüğü*, 73

³²⁷ Age, 73

³²⁸ Platon, *Diyaloglar*, (*Sokrates'in Savunması*), 11, 12 (18 a)

³²⁹ Age, 12 (19 a)

³³⁰ Age, 15 (21 a)

³³¹ Age, 15 (21 b)

³³² Age, 12 (21, c, d)

Sokrates her meslekte akıl ve bilgeliğin önemli olduğunu vurgulamak için el işçilerinin yanına gider. El işçileri güzel olanı ve kendi yaptıkları işin bilgisine sahipler idiler. Fakat onlarda bu el işçiliğinden anladıkları için en önemli, en yüksek şeylerden de anladıklarını sanıyorlardı. Bu zanlarıyla kendi bilgilerini gölge altında bırakıyordu.³³³ Sokrates onlar gibi bilge olmak veya bilgisiz olmaksızın olduğum gibi kalmak en iyisidir, düşüncesindedir.³³⁴

Sokrates, sokakta yapmış olduğu sorgulamalarıyla düşman kazanmış ve bu esnada etrafında toplanan gençlerde bu sorgulama yöntemini kendilerince uygulamaya başladıklarından (sebebiyle) yani gençlerin Sokrates'i taklit etmeleri sebebiyle halk tarafından gençlere kötü örnek olduğu ve onları baştan çıkardığı söylentileri çıkmıştır.³³⁵ Oysa Sokrates'in yapmış olduğu şey gençleri yoldan çıkarmak değil onlara bilgi, bilgelik, hakikat, ahlak, değer ve erdemler konusunda ne bildiklerini ve bilmeleri gerekeni göstermektir.

Sokrates'e göre erdem parayla pulla elde edilemez, çünkü her türlü iyilik servet ve soyluluktan değil erdemli olmaktan gelir.³³⁶ Sokrates kendisinin Atina halkına adeta tanrı tarafından görevlendirilmiş olduğunun kanıtı olarak daimonunun emrettiği şekilde tüm gün Atina sokaklarında dolaştığını ve insanlara bilmediği şeyleri öğretmek için karşılığında hiçbir şey almadığını söylemiştir.³³⁷ O bilgeliği Tanrısal bir meslek olarak kabul eden ve bu işi yaparken de hiçbir karşılık beklemeyen birisidir. Ama ne var ki Sokrates'in bu davranışı insanları rahatsız etmiştir.³³⁸ Bilgelik bana tanrılar tarafından verilmiş bir görevdir.³³⁹ Bu görevi yerine getirmemek tanrılara karşı gelmek ve boyun eğmemek olacaktır. Tanrıların verdiği görevler kutsaldır ve yerine getirilmelidir.³⁴⁰ Sokrates için yaşamı değerli kılan şey o yaşama değer ve önem kazandırmak ve hayatı değerli kılacak ilkeleri ve normları araştırarak, sorgulamaktır. Bu yüzden ona göre üzerine düşünülmemiş ve sorgulanmamış bir yaşamın değeri ve önemi yoktur.³⁴¹ Bunu yapan kişi bilge kişidir ve bundan vazgeçmeyendir.

³³³ Platon, *Diyaloglar, (Sokrates'in Savunması)*, 2014, 17 (22 e)

³³⁴ Age, 17 (22 e)

³³⁵ Age, 18 (23 d, e)

³³⁶ Age, 26 (30 b)

³³⁷ Age, 30 (33 d)

³³⁸ Age, 27 (31 a, b)

³³⁹ Age, 30 (33 d)

³⁴⁰ Age, 34 (38 a)

³⁴¹ Age, 34 (38 a)

Hatırlanacağı üzere Platon'un *Kharmides* diyalogunda Sokrates ve Kharmides'in yaptığı konuşma bilgeliğin ne olduğu sorusu üzerinedir. Platon bu konuşmada bilgeliğin tanımını iyi, güzel gibi açıklamalarla temellendirmiştir. Aynı kitapta bilgeliği neyi bilip bilmediğini sorgulamak ve en önemli şeyin kendi kendini bilme olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde çevresinde olup biteni kişilerin ne bilip bilmediklerini bir sanı üzerine mi hareket ettiklerini araştırmıştır.³⁴² Yani bilgeliği, ilkçağ filozoflarından olan Thales'in soruşturmaları da bu açıklama ışığında Thales'i bilge kılmaktadır. Bilgelik son derece hassas bir davranış gerektiren ve en önemli ilkesi "*kendini bil*" düşüncesidir. Bununla ilgili olarak Platon yukarıda sözünü ettiğimiz kitabın devamında bilgeliğin araştırmacı bir yapıya sahip olduğundan bir şeyin bize yararı olup olmadığı soruşturulmaktadır. Onun bu özellikleri iyi ve yararlıdır.³⁴³

Bilgelik, sakın bir yaşam değildir. Hızlı ve aktif olmak her işte olduğu gibi bilgelikte de ön planda olmayı sağlar. Bu durum güzeldir, güzel olan bilgeliktir. Bilgelik, üzerinde kötü olanı barındırmaz.³⁴⁴ Öz bir ifadeyle bilgelik hem kendisinin hem de diğer bilimlerin bilimidir. Oysa diğer bilimler, kendisi dışındaki şeylerin bilgisine sahiptir.³⁴⁵ *Kharmides* diyalogunda bilgelik nedir sorusuna, bilgelik kendini tanımak ve neyi bilip neyi bilmediğini bilmek olduğunu söylemiştir. Bilgelik sadece bilginin değil, neyin bilinmesi gerektiğini neyi bilmediğini fark etmektir.³⁴⁶ Bir şeyi öğrenmek ve kavramak daha hızlı gerçekleşir. Öğrenmede hızlı ve kararlıdır.³⁴⁷ Her bilgi kişiyi tatmin etmez. Onu mutlu kılan şey iyiyi ve kötüyü ayırt etmesidir bunu ayırt etmek o bilimin değerini bilmektir.³⁴⁸

Platon, *Lysis* diyalogunda bilge olan insanın her toplumda ve herkes tarafından sevilleceğini söylemektedir. Çünkü bilge insanlar ne yaptığını bilirler onun için özgürdürler. Başkaları bilge insanların işine karışmazlar çünkü yararlı ve ne yapmasını bilen insanlardır. Bir insan yarar sağlamıyorsa o insan sevilmez oysa bir insan bilgili olursa sevilen insanlardan olacaktır. Bilge kişinin dostu çok olur. Çünkü o kişi yararlı

³⁴² Age, 314 (167 a)

³⁴³ Age, 318 (169 c)

³⁴⁴ Platon, *Kritias Kharmides*, çev. Furkan Akderin, (Ankara: Say Yayınları, 2019), 56, 57, (160, 161)

³⁴⁵ Age, 65 (166)

³⁴⁶ Age, 67 (172)

³⁴⁷ Age, 74 (172)

³⁴⁸ Age, 78 (174)

ve iyidir.³⁴⁹ Platon bu diyalogunda bilgisiz insanların işine çok karışılacağını, bilgili olanın ise işine müdahale edilmediğinden bahsetmiştir. Bu tıpkı yemek yapmayı bilmeyen bir kız çocuğuna annesinin sürekli müdahale etmesi gibidir. Yemek yapmakta ustalaşmış biri kimseye danışmadan kendi usulünce yemek yapar ve kimsenin ona müdahalesi olmaz.

Platon bilgelik erdemini en yüksek mertebeye ulaşmış kişileri tasvip için kullanmaktadır. Kısacası bilge insan kendini bilen insandır. Örneğin doktorun doktor olması, jimnastikçinin beden eğitimcisi olması kendilerini bilmelerinden değil mesleklerine ilişkin bilgilerinin olmasından kaynaklıdır. Oysa bu kişiler mesleki bilgilerin yanı sıra insan olarak kendilerini bilmiş olsalardı bilge unvanını almış olacaklardı.³⁵⁰ Bizim bu anlatımlardan anladığımız bilgelik kişinin kendine has ve meslek bilgisine özgü bir düşünce yapısıdır. Platon bu konuya ilişkin: “Bir şeyi görebilmek için göze ihtiyaç vardır. Görme eylemi karşılıklı iki göz tarafından gerçekleşir. Gözün kendisini görmesi için başka bir bakışa ihtiyaç duyar. Gözün bakışı iyi olmalıdır. İyi bakış güzellikleri görür. Ruh da böyle bir yapıdadır. Onun için iyi ruh kendisine benzeyeni bulmalıdır.” demektedir.³⁵¹ Ona ilaveten ona göre “ruhun benzerleri de bilginin bulunduğu yerde hâsıl olacaktır. Yani ruh bilginin ve aklın bulunduğu yere yönelir çünkü orası ilahi olan yerdir. Bilgi ve akıl ruhun yöneldiği bir şey ise o parça ilahi ve tanrısal olandır. Bu noktaya ulaşan kişi kendisini kolaylıkla anlayan kişidir. Tanrısal bir şey “iyi” olandır. Kişi bu noktaya ulaşmış ise Tanrıya bakarak kendine ait olanı en güzel şekilde bulmalı ve uygulamalıdır. Bunu yapan kişi kendini bilen kişi olacaktır.”³⁵² demektedir. İşte Platon bilgelikten bunu anlamaktadır.

Platon yukarıdaki anlatımıyla kişi en üst noktaya ulaşmış doğruyu ve yanlışları ayırt eden kendine fayda sağlayan bilgiyi edinmede zorlanmayan kişi ve kişilerden şöyle söz etmektedir. Bu kişi Tanrısal olana ulaşmış yani ideal olana ulaşmış kişi ve kişilerdir. “Kendisine ait olmayan şeyleri bilmeyen bunu ayırt edemeyen kişi başkasına ait olan ya da olmayan şeyleri de bilemeyecektir.” demektedir.³⁵³ Bu durumda kişinin bilgisizliği onu hiçbir yere götüremez. Bilgili insan kendine güvenen çevresine fayda sağlayan kişi

³⁴⁹ Platon, *Lysis*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2020), 46 (210 c, d)

³⁵⁰ Platon, *Alkibiades I, II*, 89 (131 b)

³⁵¹ Age, 92, 93 (133 a- c)

³⁵² Age, 92, 93 (133 a- c)

³⁵³ Age, 94 (133 e)

olacaktır. Bunun için Platon’a göre hem topluma hem bireyin kendisine fayda sağlayan şey bilgeliktir. Bu erdem kötünden kaçıp iyi olana ulaşmak içindir. Yani ruhun Tanrıya olan özlemidir. İçimizdeki ruh tanrı aşkıyla yanıp tutuşan bedenden kurtulmak için çabalayan bir yapıdır. Bu arayış filozoflarda görülen bir kavuşma heyecanıdır.³⁵⁴ Söz konusu heyecanı “...giderecek olan şey ruhun bedensel isteklere kapılması olacaktır. Bilgi edinmek haz almamak anlamına gelmez. Filozofların haz duyduğu şey tıpkı bedenin toklukta hissettiği haz gibidir. Ruhun iyi düşüncesi bedenden uzaklaştığı zaman olacaktır.”³⁵⁵ şeklinde açıklamaktadır. Böylece filozofun amacı ruhu bedenden kaçırmak ve ruhunu kendi kendine bırakmasını sağlamaktır. Böyle olunca yani ruhunu Tanrı’ya ulaştırmayı hedefleyen biri için toplum onu hazzardan mahrum kalmış ölmeye daha yaraşır olduğunu düşünmeye başlayacaktır, demektedir.³⁵⁶ Bedenle ilişkilendirilmiş ruhun kendini tutsak hissettiği aşikârdır. Bunun için yapılması gerekli olan şey en yüksek iyiye ulaşmayı hedeflemektir. Bu durumda belki de ölüm iyi olandır. Bilmediğimiz bir âlemin varlığı tanrıya ulaşma hedefi için bilgilerin ve çabaların ödülüdür. Platon Mağara Allegorisi’nde bedene tutsak kalan ruhun örneğini oluşturmaktadır.³⁵⁷ Beden gelip geçici bir varlıktır. Buna ilişkin olan şeyler kötülüğü temsil etmektedir. Ruhun bedene hapsolmasıyla kötülüğe olan meyil artmıştır. Bu kötülükten arındıracak olan şey felsefenin ta kendisidir. Felsefe hakikat arayışı olduğundan elde edilen bilgi ruhu iyiye yönlendirecek ve bedensiz kalan ruhu kurtuluşa erdirecektir.³⁵⁸ Daha önce bahsettiğimiz Platon’a göre hazcılık iyi bir şey değildir.

Bilgelik erdemi öncelikli olarak idealarda temellenen daha sonra insanın da iştirak ettiği bir erdemdir. Çünkü ideal olan bir erdem yapısal olarak ahlâkî bakımdan nesnelliğe sahiptir.³⁵⁹ Bu durumda ahlâkın böyle bir temele sahip olması kişiyi mutluluğa götürecektir. Bu mutluluk bilgelikten geçmektedir. Ruh kendine uygun erdemi seçer ve böylece mutluluğa giden yolu seçmiş olur, bu seçme iyi olan erdemden kaynaklıdır. Kötülük ise ruhta mutsuzluğa yol açacaktır.³⁶⁰ Başarılı olmamızı sağlayan şey bilge olmamızdandır. Çünkü bilge olan kişi doğru olanı bilir ve yanılmaz, yapılması

³⁵⁴ Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 85

³⁵⁵ Age, 85

³⁵⁶ Platon, *Phaidon*, 53,54 (65 a- c)

³⁵⁷ Copleston, *Felsefe Tarihi Platon*, 35

³⁵⁸ Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 86

³⁵⁹ Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi*, 150

³⁶⁰ Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 86

gerekeni bilir, asla hataya düşmez.³⁶¹ Mutluluğu sağlayan şey bu iyi şeylerin yarar sağlamasıyla olacaktır. Mutlu olmak için marangozun tahta ve ağaca sahip olması ya da diğer zanaatkarların işleri için gerekli olan araç ve gereçlere yani malzemelere sahip olması onları başarılı yapmayacaktır. Bu durumda mutlu olmak için bu malzemeleri iyi ve doğru kullanmak gerekir.³⁶² İyi diye bahsettiğimiz şeylerin, iyi ve doğru kullanımı bilgiyle mümkün olacaktır. Bir tahtanın kullanımını ve şekillendirmesini iyi bilen marangozdur.³⁶³ Mutluluğa ulaşmak bir şeyi iyi ve doğru kullanmakla elde edileceğine göre, bilgili olmakta bizi doğruluğa ve başarıya, götüreceğinden bilgi sayesinde insanların her yolu deneyerek bilgili olmaları gerekir.³⁶⁴ Bilgili olunması yolunda her şeyden önce çevremizdeki insanlardan yani babadan, anneden, dostlarımızdan, akrabalarımızdan, bilgili oldukları konuda, para ve puldan önce onların bilgili oldukları konuda onlardan yararlanmak en doğru olanıdır.

Platon'a göre bilgeliği istemek utanç değil mutluluktur. Tabi bunun için bilgeliğin öğretilabilir bir şey olması ve insanlarda tesadüf eseri bulunmaması gerekir. Bilgelik öğrenilebilir bir şeydir, öğrendikçe başarı ve mutluluk artar.³⁶⁵ Ruhu mutlu kılan şey ise erdemdir. Erdeme giden yolda ruhu en yüksek iyiye ulaştıracak olan onu bütünüleyecek olan erdemlerden biri de bilgelik olacaktır.

3.2. Cesaret Erdemi

Cesaret erdemi Platon'un ahlâk öğretisinde asıl erdemlerinden biridir. Platon'a göre bu erdem savaş esnasında kişide var olan yani askerde ve koruyucularda bulunan yiğitlik erdemidir. Bu erdem Eski Yunan dilinde *andreio* olarak bilinmektedir.³⁶⁶ Bu erdem devleti korumaya ve düzenin bozulmaması için tehlike anında kişilerin güvenliğini sağlamak için askerlerde ve koruyucularda bulunması gereken bir vasıftır.³⁶⁷ Platon cesaret erdemi *Lakhes* diyalogunda incelemektedir. Ayrıca *Kratylos* diyalogunda cesaret kavramını şöyle açıklamaktadır. Cesaret huzursuzluk çıkartan bir

³⁶¹ Platon, *Euthydemos*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 38 (280)

³⁶² Age, 39 (280)

³⁶³ Age, 40 (281)

³⁶⁴ Age, 41, 42 (282)

³⁶⁵ Age, 42 (282)

³⁶⁶ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 65

³⁶⁷ Age, 59

erdem değildir. Her zaman farklı yönlerden gelen saldırılarda kötüye kullanılan bir eylem değildir. Eğer doğru olmayan bir isyan olsaydı övgüye değer olmazdı.³⁶⁸

Platon, cesaret erdemini aklın yönlendirmesiyle yani rasyonel olarak korkulacak ya da korkulmayacak şeylerin bilgisine sahip olunmasıdır şeklinde açıklamıştır. Ayrıca cesaret haz ve acı duygulanımlarından korunmayı bilen kendisini korumayı ve dış tehlikelere karşı savunma yapabilen doğru ölçüdeki erdemdir.³⁶⁹

Lakhes diyalogunda cesaret erdeminin açıklamaları bulunmaktadır. Bu diyalogda savaş eğitiminin gençler için yararlı olup olmayacağı üzerine konuşulmuştur. Savaş eğitimi ile bir gencin kazanımı, bedenini güçlendirmek ve savaş aletlerini kullandığında onunla ilgili başka şeyleri de öğrenmek ister, orduyu yönetmek gibi savaş bilgisi cesareti ve saygınlığı arttırdığını söylemektedir.³⁷⁰ Sonuç itibarıyla bir şey hakkında bilgi sahibi olmak demek onun kapsamını öğrenmek demektir. Platon'un açıklamasında cesaret sadece nelerden korkulup nelerden korkulmayacağını bilgisi değil, iyilik ve kötülükleri; geçmişteki ve şimdi de buna ilişkin her şeyin bilgisini içermelidir, demiştir.³⁷¹ Bilge insan neye niçin ve nasıl yaklaşması gerektiğini metodik olarak bilen insandır. Bunun için cesaret, metodik bilgelik gerektirmektedir.³⁷² Platon *Meneksenos* diyalogunda ölen askerler için nutuk okunduğundan söz etmektedir. Bu sözleriyle savaş esnasında ölen kişileri fakir zengin ayırt etmeksizin güzel sözlerle bu kişilerin cesur davranışlarını övmektedir.³⁷³ Cesur davranışlar erdemli davranışlardır. Platon diyaloglarında sıklıkla bahsettiği gibi erdem bilinçli olana ve iyi olana yönlendirmektedir.

Mutluluk ahlâkında cesaretle, yapılan eylemlerin hiçbiri anlamsız ve boş değildir. Cesaret herhangi bir kaos ortamında düşüncesizce atılganlık yapmak ya da korkusuzca hareket etmek değildir. Diyaloglarda da Sokrates'in konuşmalarından anladığımız cesaret ölüm ya da sakat kalma başka bir ifadeyle şehit (martyr) ya da gazi

³⁶⁸ Platon, *Diyaloglar (Kratylos)*, çev. Teoman Aktürel, (İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014), 228 (414 a)

³⁶⁹ Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 91

³⁷⁰ Platon, *Lakhes*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 39 (182 b- d)

³⁷¹ Age, 63 (199 c)

³⁷² Age, 58 (68 c)

³⁷³ Platon, *Meneksenos*, çev. İrfan Şahinbaş, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2001), 14, 15 (238 b, c)

kalmayı yaşadığı toprakların refahı uğruna yapmış olduğu eylemler olduğundan bu kişiler cesaretin temsilcisi ve temelini oluşturmaktadır.³⁷⁴

Yine *Meneksenos* diyalogunda ölen askerin doğup büyüdüğü topraklar övülmektedir. Çünkü ölen askerin de yaralanan kişilerin de kendisini tehlikeye attığı şey yetişip büyüdüğü topraklardır. Bu da tıpkı çocuğunu yetiştiren anne gibidir. Bir çocuk ailenin yansımasıdır. Eğer bir devlet kötü ise yetişen asker hırçın ve aksi olur. Eğer devlet iyi ise askerde iyi ve güzel huylu olacaktır.³⁷⁵

İşte bu güzel ve iyi huylu insanlar öldüklerinde soylu kişiler tarafından ve hatipler tarafından kendilerinden övgüyle bahsettireceklerdir. İyiler hep güzel anılır. Kötüler ise kötü anılır ve kötü insanlar tarafından anılır.³⁷⁶ Dolayısıyla gerçek cesaret bilgece hareketin sonucu iyi ve kötüyü ayırt edilmesiyle uygulanacak olan davranıştır. Korkaklık bilgisizlikten cesaretilik ise bilgeliktendir.³⁷⁷ Platon cesaret erdemini yine aklın ışığında kullanılan bir erdem olarak bize sunmakta ve onun bir değer olarak nitelenmesi kişiyi mutlu kılması akılla yapılacak olan yönelimler sayesinde olduğundan söz etmektedir.

3.3. Ölçülülük Erdemi

Platon ölçülü olmayı bilgi ve irade vasıtasıyla kendine hâkim olma olarak tanımlamaktadır. Zorunlu olan bedensel aktivitelerinde akıl ilkeleriyle yönlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. İsteklerin kime nasıl, ne şekilde hitap etmesi gerektiğini doğru nizamın ne olduğunu bilmesi kişinin ölçülü olduğunu göstermektedir.³⁷⁸ Ölçülülük başka bir adla yani eski Yunancada *sophrosyne* olarak ifade edilmektedir ve bu kavram Platon'un ahlâk felsefesinde ana erdemlerin birini oluşturmaktadır. Bu kavram anlam olarak öz denetim veya ılımlılık manasında kullanılmıştır.³⁷⁹

Devlet kitabında ölçülü olmayla ilgili olarak Platon şöyle demektedir. Ölçülülük arzu ve isteklerimize bariyer koymaktır. Başka bir deyişle dizginlenmedir. Yani sınır koyduğumuz duygularımızdır.³⁸⁰ Kendine hâkim olma deyimlerden çıkarım yapacak

³⁷⁴ Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi*, 143

³⁷⁵ Platon, *Meneksenos*, 15 (238 c- e)

³⁷⁶ Age, 10, (235 a- c)

³⁷⁷ Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi*, 143

³⁷⁸ Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 91

³⁷⁹ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 1328

³⁸⁰ Platon, *Devlet*, 129 (430 e)

olursak insan bazı durumlarda bedensel haz ve isteklere kapılmaktadır. Bu haz ve isteklerden kişiyi kurtaracak olan şey ise akıl ilkeleridir. Akıl ilkelerinin olduğu yerde bilgelik hâkim olacağından böylece elde edilen ölçülü olma akıl ilkeleri doğrultusunda hareket etmek olarak ortaya çıkacaktır. Ölçüsüz davranmak hazzın peşinden gitmektir. Bazı insanlar hazları karşısında yenilgiye uğrayabilirler, bazıları ise akıl ilkelerini kullanarak kendilerini ancak dizginleyebilirler.³⁸¹

Devlet kitabında ölçülülük kişinin kendine hâkim olması, kendisi hakkında vermiş olduğu iki karardan biri olacaktır. Kişinin iyi yanı, kötü yanına egemen olursa o kişi erdemli bir şey yapmış olacaktır. Çünkü kendine hâkim olmuş kötünden uzaklaşarak hazzın ve isteklerin ölçüsünü kaçırmamıştır.³⁸² Platon'a göre iyi bir yaşam *akıl ve düşünce yoluyla sade ve ölçülü isteklerle yaşamaktır*.³⁸³ Ölçülü olmak diğer erdemlerin temelidir. Ölçülü olma erdemi cesareti, bilgeliği, adaleti sağlamada düzen oluşturmaktadır. Çünkü ölçülü olma hem kişiyi hem toplumu refaha ulaştıran kaliteli yaşam sağlayan şeydir. Toplumun düzenini oluşturmada kişilerin zengin ya da fakir olması, güçlü ya da güçsüz olması gibi özellikleri bir araya getiren anlar arasında bir ahenk oluşturan şey ölçülülüktür.³⁸⁴ Ölçülülük cesur, bilgelik ve adaletin nizamını akıl ilkeleriyle belirlemesi sonucu ortaya çıkmıştır. Yani ölçülülük diğer ana erdemlerin ölçütünü belirleyen aklın gösterdiği doğrultuda davranışları dizginleyen kişide bulunan en güçlü erdemlerden biridir.

Aristoteles, ölçülülük erdemini yeme, içme ve dokunma gibi hazlarda göstermiş olduğumuz duygulanım olarak tanımlamaktadır. Ölçülülük ona göre bedensel hazlarla ilgili olsa da bu hazlardan hepsini almamıştır. Koku alma, görme gibi hazları ölçülülüğün dışında bırakmıştır. Çünkü bu duygu algılarına göre koku alan biri için ölçüsüz haz düşkünü diye ithamda bulunmayız.³⁸⁵ Aristoteles ölçülülüğü erdem olarak tanımlamaktadır. Ona göre erdem orta olanı bulmaktır. Akıl ilkeleriyle, akli başında yani bilge kişilerin belirleyeceği ölçülerdir. Erdem, iyi ve kötünün yani iki aşırı ucun ortasıdır. Bu tanım Platon ahlâk öğretisi de ölçülülüktür. Yani nasıl davranılması gerektiğini ne ölçüde hangi huy ve davranışta bulunması gerektiğini belirleyen erdemdir.

³⁸¹ Platon, *Phaidon*, 59 (69 a)

³⁸² Platon, *Devlet*, 129 (430 e)

³⁸³ Age, 130 (431 b)

³⁸⁴ Age, 130 (432 a)

³⁸⁵ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 64 (1118 a)

Yani ortayı bulmada tercih edilen davranıştır.³⁸⁶ Hem Platon da hem Aristoteles de ölçülülük aklın ilkeleri sonucunda hareket edilen davranışların ölçütünü belirleyen şeydir.

3.4. Adalet Erdemi

Adalet erdemi Eski Yunancada adalet *dikeiosyne* olarak adlandırmaktadır. *Dikeiosyne* kavramı “hak”, “adalet” ve “doğruluk” anlamında kullanılmaktadır. Bu kavram üzerine ilk felsefi düşünceler Anaksagoras tarafından yapılmıştır.³⁸⁷ Bilgeliğin kavram analizi yapılan *Kratylos* diyalogunda bilgelik kavramından sonra doğruluk kavramı incelenmiştir. Doğruluk kavramı adalet kavramına işaret etmektedir. Platon’a göre “doğruluk” kavramı üzerine uzlaşım kolay değildir. Doğruluk kavramı belli düşüncelerde ortaktır. Sonraki aşamada ise herkesin düşüncesine göre farklılık göstermektedir. Platon’un diyalogların da (*Kratylos*) bazılarına göre evren sürekli hareket halindedir ve bu özelliği everenin hareket halinde olduğuna dair büyük bir bölümün ortak görüşünü içermektedir. Evrenin hareket halinde olması doğruluk kavramına örnek verilmiştir. Bu örnek üzerinden başka zıt düşüncelerin olduğu ve o düşüncenin doğru olmayacağı anlamına gelmemektedir.³⁸⁸ Platon adalet kavramını kullanan Anaksagoras’a işaret etmektedir. Onun öğretisinde evrende gerçek anlamda oluş ve yok oluş yoktur. Onun düşüncesinde evren sadece hareket halindedir. Bu kaos ortamının düzene dönüşmesi *nous* sayesinde olmuştur. *Nous*, Ona göre ruhtur, düşünen plana göre hareket eden kutsal bir varlıktır.³⁸⁹

Adalet, Platon için hem birey hem de toplum için diğer erdemlerden daha üst bir erdemdir. Ona göre bütünün uyumunu sağlayan kişinin kendine uygun olan ödevi seçerek onu en iyi şekilde yerine getirmesi bunu kendisine görev bilmesi ise adalet olgusunun vermiş olduğu yönlendirme ile olmuştur.³⁹⁰ Platon için adalet erdemi inceden inceye araştırılmış özellikle olgunluk döneminde yazdığı eserlerde sıklıkla karşılaştığımız bir erdemdir.

³⁸⁶ Age, 37 (1107 a)

³⁸⁷ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 384, 385

³⁸⁸ Platon, *Kratylos*, 66 (412)

³⁸⁹ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 70-74

³⁹⁰ Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 91, 92

Platon doğruluğu yani adaletin en iyi yansıdığı yer bireylerin oluşturmuş olduğu toplumlarda daha iyi anlaşılacağını söylemektedir.³⁹¹ Adalet kavramının incelendiği *Devlet* kitabında herkesin kendi işini yapması ve başkalarının işine karışmaması doğru olanı temsil etmektedir. Yine doğru olan şey kişinin yaptığı işi istenilen şekilde yerine getirmesidir.³⁹² Yukarıda da söylediğimiz gibi adalet kavramı toplumsal bir erdemdir. Doğru davranışlar yanlış meyil gösterirse toplumun refahı bozulacaktır. Platon'a göre askerin görevi mesleki olarak asker, yöneticinin görevi de yönetici olarak adaletli olan ne ise onun yapılması ve onun uygulanmasıdır.³⁹³ Adalet çeşitli meslek ve işlerin uyumu ve uzlaşımıdır. Adalet erdemi tek başına anlam ifade etmeyeceğinden bu kavramı toplumsal bir konu olarak incelenmesi ve araştırmasını yapmak daha doğru olacaktır.

Platon'un temel erdemler olarak adlandırdığı bilgi/ bilgelik, cesaret, ölçülülük, adalet erdemleri ideal bir düzleme ulaştırılmak istenmiştir. Akıl ilkeleriyle hareket etmek ve bu doğrultuda yol almak erdemlerin temel gayesini oluşturmaktadır. Bir başka amaç da erdem, ahlak ve değerlere evrensel bir boyut kazandırmaktır. Erdemler birbirinden bağımsız değildir her erdem birbirinin temelini oluşturmaktır.

³⁹¹ Platon, *Devlet*, 54 (369 a)

³⁹² Age, 132 (433 b)

³⁹³ Age, 133 (434 b)

4.BÖLÜM: PLATON’UN SİYASET- DEVLET ANLAYIŞINDA AHLÂKİ DEĞERLER ve İDEAL DEVLET

Platon gençlik döneminde Sokrates’in etkisinde kalarak edindiği ahlâk görüşlerini daha sonra genişletmiş ve değiştirmiştir. Başlangıçta eserlerinde de belirttiğimiz gibi sokratik ahlâkın etkisindedir. Sonrasında ise antropoloji, metafizik siyaset gibi disiplinlere ahlâk öğretisini bağlamış ve kaynaştırmıştır. Kendi dönemini, geçmiş ve geleceği araştırmış ona uygun devlet tasarısı yapmıştır. Yapmış olduğu devlet tasarısını ondan sonraki düşünürler kendi kitaplarında yer vermiştir. Ütopik devlet görüşlerinin simgesi haline gelmiştir. Platon’un bu devlet tasarısı, Farabi’nin İdeal Devleti’ne, Thomos Moros’un Ütopyası’na vb. kitaplara ilham olmuştur.³⁹⁴

Platon’un etik anlayışı mutluluk ahlâkıdır. Bu anlayışın üç ana temeli vardır. İlk olarak iynin kişide gerçekleşmesi kişiyi erdemli kılacaktır. İynin toplumda gerçekleşmesi ise adaletli devleti doğuracak ve bütün eylemlerimizin tek amacı en yüksek iyiye ulaşmak olacaktır.³⁹⁵ Kişilerde iynin gerçekleşmesi erdemi doğurur bu da kişiyi mutlu kılacaktır. Platon, bu üç şeyin yani erdemlerin tanımlarını yapması Sokrates’in ahlâk öğretisinin devamını sağlamış ve kendi ahlâk felsefesini oluşturmuştur.³⁹⁶

Platon’un ahlâk öğretilerine yani mutluluk anlayışı en yüksek iyiye ahlâksal yolla ulaşılacaktır. Bu yol yaşlılık döneminde ifade ettiği biçimiyle Tanrı’ya ulaşmada bir araçtır. Çünkü bu dönemde Platon Tanrı her şeyin ölçüsü olmalıdır fikrine sahiptir. Bu hedef doğrultusunda hareket eden kişi toplumda görev almaya hak kazanmış kişidir. Çünkü bu kişi erdemli kişidir.³⁹⁷ O halde “iyi”in insanda gerçekleşmesi kişiyi ahlâklı kıldığı gibi devlette yansması ise iyi yönetimi (aristokrasi) oluşturur.

Platon’un ahlâk öğretisi üç hususun öne çıkmasıyla gerçekleşir; en yüksek iyi, erdem ve devlet unsurları ahlâkın amacını oluşturmaktadır. Amaç en yüksek iyiye ulaşmak olduğu için devlette gerçekleşecek olan erdem adalettir.³⁹⁸ Platon’da toplum ve devlet birbiri ile yapısal olarak paralellik göstermektedir. Bu bağlamda Platon ve

³⁹⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 395

³⁹⁵ Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 84

³⁹⁶ Özlem, *Etik Ahlak Felsefesi*, (2017), 51

³⁹⁷ Timuçin, *Düşünce Tarihi*, 145

³⁹⁸ Elmalı, Özden, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 135

Aristoteles için devlet kurumu zorunlu ve doğal bir yapıdır. Onlara göre insan toplumsal bir varlıktır (*zoon politikon*). Kişi ancak eylemlerini bu toplum içinde gerçekleştirir ve anlam kazandırır yani mutluluk toplumda gerçekleşen bir olgudur.³⁹⁹ Platon'a göre birey küçültülmüş bir devlet, devlet ise büyütülmüş bir birey olduğu için bireylerin ahlâkî yapısı ile devletin yapısı birbiri ile bağlıdır. Platon'un temel erdemlerinden biri olan adalet kavramı hem devlette hem bireyde bulunması gereken bir şeydir. Adalet daha öncede bahsettiğimiz gibi bireyin toplum içinde gerçekleştirdiği bir erdemdir. Adalet kavram olarak eşitliğe, doğruluğa, ılımlı ve insafli olmaya özen gösterilen hakkaniyeti gözetilen bir davranıştır.⁴⁰⁰

4.1. Devlet Anlayışı

Platon'a göre bireylerin ve toplumun mutluluğu son aşamada adaletli bir devlet oluşturulmasıyla sağlanacaktır. Her devletin varlık amacı bireylerini yani yurttaşlarını mutlu etmektir. Ama ne var ki bireylerin tek başına (insanın toplumsal bir canlı olması ve tek başına yetersiz bulunması) mutlu olmaları mümkün değildir insan doğası gereği diğer insanlarla birlikte olmak ister bu durumda bireyin toplumla ilişkisi adaletli bir şekilde gerçekleşmezse bu durumda bireyler asla mutlu olamazlar bu yüzden birey davranışlarında devlette eylemlerinde itidalli ve adaletli olmalıdır. Fakat her devlet mutluluğu ve adaleti sağlayamamıştır. Bu ise bozuk yapıdaki devletlerin kötü yönetim şekillerinden kaynaklanmaktadır. Platon devlet yurttaşlarının mutluluğu için yapılması gereken şeylerin ne olduğunu araştırmış ve tartışmıştır.⁴⁰¹ Platon bu sorunun üstesinden gelmek için devletin doğruluğu ve adaleti gerçekleştiren bir yapıya sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Doğruluk ve adaletin sağlandığı devlette kişiler arası sevgi bağını da güçlenecektir.⁴⁰² Platon *Yasalar* kitabında ilkel toplumların birbirlerine ihtiyaç duymaları sonucu bir araya geldiklerinden söz etmiştir. Bu toplumların beraberliğini oluşturan şey ellerindeki ürünlerin eksik ve kalitesiz olmasıydı bu nedenle bu insanlar işgücü olarak birbirine bağlanmış, birlik içinde yaşamıştır. O dönem için demir ve bakır gibi madenlerin keşfi yapılmadığından ayaklanmalar ve savaşlar yoktu çünkü bu kişilerin sayıları az birbirlerine olan sevgileri çoktu açıklamasını yapmıştır.⁴⁰³

³⁹⁹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, 397

⁴⁰⁰ Hamdi Kızıler, İlyas Canikli, *Değerler Eğitimi*, (Ankara: Minel Yayınları, 2019), 199

⁴⁰¹ Bıçak, *Felsefenin Kuruluşu*, 172

⁴⁰² Copleston, *Felsefe Tarihi Platon*, 89

⁴⁰³ Platon, *Yasalar*, 103 (678 d, e)

Platon'un devlet öğretisi onun içinde yaşadığı toplumdaki devletlerin daha mükemmel kabul ettiği geçmişteki bir devlet modelini canlandırmaya dayanır.⁴⁰⁴ Platon'a göre düzenli bir toplumun oluşması kişilerin birbirine duyduğu ihtiyaçlar sonucunda ve insanın doğası gereği gerçekleşmektedir. Eksikliklerin giderilmesi için herkes birbirine yardımcı olur ve bir araya gelirler böyle küçük küçük topluluklar oluşmaya başlar. Bu ortaklaşa yaşamın toplum düzenini oluşturduğundan söz etmektedir. Toplumu oluşturan şey gereksinimlerdir.⁴⁰⁵ Bu gereksinimler barınma, giyecek, yiyecek ve içecektir. Bu gereksinimlerin karşılanması için bireyler kendi yatkınlıklarına göre iş yapacak ve meslek yapılarını oluşturacaktır. Örneğin çiftçilik, dokumacılık, ayakkabıcılık gibi meslekleri edinecekler ve bu işleri yaparken toplumun diğer bireylerinin ihtiyaçlarını düşünerek ve yaptıkları işi ideasına uygun/ideal biçim olarak yapmalıdırlar ki birbirlerinin eksiklikleri giderilmiş olsun.⁴⁰⁶

Devletin düzenini sağlamada meslekler ne kadar önemli ise yönetici ve yönetimde önemlidir. Yönetimin iyi olduğu dönemlerden bahsedilirken bu dönemlerin tanrılar dönemi olduğu söylenir.⁴⁰⁷ *Devlet Adamı* kitabında ve *Kritias* diyalogunda tanrılar yönetimi elinde tuttukları dönemde insanların barış ve huzurun içinde olduğunu söylemiştir. “*Tanrılar kendi aralarında dünyayı paylaşmışlar her Tanrı payına düşeni almış ve kendine uygun olanı seçmiştir. Bu paylaşımı tanrılar yaptığı için onlar arasında huzursuzluğun çıkması yakışı kalmaz, çünkü onlar nasıl davranmaları gerektiğini bilirler*” şeklinde açıklamaları yer almaktadır.⁴⁰⁸ Buradan anlaşılıyor ki bir anlamda iş bölümü yapan tanrılar yaptıkları işin en idealini gerçekleştirmektedirler. Nitekim toplumların ilk oluşumlarında yöneticiler tanrılar olduğundan insanlar geçim sıkıntısı çekmedikleri için yaşamlarını rahat ve kolay sürdürmektedirler. Aynı şekilde ilk toplumların bireyleri bozulmamış sağlıklı yaşam tarzına sahip iyi gelişmiş iri yapıdadırlar.⁴⁰⁹

Platon'a göre siyaset felsefesinin amacı ve devletin gayesi adalettir. Adaletin ölçüsü ise yüksek iyiliktir. Burada devlet felsefesini adeta bilgi felsefesiyle bütünleştirmektedir. Bir bakıma bütün gayesi buhran içinde olan kendi toplumuna

⁴⁰⁴ Hilmi Ziya Ülken, *İçtimai Doktrinler Tarihi*, (İstanbul: Yenidevir Basımevi, 194 1), 16

⁴⁰⁵ Copleston, *Felsefe Tarihi Platon*, 91

⁴⁰⁶ Platon, *Devlet*, 54, 55 (369 a- e)

⁴⁰⁷ Copleston, *Felsefe Tarihi Platon*, 89, 90

⁴⁰⁸ Platon, *Kritias, Kharmides*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 28 (109)

⁴⁰⁹ Platon, *Devlet*, 60 (372 e)

çözüm bulmaktır. Platon’a göre içinde yaşadığı toplumun devleti eksik ve bozuktur. Platon’un yaşadığı döneme kadar kendisini bir devlet biçiminde hiç ortaya koymadığını düşünmek mümkün değildir. Diğer bir değişle iyi ideası bireylerin ahlakında kendini gösterdiği gibi bu ideanın geçmişte bazı devlet biçimlerini de az veya çok kendini koymuş olması gerekirdi. Bu yüzden Platon’un ideal devletin bir zamanlar var olduğunu kabul ettiğini farz edebiliriz. O bu konuda Hesiodos’un “Günler ve İşler” adlı kitabına dayanarak şunları söyler: ...insanlar geçmişte daha iyi idiler kuşaktan kuşağa gittikçe kötüleştiler ve menfaatçilik fikrine kapıldıktan sonra aralarında geçimsizlik ve kavga meydana geldi. Böylece ideal âleminin mutlak huzuru, ahengi ve barışın yerine savaşlar meydana gelmiştir. Oluş siferinin değişimleri sonucunda çıkar ve menfaat düşüncesiyle insanlar, efendiler ve köleler diye ikiye ayrıldılar ve en yüksek iyi ideasını yansıtan doğal düzeni unuttular. Değişen bir yapay düzen kurmaya çalıştılar.⁴¹⁰

Platon’a göre iyi bir devlet yönetimi doğru bir yönetimle olacaktır. Doğruluk, adaletle hemen hemen aynı anlamlara gelmektedir. Platon *Devlet* kitabında doğruluğun ne olduğunu ve karşısındaki konuşmacının bu konuda ne düşündüğünü sorgulamaktadır. Doğruluk siyasal anlamda adalet karşılık gelmektedir. Siyasal anlamda doğruluk kavramı devlet yönetimi için yöneticilerin kanunları doğru ve uygun olan yasayı oluşturması gerektiği, yönetilenlerin ise bu yasalara uyması doğru olarak görülmüştür.⁴¹¹

“Doğruluk güçlünün işine gelendir” fikri yanlış olup doğruluk adalet ve iyi ideasına uygun olandır. Bu düşüncenin herkes için geçerli olabilecek ve zihinsel olarak kavranabilecek bir şeydir. Fakat bu yanlış düşüncenin yani güçlünün işine gelen düşüncesi devlet yapısının bozulmasına ortam hazırlayan bir zihniyet olduğu anlaşılmaktadır. Platon bu düşüncenin yaygınlaşmaması için bir ideal devlet modeli yapacak ve adalet temelli mutluluğun hâkim olduğu böyle bir düzenin tasarısı *Devlet* kitabında yer alacaktır. Platon’un doğruluk anlayışı ancak ideal devlet tasarısındaki adalet duygusuyla gerçekleşecektir. İşte böyle adil bir devletin görevi ölçülü davranan bireylerden oluşan toplumu mutlu etmektir.⁴¹²

Platon’un bu devlet yapısı Locke ve Rousseau’nun devlet yapısına benzemektedir. Rousseau’un devlet tasarısı mutluluk üzerine sözleşmeyle kurulmuş bir

⁴¹⁰ Ülken, *İçtimai Doktrinler Tarihi*, 17

⁴¹¹ Platon, *Devlet*, 18 (339 c)

⁴¹² Bıçak, *Felsefenin Kuruluşu*, 172

yapıdır. Ona göre doğal durumda ilk defa toplumlar oluşurken savaş yoktur herkes barış içinde özgür ve eşit biçimde yaşamaktadır. Malların özelleşmesiyle ve paranın bulunmasıyla toplumlardaki o saf mutluluk bozulmaya başlamıştır. Bu mutluluğu geri kazanmak için toplumun siyasi sözleşmeye ihtiyaç duyacağını belirtmiştir.⁴¹³ Rousseau ile aynı görüşte olan Locke toplum öncesi durumda bireyler eşittirler. Fiziksel ve ruhsal olarak farklı olmaları onları doğanın sunduğu kabiliyetlere uygun olarak yaşamlarını nasıl idame ettireceklerini tabii olarak bildiklerinden aralarında husumet ve huzursuzluk olmayacağı görüşündedir.⁴¹⁴

Platon'a göre bireyler oluşturdukları ilk toplumların doğaları gereği kendi meyilli oldukları meslekleri seçmişler ve toplumsal ihtiyaçlarını birbirlerinin yardımlarıyla gidermişlerdir. Bu toplumlar kendi hallerinde oluşturdukları düzenin yani yöneticiye ve yönetime ihtiyaç duymadan oluşturdukları sosyal organizasyonun böyle devam etmeyeceğini ve bozulmaya uğrayacağı belirtilmiştir. Çünkü bu insanların daha üst isteklerde bulunacaklarını söyle ifade edilmektedir: Yatak, masa, tabak, koku, kadın ve daha fazlasını isteyeceklerini daha önce belirtilen beslenme, barınma, çiftçilik, ayakkabıcılık gibi meslekler yetersiz gelmeye başlayacağını söylemiştir. Bu sebepten farklı sanatlara yönleneceklerdir.⁴¹⁵ Bu istekler ve doyumsuzluk toplumun yapısını da etkileyecektir. Platon siyasi bir toplum oluşturmada kişinin iyi bir yaşam koşulu oluşturabilmesi için kişi erdem sahibi olmalıdır düşüncesindedir. Bunun için kişiyi erdemli kılacak ve erdemli tutacak olan şey düzenli bir devlet yapısının oluşumudur.⁴¹⁶

Devlet yapıları kişinin doğup büyüdüğü toplumun karakterini yansıtmaktadır. Yani devlet, toplum ve birey etkileşim içindedir. Devlet anne gibidir. Kişinin gelişip büyümesinde ona destek sağlamıştır. Bunun için her fert ailesinin yansımasıdır. Eğer aile kötü ise kötü, iyi ise iyi davranışlarda bulunur. Kişinin kendi yaşadığı toplumu yansıtmaması onun hem kişiliğini hem devlet yönetiminin hal ve tavırlarıyla anlaşılmasını sağlayacaktır. Bozuk bir yönetime sahip olan devletin toplumdaki üyeleri aksi ve kötü olur. Eğer devlet yönetim iyi ise kişiler de mutlu ve sevecen olacaktır.⁴¹⁷ Devlet, bireylerden oluşan toplumun sosyal bir organizasyondur. Bu organizasyon var

⁴¹³ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 269

⁴¹⁴ Age, 274

⁴¹⁵ Platon, *Devlet*, 60 (373 a)

⁴¹⁶ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 66

⁴¹⁷ Platon, *Meneksenos*, 14, 15 (238 a-c)

olabilmek için adaletli bir hukuk sistemine ihtiyaç duyar. Anlaşıyor ki kişinin erdemli olması devletiyle ilişkilidir. Erdem ahlâkî olarak iyi olma eğilimidir. Kişi iyilik uğruna harekete geçmelidir. Bu hareket kişi için ahlâkî yetkinliktir.⁴¹⁸ Platon bu kelimeyi *Kratylos* kitabında “kolay yürümek, iyi can, özgür akış gibi anlamlara gelen engelsiz ve sıkıntısız olarak akıp giden şey olarak tanımlamıştır.” Kavramın diğer adı eski Yunancada “arete” olarak isimlendirilmektedir.⁴¹⁹ Platon bir sitenin mutluluğu şehri koruyan surlarla, gemilerle, tersanelerle değil de erdemle sağlanacağını söylemektedir. Erdemin yoksun olduğu yerde kötülük hâkimdir. Özgür insan erdemli olan kendisine iyiyi hedef kılan insandır. Kötü olana kölelik yakışır o hem erdem yoksunu hem de özgür hareket eden biri değildir. Anlaşılabileceği üzere Platon erdemi özgür insana yakıştırmıştır.⁴²⁰ Platon erdemi bireyin mutluluğu için gerekli görmüştür. Aynı şekilde bireyin mutluluğunu erdem sağladığı gibi devletin mutluluğunu da erdem sağlayacaktır.⁴²¹

Platon’un birey ile devlet arasında paralellikler kurduğunu belirtmiş bireyin iyi olması onu ahlaklı yapacağı gibi devletin iyi oluşu da yönetimiyle ortaya çıkacaktır. Başka bir benzerlikte Platon’un ruh öğretisi ile devlet konusu ilişkilidir diyebiliriz. Böylece Platon ruhu üç kısma ayırmıştır. En üstte akıl yer alır, ortada manevi güç veya nefis, en alt düzeyde de istek ve arzular yer almaktadır.⁴²² Platon’un *Devlet* kitabında ruhun bölümleriyle ilgili olarak iştahın en belirgin isteği açlık ve susuzluk olduğunu belirtmiştir. Buna örnek olarak kişinin canım karpuz çekti demesi onu arzuladığındandır. Yani onu elde etmek istemesindendir. Bu istek içsel bir arzulamadır. Sanki biri soruyor o da cevap veriyormuş gibi bir istektir. Bu arzulama ruhun en alt tabakasını oluşturmaktadır.⁴²³ Bu istekler gerekli istekler ve gereksiz istekler olarak ikiye ayrılmaktadır. Gereksiz istekler kişiye kötülük getirecektir. Çünkü bu istekler tatmini kolay olmayan isteklerdir. Bu istekler cinsellik gibi, ruha, akla ve ölçüye zarar veren isteklerdir.⁴²⁴ Platon gerekli isteğe örnek olarak yemek yemeyi vermiştir. Yemek beden sağlığı ve rahatlığı için şart bir istektir. Bu isteğin fayda sağlaması ölçüyü bilmekten

⁴¹⁸ A. Flew, *Felsefe Sözlüğü*, 172

⁴¹⁹ Platon, *Kratylos*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 20 (415 d)

⁴²⁰ Platon, *Alkibiades I, II*, 95 (134 b, 135 b, c)

⁴²¹ Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 92

⁴²² Özlem, *Etik Ahlak Felsefesi*, (2017), 53

⁴²³ Platon, *Devlet*, 137 (437 c)

⁴²⁴ Age, 287, 288 (559 a- c)

geçer.⁴²⁵ Bu ölçüyü sağlayan şey ruhta en üst mertebede bulunan akıldır. Akıl bu isteklerin dizginlenmesini sağlar. İnsanın acıktığında ya da susadığında veya yeme ve içme esnasında onu durduran şey akıldır. Bu da aklın isteğe yani arzulara karşı kazandığı zafer ve üstünlüktür.⁴²⁶ Akıl ve istek arasında bulunan nefis ya da can olarak tanımladığı ruhun orta mertebesini oluşturan manevi gücü, Platon şöyle açıklık getirmiştir, “...insan aklını dinleyip sadece nefisine/ kendini kaptırınca kendi kendine kızar; bu kızgınlığın iç savaşa dönüşmesi, akıldan yana olduğunun göstergesidir. Bu durum hiçbir zaman akla karşı gelerek tutkuları ve arzuları desteklediği çoğu kez görülmemiştir” şeklinde anlatmıştır.⁴²⁷ Platon manevi gücü beden ve ruhun bileşeni olarak görmektedir. Bu manevi güç ölümlü olmayıp ölümsüz bir şeydir. Bu manevi gücün bedenle olan ilişkisi geçici bir ilişkidir.⁴²⁸ Sonuç itibarıyla Platon’un ruhun bölümleriyle devletin bölümlerini birbiri ile ilişkilendirdiğini bilmekteyiz. Kişinin ahlâkî yaşamı ile devletin yapısı paralellik göstermektedir. Kişide bulunan iyi bir özellik devletteki yönetimden kaynaklanan bir mutluluktur. Toplumun sosyal, ekonomik, vb. yapısını inceleyen ve toplumu bir araya getiren devletin amacı bireyi mutlu ve erdemli kılmaktır. Platon devleti bir bütün olarak ele almaktadır. O kişilerin ve sınıfların mutluluğu ayrı ayrı değil bütün olarak inşa etmeye çalışmıştır. Çünkü bozuk yapıdaki bir devlet eğri bir yönetime sahiptir. Ayrı ayrı mutluluğu sağlamak, heykele bütün olarak bakmayı engeller demiştir.⁴²⁹

Bu dünyada ruhun bedenle olan ilişkisi geçici bir ilişkidir ve ruh her zaman geldiği kaynağa yani tekrar en üst mertebeye ulaşmak isteyecektir. Ruh tanrısal bir şeydir ve ölümsüzdür. Ruhun ölümsüz olduğu ve ölüm sonrası hayatın varlığından söz eden Platon bu durumu “er efsanesinde” anlatmıştır. Bu efsane *Devlet* kitabının onuncu bölümünde (614 a- 621 e) yer almaktadır. Bu anlatım evrensel kurtuluş dinlerinde anlatılan ikinci dünya diye adlandır dünya ile benzerlik göstermektedir. Diyalogun konusu Armeios’un Oğlu Er’in başından geçen bir efsanedir.⁴³⁰

Yukarıda da belirttiğimiz gibi ruhun yapısı evrenin ve devletin yapısıyla benzerlik göstermektedir. Platon’a göre insan mutluluğa (*eudaimonia*) ancak erdemli bir

⁴²⁵ Age, 287, 288 (559 b)

⁴²⁶ Age, 140 (13 b, c)

⁴²⁷ Age, 141 (440 b)

⁴²⁸ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 1426

⁴²⁹ Platon, *Devlet*, 116 (420 b- d)

⁴³⁰ Age, 360 (614 b)

hayat sürmekle ulaşabilir. Platon da mutluluk insanın “en yüksek iyi”ye ulaşmasıyla sağlanacaktır. Bu yolda ona yoldaşlık eden şey bireyin iradeli ve ahlâki eylemleri olacaktır. Bu eylemler Tanrı’ya ulaşmayı hedefleyen ve Tanrı ile özdeşleşen eylemlerdir.⁴³¹

İnsan ruhunun bu dünyada tekâmülünü tamamlaması onu mutlu kılacaktır. Platon evreni dual bir yapı içinde ele almış bu iki yapı arasında alışverişi sağlayan ruhu yerleştirmiştir. Yaşanan dünyayı ideaların yansıması olduğunu söylemiştir. Adil, bilge, cesur ve ölçülü olmak idealarda bulunan temel erdemlerdir. Erdemli kişinin hedefi en üst iyiye ulaşmaktır. Erdemli kişi toplumda etkin görev almayı hak eden kişidir. Bu kişi diğerlerinden farklıdır. İyiye ve doğruya ulaşmış olan bu kişiler filozoflardır.⁴³²

Platon toplumu da tıpkı ruh gibi üç bölüme ayırmıştır. Ruh içtepiller (impetus), manevi güç (nefs/irade) ve akıldan oluşmaktadır. Toplumundaki üreticiler konumu ruhtaki içtepilere (impetus) irade yönü ise koruyuculara, akıl yönü ise filozof yöneticilere benzemektedir. En yüksek iyi, ye ulaşmak ve onu gerçekleştirmek birey ve devlet için bir amaçtır. Erdemli birey ve devlet ancak böylelikle meydana gelir. Sonuçta amaç hem birey hem devlet için en üstün olana erişmektir. İyinin kişide gerçekleşmesi erdem, toplumda gerçekleşmesi ise ancak devlet sayesinde olacaktır.⁴³³

Yukarda da belirttiğimiz gibi Platon sosyal organizasyonu üç sınıfa ayırmıştır. Yöneticiler, koruyucular ve işçiler. Yöneticilerin erdemi; bilgelik, koruyucuların erdemi; cesaret, üreticilerin erdemi ise yaptıkları işte ölçülü olmadır. Bunların hepsi sağlandığında yani herkes kendisine düşen görevi yaptığında devlet düzenli ve adaletli olacaktır. Kişilerin görevlerini doğru bir şekilde yapması adaleti temin edecektir. Adalet bu bağlamda kişisel ahlâkî bir değer olarak ele alınmış bireylerin sorumluluklarını yerine getirmesiyle bütünü oluşturan parça olarak ele almıştır.⁴³⁴

4.2. Bir Sosyal Organizasyon Olarak Devletin Oluşumu

Platon devletin oluşumunu insanların birbirlerine duydukları ihtiyaçlar neticesinde ortaya çıkmış bir sosyal organizasyon olarak açıklamıştır. İnsanın yaşam

⁴³¹ Özlem, *Etik Ahlak Felsefesi*, (2017), 51

⁴³² Timuçin, *Düşünce Tarihi*, 145

⁴³³ Elmalı, Özden, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 131

⁴³⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 400

koşulları ve meslek edinimi toplumsal yaşam için tasarlanmıştır. İnsanların iyi-kötü, doğru-eğri, adaletli-adaletsiz, haklı-haksız, sevgi-nefret gibi özellikleri vardır. Bu özellikler kişinin disharmonik yapısıyla yakından ilgilidir. Kişilerin bu türlü bir çatışkılı yapıda olması yani uyumsuzlukları onları hem birbirine yaklaştırır hem de uzaklaştırır.⁴³⁵

Bireyde disharmonizm olduğu kadar insan türünde ve hatta bireyler arasında da bu karşıtlıklar vardır. Platon *Şölen* kitabında bu karşıtlıkların kaynağını bir efsane bağlayarak şöyle anlatmaktadır. Aslında insanlar dört kollu, dört bacaklı birleşik halde yaşayan yuvarlak yapıda imişler. Bu insanlara Zeus çok gazaplanmıştır. Sonuçta Tanrı Zeus'un bu sapkınlığa uğramış, yoldan çıkmış insanları ikiye ayırmış ve onları savurmuştur. Tehlike oluşturan bu insanların yaralarını Tanrı Apollon iyileştirilmiştir. Yuvarlak görünümlü bu insanlar, ayrılışlarının ardından kendilerinin diğer yarılarını aramaya başlamışlardır. Platon'a göre bu varlıklar ruh eşlerini bulmak için arayış içindedirler. Bu kişilerin yarım kalan diğerleriyle bütünleşme arzusu aynı zamanda insanlar arasındaki zıtlıkları meydana getirmiştir.⁴³⁶

Platon'a göre insanların önce topluma daha sonra devlete gereksinim duymaları insanın tek başına yeterli gelmediğinin göstergesidir. Başkalarına gereksinim duymaları insanların eksikliklerinden kaynaklıdır. Bu eksiklikler sayesinde insanlar bir araya gelmiş toplumu oluşturmuştur. Toplumun oluşmasında ilk etken eksiklik ikinci olarak da yardımlaşmadır.⁴³⁷

Toplumun büyümesi neticesinde kişiler arası huzursuzluklar meydana gelmiştir. Beklenti ve bireysel özelliklerini başkalarına dayatma arzusu gibi nedenlere bağlı olarak çatışma kaçınılmazdır. *Devlet* kitabında ilk toplumun yani yardımlaşan ve eksikliklerini birbirleri üzerinden tamamlayan insanlar yerine, doyumsuz istekleri ve arzuları yetersiz kalan toplumlar meydana geldiğini ifade etmektedir. İnsanlar arasındaki doyumsuzluklar kendi aralarında anlaşmazlıklara sebep olmuştur.⁴³⁸

Toplumsal düzenin bozulması nüfus artışı gereksinim ve isteklerin karşılanmasında yetersiz kalınmasından kaynaklanmaktadır. Platon devleti üç kısma

⁴³⁵ Mengüsoğlu, *İnsan Felsefesi*, 289

⁴³⁶ Platon, *Şölen*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 34 (190 a-194 e)

⁴³⁷ Platon, *Devlet*, 54, 55 (369 b, c)

⁴³⁸ Age, 55 (369 c)

ayırıldığını belirtmiştik. Her grubun ahlaklılığı yani erdemi kendi sınıf yapısına uygun olacaktır. Çünkü adaletli olanda budur. Yöneticilerin erdemi, bilgelik; koruyucuların erdemi cesaret, üreticilerin erdemi ise haz ve isteklerinde herkes gibi ölçülü olmalarıdır. Bu grupların erdemlerini yerine getirmesiyle düzenli toplum oluşacaktır. Fakat bunların bozulması devlet yönetiminin bozulmasına düzenin ortadan kalkmasına neden olacaktır.⁴³⁹

Platon devletin oluşumunu bir efsaneden yararlanarak *Yasalar* kitabında şöyle anlatmaktadır: “...İnsanlar eski çağlarda çok mutlu yaşarlarmış, her şeyi bol ve çalışmadan kazanırmışlar. İnsanların bu mutluluğu tanrılar sayesinde oluyormuş çünkü insanlar bu bollukta yaşamaları ve çalışmamaları onları kendini bilmezliğe ve adaletsizliğe sürüklemiş. İnsanlardan daha üstün olan tanrıların yönetici olarak insanların başına geçmelerindenmiş. Buna örnek olarak insanların hayvan sürülerinin başına geçmeleri hayvanlardan daha üstün olduğumuzu ve akıllı olduğumuzu gösterdiği için. Başların da insan olmayan hayvan sürüleri bilindiği üzere kendi başlarına arsızca yaşam sürdürürler. O halde hiçbir çoban hayvanlarına zarar gelsin istemediği gibi Tanrı/ tanrılar da insanların başına kötülük gelsin istemez. Bu durumda Tanrı/ tanrılar biz insanları sevdiği için bize uygun olan yöneticiyi başa geçirecektirler.”⁴⁴⁰ Bu anlatımda Tanrı'nın devlet yönetimindeki yerini anlatarak yöneticiyi çobana benzetmiştir. Tanrı insanlardan üstür bir varlıktır. Çoban da hayvanlardan üstündür. Platon'a göre beşerin oluşturduğu yasalar ya da devlet yönetimi bozuk, acı ve felaketin eksilmeyeceği bir yapıdır.⁴⁴¹ Platon mitlerden yani başka bir deyişle efsanelerden yararlanarak başlangıçta devletin oluşumuyla ilgili şunları söylemektedir. Devletin bozulmaya uğramaması için tanrılar devletin başına daimonları koymuştur. Daimon; Yunan düşüncesinde üst bir güçtür. Bu güç Tanrı ile insan arasında insanüstü tanrısal güç olarak nitelendirilen doğaüstü bir yapıya sahip olan kutsal bir güçtür.⁴⁴² Bu güç insan soyunun mutluluğu için adaleti, huzuru, mutluluğu ve iyi yasayı oluşturmakta ve insanların yönettiği devletlerde bozulmayı gidermektedir.⁴⁴³ Platon daimonla ilgili olarak *Şölen* kitabında olumlu ve olumsuz arasındaki bir şey olarak tanımlamıştır.

⁴³⁹ Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi*, 155

⁴⁴⁰ Platon, *Yasalar*, 144 (713 c, d)

⁴⁴¹ Bıçak, *Felsefenin Kuruluşu*, 174

⁴⁴² A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 328

⁴⁴³ Platon, *Yasalar*, 144 (713 e)

Tanrılar ve insanlar arasındaki iletişimi sağlayan bağ, açıklamasını yapmıştır.⁴⁴⁴ Sokrates savunma konuşmasında ise daimonu “*bir Tanrı'nın ya da kutsal bir belirtinin bana görülmesi ve bir çeşit ses, bu ses ne yapacağını söylemeyen fakat gerekli durumlarda beni uyaran tinsel bir varlıktır.*” şeklinde açıklamıştır.⁴⁴⁵ Sokrates'in Phaidros ile yaptığı konuşmada da daimonla ilgili bir uyarı aldığını belirtmiştir.⁴⁴⁶

Devlet, tarihsel ve toplumsal bir fenomendir. Her devlet yıkılmış bozulmuş ya da bu eksiklikler düzeltilerek devamını sağlamıştır. *Yasalar* kitabında bu oluşumun devamlılığı merak konusu olmuş ve eski anlatılan hikâyeden bir anlatım ele alınmıştır.⁴⁴⁷ Bu görüş İbn-i Haldun'un devlet ve toplum görüşünü hatırlatmaktadır. İbn-i Haldun devleti Aristoteles gibi canlı bir organizmaya benzetir. Diğer bir deyişle devlet bir organizma gibi doğar, gelişir ve yok olur.⁴⁴⁸ Her canlının ölümü tattığı gibi devletlerde insan yapısı olduğu için bozulmaya ve yok olmaya müsaittir diyebiliriz.⁴⁴⁹

Platon'un yukarıdaki anlatımında geçen hikâye doğal afete uğramış bir yerleşkenin yükseklerinde yaşayan bir çobanın öyküsüdür. Devletin oluşumunu ve devamlılığını sürdüren çobanlardır. Bu kimseler kentlerden uzak salt bir yaşam sürmektedir. Bu insanlarda kazanç, üstünlük, kırgınlık ve hırs yoktur, kişiler arası huzursuzluk çıkaracak duygular yerine onları mutlu kılacak duygulara sahiptirler.⁴⁵⁰ Bu yaşamdaki insanlar felakete uğradılar ve o felaketten sağ salim çıkan kişiler yerleşimleri yüksek yerlerde olan kişiler olduğunu belirtmiştir. O insanlar için Platon “...can ve mallarına zarar geldiğini ve insanların nüfuslarının azaldığını anlatmıştır. Bu dönemde yaşam kaynağı olarak geriye kalan sığır ve küçük hayvan sürüleri olmuştur. Yüksekten ovaya indikçe onların içini korku sardı çünkü ellerinde ve avuçlarında neredeyse hiçbir şey yoktu. Bu insanlar madenlerin olmadığı bir dönemde bir araya geldiler. Birbirlerini tamamladılar ve aralarında anlaşmazlıklar olmadı.” demektedir.⁴⁵¹ Bu dönemde yaşayan insanlar Tanrı'nın buyruklarını yerine getirirken isyan etmiyorlardı ve böylece yasa koyuculara gerek kalmıyordu. Çünkü bu insanlar zenginlik, yoksulluk, rekabet, haksızlık gibi duyguları kendilerinde barındırmadıklarından tanrılar ve insanlar üzerine

⁴⁴⁴ Platon, *Şölen*, 84 (200 e)

⁴⁴⁵ Platon, *Diyaloglar, (Sokrates'in Savunması)*, 27 (31 d)

⁴⁴⁶ Platon, *Phaidros*, 22 (242 c)

⁴⁴⁷ Platon, *Yasalar*, 100 (676 b, c)

⁴⁴⁸ Mehmet Vural, *İslam Felsefe Sözlüğü*, (Ankara: Elis Yayınları, 2016), 292

⁴⁴⁹ Abdurrahman Kurt, *Din Sosyolojisi*, (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2018), 32

⁴⁵⁰ Platon, *Yasalar*, 100, 101 (677 b, c)

⁴⁵¹ Age, 102- 103 (678a- 679 b)

söylenmiş sözleri doğru kabul ediyorlardı. Yani bu insanlar ahlâkî bakımdan kuvvetli ve değerleri koruyan insan topluluklarından oluşmaktaydı.⁴⁵²

Platon'un yukarıda anlattığı bu efsane ya da mit, afet öncesi ve sonrası toplum yapısının ahlâkî değerlerinin değişimi ve sosyal organizasyonlarıyla ilgilidir. O halde bu değişim hem maddi hem manevi olmuştur. Özetle afetten sonra insanlarda kötülük gözlemlenmemiştir. Çünkü insanlar az, malları ise çoktur. Madenlerin yok olması onların zengin ya da fakir ayrımı yapmasını engellemiş birbirleri ile olan ilişkileri mutluluk üzerine olan ilişkiler olmuştur. Savaş ve karmaşıklık yoktur çünkü savaş tekniği ile ilgili araçlar yok olmuş bilgiler ise yetersiz kalmıştır.

Platon'un bahsettiği bu yaşam şekli her ailenin bir yöneticisi, yasa koyucusu olduğu yönündedir. Bu insanların “...bir araya geldiklerinde önce kendi yasalarını daha sonrada öteki yasaları beğeneceklerdir. Onlardaki bu durum yönetici olma çabasıdır. Sunumunu yaptığı yasalar yönetici olma yönünde reislik yani bir tür aristokrat veya krallık oluşturarak devlet yönetimine hâkim olma durumudur.”⁴⁵³ Bu anlatım siyasi yapının nasıl oluştuğu ile ilgili bir eski mitlerde anlatılan bir hadisedir. Platon'un efsaneden yararlanarak yaptığı anlatım onun ideal devlet düzenin insan eliyle sürdürüldüğünde nasıl bozulmaya uğradığı yönündedir. Bu mit tek kişinin yaşamından aile yaşamına bu yaşamdan da toplumsal yaşama geçişi anlatmıştır. Bu dönemde savaşlar ve yeni devlet kuruluşları artış göstermiştir. Kötü olaylar birbiri arkasına gelmiştir.⁴⁵⁴ Yani devlet kuruluşları giderek bozulmaya başlamıştır.

Platon bu anlatımında devletlerin bozulmasıyla yeniden üç devlet kurulmuştur. Bu devletler Argos, Messene ve Sparta'dır. Üç devletin herhangi birine zarar geldiğinde ve tehlike oluşturacak bir şey olursa hepsi bir araya gelerek savunma yapacaklardır. Yani birlik olmaları için anlaşma yapmışlardır.⁴⁵⁵ Platon, böylece devlet oluşumunu bireyden aileye, aileden site devletine kadar olan süreci mitlerden yararlanarak anlatmış olan bu efsane onu düşünce yapısına uymaktadır.

⁴⁵² Age, 104 (679 c, d)

⁴⁵³ Age, 106 (681 d)

⁴⁵⁴ Age, 108 (682 e)

⁴⁵⁵ Age, 109 (683 d, e)

4.3. Devlet- Eğitim İlişkisi

Platon'un eğitim anlayışı anlaşılacağı üzere genel anlayışına paralel olarak idealist bir yapıya sahiptir. İdealizmin kelime kökeni Latince "videre", Yunanca "eidea", Almancada "idealismus", Fransızcada "idéisme" olarak telaffuz edilmektedir. Türkçede bu kelime düşünce, tahmin, tasavvur gibi anlamalara karşılık gelmektedir.⁴⁵⁶ İdealizm duyuların ve duyuların düşüncede varolma biçimini kabul eder. Bu nedenle nesneyi düşüncede var eden maddeciliği reddeden felsefi bir görüş sunmuştur.⁴⁵⁷ Platon idea kavramını değişime uğramayan mutlak olarak varolan duyu ve duyuların ötesinde bir alan olarak tanımlamaktadır. Bu alan anımsama yoluyla bilinen, duyularla nesneyi yani gölgeler olarak kabul ettiği evreni algılama biçimidir.⁴⁵⁸

İdealizm, evreni ahlâkı, ruhu ve düşüncüyü zihinsel süreç içerisinde açıklama tarzıdır. Bu itibarla idealist eğitim anlayışı da idea düşüncesine dayalı bir anlayıştır. İdealar ve görünen dünya formu yani bu anlayışın temeli Mağara Benzetmesi'nde anlatılmaktadır.⁴⁵⁹

İdealizmin eğitime yansımaları Platon düşüncesinin etkisiyle gerçekleşmiştir. İdealist eğitim anlayışı yüksek değer anlayışının oluşmasında değerlerin ve ahlaki ilkeleri belirleyici olduğunu kabul etmektedir. Bu yaklaşıma göre kişinin öğrenmesi gereken olgular değil, insan yaşamında kalıcı ilkelere dir.⁴⁶⁰

Eğitimin temel aldığı hususlar diyalektik yöntem ile toplum ve bireyin eksikliklerini gidermesi yönündeki kültürel ve kişisel gelişim faaliyetleridir.⁴⁶¹ Platon'a göre eğitim devlet tarafından verilmelidir. Devlet eğitimde kültürel eğitime ve beden eğitimine öncelik vermiştir. Bundan dolayı bireylerin eğitilmesinde matematik, müzik, jimnastik, eğitimi önemli yer tutmaktadır. Bu eğitimler kişinin karakter oluşumunu erdemli kılacaktır.⁴⁶²

⁴⁵⁶ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimler Sözlüğü*, (Ankara: Türk Dili Kurumları Yayınları, 1975), 92

⁴⁵⁷ Hilâv, *Yüz Soruda Felsefe El Kitabı*, 194

⁴⁵⁸ Akarsu, *Felsefe Terimler Sözlüğü*, 92

⁴⁵⁹ Platon, *Devlet*, 254 (532 c)

⁴⁶⁰ Ahmet Cevizci, *Felsefeye Giriş*, (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 343

⁴⁶¹ Age, 344

⁴⁶² Elif Kılıç, "Platon'un Devlet Diyalogu Bağlamında Eğitim Anlayışı", *Felsefe Arkivi*, S.45, C.II, İstanbul, 2016, 69

Platon'un göre eğitim bireylerin inisiyatifine bırakılamaz bu yüzden eğitim devlet tarafından verilmelidir. Çünkü devletin meydana getirilmesinin bir sebebi de bu eğitim konusudur. Bireylerin yetenekleri ve yatkınlıkları dikkate alınarak eğitimlerini nasıl aldıkları belirtilmiştir. Platon'un yapmış olduğu sınıfsal ayırım üreticiler, koruyucular ve yöneticiler olarak üç kısımdır ve her sınıfın bedensel ve zihinsel yeteneğine göre uygun eğitim almaları bireyler için önemlidir.⁴⁶³ Kişilerin yeteneklerine göre alacakları eğitim yapacakları işte en iyi olmaları içindir. Bu eğitim çocukluktan başlayarak ömür boyu devam etmesi gereken bir süreç olmalıdır.

Platon'da eğitimin temeli çocuk yaşta başlamaktadır. Çocukların eğitimi eşit koşullarda olmalıdır. Yani tüm çocuklar eğitim hakkından yararlanmalıdır. Devlet bu durumu önemsemektedir çünkü onların dünyaya gelmesine karar veren devlettir. Devlet ailesel özel hayatın zamanını ve tarihini belirleyecek ölçüde tüm bireylerin hayatına etkili yaşam şartı sunmaktadır. Çocuğun dünyaya gelişi devletin bilgisi dâhilindedir.⁴⁶⁴

Devlet yapısının sağlıklı bireylerden oluşması doğan çocukların öncelikli olarak sağlık kontrolünden geçmelerinden anlaşılmaktadır. Platon sağlık sorunları olan çocukları ve sıradan ailelerin çocuklarını diğer sağlıklı çocuklardan farklı bir yerde eğitilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu ayırım devlet yapısının sağlıklı bireylerden oluşması içindir. Sağlık yönünden ayrıştırılan çocuklar eğitimden mahrum bırakılmamış ve aynı şekilde onların eğitim alması sağlanmıştır.⁴⁶⁵

Bu çocukların ilk eğitimi müzikle başladığını belirtmektedir. Müziğin ehlini bilenlerde ozanlar olduğu için müzik eğitiminin başında onlar olmalıdır. Basit anlatımların olduğu masalların anlatımını ozanlar yapmalıdır. Platon'a göre dikkat edilmesi gereken husus anlatılan masalın içeriğidir. İçerik kötüden arındırılarak iyi olarak aktarılmalıdır. Bunun aktarımını yapacak kişilerin denetimi devlet elinde olmalıdır. Çocukların iyiye yönelmesi duyduklarından ve anladıklarından geçecektir. İyi içerikli anlatımlar serbest bırakılıp, kötü içerikli masallar yasaklanmalıdır. Devletin bu uygulaması çocukluk yaşta edinilmiş bilgilerin daha sonraki yaşlarda aktif kılınması içindir.⁴⁶⁶

⁴⁶³ Agm, 69

⁴⁶⁴ Platon, *Devlet*, 164 (460 b)

⁴⁶⁵ Age, 164 (460 c)

⁴⁶⁶ Age, 66 (377 c, d)

Platon'un Antik Yunan toplumunda müzik ve beden eğitimi büyük önem taşımaktadır. Platon'un eğitim anlayışında bu disiplinleri ön plana çıkarmaktadır. Platon'un önerdiği müzik eğitimi hikâye ve masalları içermektedir.⁴⁶⁷ Masalların işlevi çocukların eğitiminde önemli bir işleve sahiptir.

Platon *Devlet* kitabında Hesiodos ve Homeros gibi ozanlardan söz etmektedir. Hesiodos ve Homeros gibi ozanların anlattıkları kötü şeylerin yasaklanması gerektiğini söylemektedir. Çünkü bu ozanların tanrılar ve kahramanlar hakkında kötü ve uydurma aktarımlar yaptığını belirtir. Platon'a göre bu anlatımları çocuk zihni ayırt edemez. Savaşların, kavgaların, ölüm ve düşmanlıkların anlatıldığı masalları çocuk yaşta zihne yerleşmiş olması daha sonraki yaşta olumsuz etkileri olacaktır.⁴⁶⁸ Platon'a göre çocuk yaşta alınmış eğitim kalıcıdır. Çocukluk yaşları eğitimin ilk evresi olduğu için ilk sözler iyi ve güzel olmalıdır.⁴⁶⁹ Onun için çocuklara tanrıların savaşlarından söz etmek yerine onlara Tanrı sevgisi aşılayacak masalların anlatılması gerektiği düşüncesindedir. Tanrı iyyinin temsilidir. Tanrılar hakkında anlatılan kötü şeyler zıtlık yaratacaktır.⁴⁷⁰

Çocuklukta verilecek eğitimin ilk aşaması duyumdan ve anlatılardan geçmektedir. Masalların doğru ve iyi anlatımı karakter oluşumunda etkili olacağından yalan yanlış şeylerin anlatılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Platon'a göre doğru eğitim ve bilgilendirme çocuk yaşta başlayan ideal öğretiler olmalıdır. Çocukların eğitimleri onların yeteneğine göre olmalıdır. Müzik, beden eğitimi vb. eğitimlerin yanında sahada da kendilerini görmelidirler. Bunun için savaş alanlarına yani pratikte deneyim kazanmaları için buralarda eğitim almalıdırlar. Karakterlerini belirlemede bu alanlar öncü yerler olacaktır.⁴⁷¹ Sanatçının çocuğu sanatçı askerin çocuğu savaşçı olmaya meyillidir. Çocukların yasalara ayak uydurması oyunlarla öğretilmektedir. Her oyunun kuralı vardır. Oyuna dâhil olan kuralları kabul etmiş olacaktır. Mızıkçılık yapan oyundan çıkarılır ya da dışlanmış bir şekilde oyuna devam eder. Oyunun amacı devlet yapısını tanıtmak olmalıdır. Böylece yasaya uymanın eğitimi küçük yaşta verilmiş olacaktır. Aynı zamanda bu eğitimler teorikte kalmayıp pratikte de uygulaması yapılan

⁴⁶⁷ Hannah Arendt, *Philosophy and Politics*, S. 3, C. 71, 2004, s. 430 Erişim adresi:

<https://muse.jhu.edu/article/527340/summary>

⁴⁶⁸ Platon, *Devlet*, 67 (377 d – 378 e)

⁴⁶⁹ Age, 68 (378, e)

⁴⁷⁰ Age, 68 (378, b)

⁴⁷¹ Age, 178 (467 a)

faaliyetlerdir.⁴⁷² Oyunlar yasa ve toplumsal kuralların öğrenilmesinde etkili uygulamalardır.

Bu dönem içinde Platon sadece çocukların eğitimini değil, kadınların eğitimini de önemli görmüştür. Kadın ve erkek bireylerin eşit eğitim almaları gerektiği düşüncesine sahiptir. Kadın ve erkeklerin mental yapıları ve fiziksel yapıları farklılık gösterse de kadınların erkekler gibi müzik ve jimnastik eğitiminin yanında savaş eğitimi de almaları gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷³ Platon'un kadın eğitimine önem vermesi çocuğun sağlıklı anneden doğmasının yanında eğitilmiş bir annenin de çocuğun gelişmesinde etki edeceği görüşündedir. Platon'un eğitim anlayışı demokrat, yönetim anlayışı ise aristokrasidir.

Koruyucuların eğitimi de Platon'un devlet yapısında önemli yere sahiptir. Toplumun ara katmanında yer alan koruyucu sınıfı kadın ve erkeğin karışık olduğu bir sınıftır. Eğitimleri çocukluktan başlamaktadır. Bu sınıfın siyasi etkisi yoktur eğitimlerini ahlâk üzerine almaktadırlar. Bu sınıfın en belirgin ahlâk olgusu cesaret ve dayanıklı ruhsal ve beden yapısına sahip olmalarıdır.⁴⁷⁴

Yöneticilerin eğitimi diğer sınıflardan farklı olarak ömür boyu süren bir süreçtir. Yönetici halktan üstünlüğünü aklını kullanarak ve bilgisiyle ispatlamalıdır. Yönetici bir toplumun her konuda başvuru kaynağı olması gerekir. Bunun içindir ki yönetici bilgi başta olmak üzere bilgiye giden her yolu kendine rehber edinmelidir. Yöneticilerin eğitiminde müzikten gökbilimine, gök biliminden matematiğe kadar birçok alanda donanımlı olması gerekmektedir. Hakikate giden yol bilgiden geçtiği için devletin bekasını da yönetici filozofun elinde olduğundan ideal devlet yapısının temelini sarsmak mümkün olmayacaktır.⁴⁷⁵

Platon eğitimi, cehaletten kurtarmak için gerekli görmektedir. Eğitim bireyin öz güveninin tamamlanması için ve faziletli bireyler yetiştirmek içindir. Platon'un eğitim anlayışı sosyalleşmede olduğu gibi ideal devlet yöneticilerinin olduğu toplumlar içindir.

⁴⁷² Age, 121 (424 e)

⁴⁷³ Age, 152 (452 a)

⁴⁷⁴ Elif Kılıç, "Platon'un Devlet Diyalogu Bağlamında Eğitim Anlayışı", *Felsefe Arkivi*, S. 45, C. II, İstanbul, 2016, 69

⁴⁷⁵ Agm, 80

Platon Sokrates gibi bilgeliği seven toplumlar oluşturma amacındadır. Bilgiyle yönetilen toplumlar mutlu olan toplumlardır.⁴⁷⁶

İdeal devlet yaşamının içinde eğitim çocukluktan başlayarak yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Başta müzik, beden eğitimi olmak üzere matematik astronomi ve diyalektik eğitimlerini almak tüm vatandaşlar için gereklidir. Yurttaşlarına eğitim sağlamak devletin başlıca görevlerindendir.

4.4. İdeal Devlet

Platon'un ahlâk anlayışı ile Sokrates'in ahlâk anlayışı örtüştüğünü fakat sonraki aşamalarda Platon'un ahlâk anlayışını geliştirdiğini kitaplarından anlamaktayız. O kitaplarında bireysel ahlâktan toplumsal ahlâka geçmiştir. Onlara göre “erdem bilgidir ve kimse bilerek kötülük yapmaz” düşünceleri ahlâkî alan için geçerli olduğu gibi siyasi alan için de geçerli sözlerdir. Platon'a göre bilmediğimiz şeyler hakkında uzmanlara danışmak ne kadar normal ise siyaset alanında da araştırma ve sorgulama yapılması gayet normal bir durumdur. Hastalandığımızda hekime, yemek yaparken aşçıya, araç tamir ederken teknikere danışmanın uygun olduğu gibi siyasi konular için de danışılacak, araştırılacak, sorgulanacak alan inşa etmek olası ve normaldir.⁴⁷⁷

Platon için ideal devlet düzeni oluşturmak toplumun sosyal organizasyonu için gerekli bir yapıdır. Onun devlet anlayışında bütünlüğün korunmasına özen gösterilmiştir. Çünkü onun devlet tasarısı eğer devlet sınırları bütünlüğünü bozacak şekilde büyüyor ve genişliyorsa bu devlet için problem olacaktır. Aksi halde koruyuculara düşen görev ve sorumluluk artacaktır.⁴⁷⁸ Ona göre devletin bütünlüğü sınırlarla korunmalı sınırların güvenliği devlet güvenliği için önem arz etmektedir. Platon devleti insana benzetmektedir. Ona göre bütün olanın yönetimi iyi olandır. Bu yüzden küçük parçaların mutluluğu yani insanların mutluluğu bütün için önem arz etmektedir.⁴⁷⁹

Ruhu ise üç kısma ayıran Platon bu bölümlmeyi devlette ilişkilendirdiğini önceden belirtmiştik. Ruhta bulunan bu üç özellik iştah (içtepi), manevi güç ve akıldır.

⁴⁷⁶ Martin Mares, “Classical Educational Concepts Of Socrates Plato Aristotle”, 2018, Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/327161022_The_Classical_Educationa, s. 2, 3

⁴⁷⁷ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 254

⁴⁷⁸ Platon, *Devlet*, 120 (423, c)

⁴⁷⁹ Age, 167 (462 d, e)

Akıl düşünen kişiyi, doğru olana yönlendiren araştırıp eleştiren yapıdır. Manevi güç ise akıl ve içtepi arasındaki bağı oluşturmaktadır. Bu yapının özelliği akla yakın olmasıdır. Arzu ve isteklerin yerine getirilirken gerekli cesareti ve davranışı harekete geçiren unsurdur. İştah ise yeme, içme, cinsellik gibi arzuların bulunduğu doğal yapıdır.⁴⁸⁰ Platon'un Devlet'i "büyütölmüş ya da olgunlaşmış insandır." Ruhta bulunan bu bölümler devlette karşılığını bulacaktır. Ruhtaki "Akıl", yöneticilere, askerler ve koruyucular manevi güce, işçiler de iştaha (içtepi) karşılık gelmektedir. İnsan ruhundaki bu bölümlerin kendi aralarında çatışmadan yani akıl irade ve isteklerin birbirine karışmayışı sağlıklı bir bireyi temsil ettiğı gibi iyi bir devlet yönetimi içinde sınıf çatışması olmayan toplum, mutlu ve iyidir.⁴⁸¹ Platon'a göre devletin temeli sağlamsa yönetimi de iyi olacaktır. Bu temeli oluşturan şey erdemdir. Erdemli devlet mutlu devlettir. Bütönlüğü sağlayan bu erdemler bilgelik, cesaret, ölçölölük ve doğruluktur.⁴⁸²

Devletin amacı mutlu toplumlar var etmektir. Mutlu toplum yasalara uyan ve iş bölümü yapan toplumlardır. Platon'a göre devlet yönetimini üstlenen kişiler filozoflar olmalıdır. Çünkü o insanlar akılları başında, sorgulayan ve araştırın insanlardır. Yani bu insanlar akıl ilkelerini kullanan ve kendilerini bu ilkelere göre yönlendiren ideaların bilgisine sahip olan erdemli insanlardır.⁴⁸³

Doğru devlet yöneticisi başa geçmek için çabalayan bencilce davranan insanlar değildir. Başa geçmek için en az çaba sarf eden insanlar devlet yöneticiliğinde iyi olan insanlardır. Çünkü onlar kendilerini yapacakları şeylerle değil de yaptıklarıyla yani hal ve davranışlarıyla belli ederler. Bu devlette mutluluk vardır. Başa geçmek için konuşın insanların yönetimi hatalı olacaktır.⁴⁸⁴

Platon'un devlet yönetimi yöneticiler tarafından ödev bilinmelidir. Bu işi ödev olarak kabul etmek üstlenmiş olduğı görevi makam değil bir değer olarak görmek demektir. Devlet yönetimi için en sağlıklı olan şey akıl ve erdem zenginliğidir. Düzenin bozulması yöneticinin devleti maddi kaynak olarak görmesinden geçer. Devleti maddi kaynak olarak görmek yöneticiler arasında yani yönetime geçmek isteyenler arasında

⁴⁸⁰ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 254

⁴⁸¹ Age, 255

⁴⁸² Platon, *Devlet*, 125 (427 e)

⁴⁸³ Age, 237, 238 (520 e- e)

⁴⁸⁴ Age, 238 (520 d)

husumet doğuracaktır. Bu durum devlet yönetimi için mutluluk değil kötülük getirecektir.⁴⁸⁵

Devlet yöneticilerinin görevi koruyucular ve üreticiler üzerinde sağlıklı denetim yaparak bu arada kendi görevlerini de ihmal etmeyerek yurttaşını mutlu etmektir. Bu mutluluğu sağlayacak olan şey eğitim ve bilgidir. Bir devletin başına filozof yöneticiler geçmedikçe o devletin sonu çöküşe gider çünkü Filozof yönetici devlet gücü ile akıl gücünü birleştirmiştir.⁴⁸⁶

Koruyucunun yetişmesi için onun doğuştan çevik, güçlü, hızlı olmaya yeteneğinin olması gerekir. Bu yüzden koruyucu ilk olarak beden eğitimi ve sanatla eğitilmelidir. Temel olarak bu insanların ilgi konusu ne ise o konuyla ilgili olarak masallar anlatılır. Bu masallar onların çok daha iyi olmaları için yalan yanlış anlatımlar olmamalıdır. Büyüdüklerinde yani genç ve körpe halleri neye yönlendirildiyse bu kişiler kendilerini o yönde geliştireceklerdir.⁴⁸⁷ Koruyucularla ilgili olarak çocukluktan gençliklerine kadar olan süreç içinde aldıkları eğitim masallarla başlayıp beden eğitimi ile devam edecek nitelikte olmalıdır. Çünkü onların bu yönde eğitilmeleri hem bedenlerini güçlendirecek hem de bu alanın bilgisine pratik olarak sahip olacaklardır.⁴⁸⁸ Askerler yani koruyucular bu eğitimleri belli yaşa kadar almaya devam edip sonraki süreçte ise filozof olma yolunda ilerleyeceklerdir. Matematik, geometri gibi disiplinlerin eğitimini almaları, ordularını düzenli hale getirip yönlendirmek içindir. Bu savaşçıların eğitimleri sıkı bir eğitimidir çünkü her bir askerin filozof olma durumu olabilir. Buna başka bir yönden denilebilir ki bir asker filozof gibi yetişmeli çünkü filozofların olduğu yerde mantık ve akıl ilkeleri geçerlidir. Bu düşüncenin olduğu yerde de düzen olur.⁴⁸⁹

Askerlerin/ koruyucuların eğitimi filozof adayı gibi olması, bilgin birinin her yönden en yetkin yapıya sahip olduğunu gösterir. Bir filozofun bedensel, zihinsel ve karakter olarak üst seviye olduğunun göstergesi yönetimde söz sahibi oluşundan da anlaşılacaktır. Çünkü yönetime geçmiş biri olarak topluma örnek olarak kusursuz bir yapıya sahiptir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁵ Age, 239 (521 a)

⁴⁸⁶ Age, 182 (473 d)

⁴⁸⁷ Age, 64- 66 (376 c- 377 b)

⁴⁸⁸ Age, 97 (403 e)

⁴⁸⁹ Age, 245 (525 b)

⁴⁹⁰ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 420

Platon'a göre devletin başına geçecek olan kişi kanun ruhunu anlamış ve yasa koyabilen ve hukuku koruyan biri olmalıdır. Buna da en uygun olan kişi ve ya kişiler filozoflardır ve ya felsefe eğitimi almış yöneticilerdir. Çünkü devletin varlığını korumaya yönelik bekçiliğini yapacak en iyi eğitim ve akıl yürütme onlarda vardır. Filozoflar bu işi yapamayacak olurlarsa yani kanunları koruyamayıp eksikleri tamamlayamayacak olurlarsa onların kör bir ressamdan farkı kalmaz.⁴⁹¹ Kör bir ressamın, sanatını karşısındaki manzarayı tuvaline yanlış aktarması gibi, yanlış bir kişinin yönetime gelmesi düzeni bozmaya yönelik olacaktır.

Platon'a göre filozoflar bilginin peşinde koşarlar. Sonsuz varlığın ortaya çıkışını ve bu varlığın bilinmesi için üretken davranırlar. Varlığın bütünlüğünü oluşturan parçalarını araştırırlar. Şeref ve sevgi tutkunudurlar. Yalan söyleyemezler, doğruyu söylerler ve doğrunun peşinden giderler. Kendilerinde çelişki oluşturacak şeylerden uzak dururlar. Gösterişten uzak yaşarlar, onlar bedensel hazlar değil ruhsal şevkler peşinde koşarlar. Ölçsüz davranmazlar.⁴⁹² Filozofun bu özellikleri onu diğer insanlardan ayıran özellikler sadece bunlar değildir. Filozoflar ruhsal olarak da önemli özelliklere sahiptir, çünkü onların bu özelliği Tanrı'ya ulaşmış özelliktir, ya da Tanrıdan pay almış özelliktir. Bu insanlar ölümden korkmaz, at gözlü, gösteriş düşkün, korkak gibi özellikleri kendinde barındırmazlar. Filozoflar bellekleri kuvvetli ve sağlamdır.⁴⁹³ Filozofların beden mükemmel olmasının yanında zihinsel olarak da güçlü olması gerektiğini söyleyen Platon yöneticinin ahlâkî açıdan ve değerler bakımından donanımlı ve örnek olması gerektiğini söylemektedir.

Filozofun devlet yönetimine geçmesinin yanında Platon bir örnekle *Devlet* kitabında anlatmaktadır; Zengin bir gemi sahibi örneği üzerinden anlatımını yapmaktadır. Bu gemicinin gözü görmez kulağı sağırdır. Gemi kullanmayı da çok iyi bilmez. Bu geminin sahibinden diğer gemiciler sözlü ve fiziksel güçle ellinden alıp bu gemiyi kullanmaya başlarlar. Bu gemiciler kendi aralarında gemiyi kullanmaya başladıklarında mutlu olup kendilerini övmeye başlıyorlar, kullanmadıklarında ise o gemiciyi yeriyorlar kötülüyorlar. Oysa geminin kaptanı yolu yordamı bilen havadan sudan anlayan biri olmasına karşılık onlar gemicilerin kiminin rızasını olarak kiminin

⁴⁹¹ Platon, *Devlet*, 193, 194 (484 b- d)

⁴⁹² Age, 195, (485 b)

⁴⁹³ Age, 195- 197 (485 a-e)

de rızasını almadan onu dışlayarak ve ezerek dümene geçiyorlar. Bu insanlar bilgisiz insanlar. Bu insanlar kendi aralarında gemi hakkında bilgili olan kişiyi ezerler ve ona geveze, iş bilmez gibi davranırlar.⁴⁹⁴ Bu açıklamalar bilgi ve bilgeliği temsil eden filozofların başa geçmemesi için uğraşan insanların durumuna benzemektedir. Filozofun başa geçmesi gemicinin gemiyi kullanmasını bilmesi ve duruma göre dümen çevirmesini bilmesi gibidir.

Filozoflar devlet yönetiminde rol alması ideal devlet için en uygun kişilerdir. Gemi kullanmasını bilen kaptan geminin batmasına fırsat vermez. Filozofta erdemli toplum için mutluluk sağlayacak şeyin ne olduğunu biliyor olması devletin devamlılığını ve düzenini sağlayacaktır. Mutluluk ve düzen herkesin başına düşen görevi yapmasıyla olacaktır. Bu anlamda siyaset bu işin bilimi konumundadır, sanat değildir.⁴⁹⁵

İdeal devletin başına geçmek ya da buna hak kazanmak eğitim aşamalarını iyi ve başarılı şekilde bitirmek demektir. Otuz yaşına kadar beden eğitimi, diyalektik eğitim ve ahlâkî davranışlar ve değerler noktasında olgunluğunu tamamlamış olmalıdır. Platon'a göre bireyin otuz yaşına gelmeden eğitimle ilgili alınması gereken bütün tedbirler alınmalıdır. Aksi halde otuzundan sonra gülünç duruma düşmek kişiyi ruhsal olarak yıpratacaktır. Otuz yaşına bastığında bütün sınavlarında başarı elde etmiş zihinsel, ruhsal, davranışsal açıdan olgunluğa ermiş olmalıdır.⁴⁹⁶ Bu eğitimlerin verilmesi sadece erkeklere özgü değil, cinsiyet ayrımı yapmadan tüm koruyucu adaylarına ayırım yapmadan verilmelidir. *Devlet* kitabında Platon bu eğitim sürecinin sadece erkekler için değil, dilediğimiz yaratılıştaki bütün kadınların bu eğitim için uygun olabileceğini söylemektedir. Yani ideal devlette eğitim alanında kadın ve erkek ayrımı yoktur.⁴⁹⁷ Platon yönetimde aristokrat eğitimde demokrat bir anlayışa sahiptir çünkü eğitim gibi bir imkânı herkese eşit olarak sunmayı savunmaktadır ama bu imkânı değerlendiren ve başarılı olan seçkin insanların yönetimde bulunmasını öngörmektedir.

Platon'un ideal devletinin yetkinliği eğitilmiş insanların idareci olmasından kaynaklanmaktadır. Bu devlette koruyucular da filozof adayları olarak yetiştirilmektedir. Filozofların aldığı eğitimler sayesinde elde ettikleri yetkinliği ve yönetim becerisini

⁴⁹⁴ Age, 198, 199 (487 e- 489 a)

⁴⁹⁵ Dedeoğlu, *Aklın Özgürlük Serüveni*, 173

⁴⁹⁶ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 240

⁴⁹⁷ Platon, *Devlet*, 264 (540 c)

bilgece yansıtması toplumun başına geçmesiyle mümkün olacaktır ve böylece eğitimini başarıyla tamamlamış, üstün yeteneklere sahip ve olgun bir birey durumuna geleceklerdir. Devletteki diğer site üyelerine de böylece örnek olarak davranışları böylece sergileyeceklerdir. Bu tür kişiler hakikatin özünü bilmektedir. Çıkar ilişkileri doğrultusunda hareket etmez ve taklitten kaçınırlar. Bu kişinin amacı ülkesini mutlu etmektir. Bu mutluluk yönetici filozof tarafından sağlanmazsa yönetim bozulmaya uğrayacaktır.⁴⁹⁸

Filozofların davranışlarının bozulmaya uğraması, onların yaratılışla ve aldığı eğitimle ilgili gözükmeğdir. Yaratılışla bu özelliklere yani bilge, ölçülü, cesur gibi erdemlere sahip olmak ve bunları keşfetmek binde bir olan rastgele bir durumdur. Bozulma bitkide nasıl oluyorsa filozofta da öyle olmaktadır. Bir bitki gereğinden fazla su ve ışık alırsa ya da olması gereken normdan susuz ve ışıksız kalırsa o bitki kök salmayı bırakır. Filozofun bozulması da erdemlerin yeterince sahiplenip gereken görevleri yerine getirmemekten kaynaklanmaktadır.⁴⁹⁹

Filozoflar oldukça zorlu olan bir bilgelik yolunda ilerlemektedirler. Onlar doğaları gereği yetkin olana en yakın şekilde yaratılmışlardır. Onlar da beden ve ruhtan oluşmaktadır. Filozoflar fiziksel ve ruhsal açıdan diğer insanlara göre daha üstündür. Halk bu insanları yani filozofları kolayca kabul etmezler. Çünkü bu farklılık halkın gözünde hoş değildir. Sıradan kişilerin aklını kullanması ve felsefi bir perspektifle insana, evrene, topluma ve değerler sistemine bakması çok zordur. Kişilerin zengin olması eğer filozof olmasına, yönetici olmasına uygun değilse bozulmaya yüz tutmuş demektir.⁵⁰⁰ Kişilerin yaratılış bakımından topluma ve yönetime ayak uydurması uygun olandır. Fiziksel ve düşünce olarak bozuk olan bir toplumda en iyi olan şey dahi değişim göstermektedir. Toplumun yapısında filozof olsa dahi etkilenmemek mümkün değildir.

Platon'a göre filozofun eğitim serüveninin zirve noktasını diyalektik yöntem oluşturmaktadır. Bu yöntem filozofu hakikate ve idealara götüreceğ olan biricik yöntemdir. Yani diyalektik Platon'cu anlayışta duyular üstü âlemin, idealar bilgisine

⁴⁹⁸ Bıçak, *Felsefenin Kuruluşu*, 182

⁴⁹⁹ Platon, *Devlet*, 202, 203 (491 b- d)

⁵⁰⁰ Platon, *Devlet*, 206, 207 (494 b- 495 b)

ulaşmada kullanılan yöntemdir. Söyleşme, tartışma, olumsuzlama gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁰¹

Platon diyalektin yöntemle ilgili olarak *Devlet* kitabında evreni anlamada, hakikate ulaşmada kullanılacak kanun diyalektiktir şeklinde açıklama yapmıştır. Bu kanun akıl gücüyle anlamamızı sağlayan bir yöntemdir. Tikelden hareketle tümeli kavramamızı sağlayacak olan şey diyalektik yöntemdir. Platon iynin özünü bu yöntemle kavrayacağımızdan söz etmektedir. Her bilim ona göre metot üzerine ilerlemektedir. Sanatın yaptığı doğadaki nesneleri yapay bir şekilde çoğaltmak ya da üretmektir. Bilimin yaptığı ise gerçek olandan bir pay bulmaya çalışır. Geometri, matematik gibi bilim de bu gerçeklere dokunamazlar varsayımlar üzerine kanıtlamaya çalışırlar. Bu varsayımlar ne kadar düzenli olursa olsun tam anlamıyla bilime ulaşmış olunmaz. Diyalektik yöntem kullanılırsa varsayımların doğruluğunu tespit ederek ilk ilkeye götürecektir.⁵⁰² Diyalektik yöntemde bilme, çıkarım, inanma ve varsayım aşamaları vardır. Bilme ve çıkarım alanına kavrama, inanma ve varsayım karşısına da sanı karşılık gelmektedir. Kişi iyi ideasını bu yöntemle iyi anlamalı ve anlatmalıdır. Akıl yoluyla ulaştığı bu başarının kanıtı görünene değil asıl olana dayandırmalıdır. Görünene dayanan bilgi gerçek bilgi değil sanıdır. Çocukların eğitimini nasıl olsun isteriz? Öğrendiklerinin kalıcı olmasını ve uygulanabilir olmasını isteriz. Kalıcı olan yöntem matematik doğruları gibi değişmeyen yöntemdir. Çünkü bu çocukların eğitimi akılcıca soru sormak ve akılcıca cevap vermek için gerekli öğrenimlerin sağlanmasıyla olacaktır.⁵⁰³

Platon bu anlatımında sanat ve bilimin diyalektik yöntem kullanmaksızın onların kalıcı bir bilgi sağlamayacağını söylemiştir. Bu metot akıl ilkeleriyle hareket eden aklın ötesinde bir yöntemdir. Bu aşamadaki akıl ilkelerini kullanan kişi hem zihinsel hem ahlâkî olarak en mutlu kişi olacaktır. Çünkü o kişi bilen ve anlayan kişidir. Platon'da mutluluk bilgelikten geçtiği için tadına varılmış bu durumun tatmini dorukta olacaktır.

Platon ideal devlet kuramının gerçekleşmesi adına umut verici sözler kullanmaktadır. Onun isteği bu kuramı ölçüt olarak belirlemesidir. Gerçekleşmesi reel

⁵⁰¹ A. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 400

⁵⁰² Platon, *Devlet*, 254, 255 (532 a- 533 e)

⁵⁰³ Age, 256, 257 (534 a- e)

anlamda zor olan bu kuram kişilerin ideal yapıya yakın olması gerektiği yönündedir. Bu ideal yapıda filozoflarda bulunmaktadır. Devletin başına geçecek kişiler diyalektik yöntemi bilen filozoflar olmalıdır.⁵⁰⁴

Platon *Mektuplar* kitabında devlet yönetimine katılmak için bir girişimde bulunduğunu açıklamıştır. Fakat o dönem devlet yönetiminin darbeye uğraması sonucu yönetim zarar görmüş ve elli kişilik bir heyet oluşturulmuştur. Bu elli kişinin on biri kentte on kişi Pire’de diğer otuz kişide yönetimin başına geldiğini söylemektedir. Bu heyetin uyguladığı yöntemin yanlış olmasından kaynaklı devlette bozulmalar olmuştur. Platon devlet yapısını genç yaşlarından itibaren gözlemlemeye başlamıştır.⁵⁰⁵

Platon devlet yapılarının kötü yönetildiğinde yeni düzenlemelere gerek duyulduğunu söylemektedir. Alışla gelmiş bir düzen bozulup yenisini inşa etmekte oldukça zordur. Bunun için yapılması gereken felsefe yardımıyla bu kötülüklerden arınmayı hedef kılmıştır. Ona göre bozulan devlet yapısı ancak yönetime filozofların geçmesi ve Tanrı’nın yardımcı olmasıyla olacaktır.⁵⁰⁶ Platon için insan bu dünya hayatı bakımından ölümlü bir varlık olup beden ve ruhtan oluşmaktadır. Ruhsuz bir varlık için iyi veya kötü diye bir şey yoktur. İyi ve kötü beden birleşmesiyle ortaya çıkar.⁵⁰⁷ Ölümsüz olan şeyler idealara aittir. Ölümlüler ise bu dünyaya aittir. Ölümsüzlük bilgelikle olacaktır. Devletlerdeki ölümsüzlük ise koydukları yasalarla olacaktır. Yasaların devamlılığı ideal devlete uygun olandır. Bunun için kişiler yöneticilere değil, kanunlara boyun eğmelidirler.⁵⁰⁸ *Yöneticinin filozof olmadığı bir ülkede yani akıl gücü ile devlet gücünün birleşmemesi durumunda devletin başı sıkıntıdan kurtulmayacaktır.* Platon’a göre devletin yönetimi, filozoflara veya filozofiyi yaşam tarzı haline getirmiş yöneticilere ait olmalıdır. Bu durumda toplumun mutluluğunu amaçlayan devletin kanunları kalıcı ve sürdürülebilir olacaktır.⁵⁰⁹ Filozoflar eğitimlerini tamamlamış ve olgunluk dönemindeki insanlardır. Bu insanlar gençlerin eğitiminde onlara erdemli yurttaşlar olmaları için öğüt verirler. Bunun sebebi ise hem fiziksel hem zihinsel hem de ahlâk ve karakterleri yönünden diğer yurttaşlara göre daha entelektüel ve güçlü

⁵⁰⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 420

⁵⁰⁵ Platon, *Mektuplar*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 57 (324 c, d)

⁵⁰⁶ Age, 58 (326 a, b)

⁵⁰⁷ Age, 69 (335 a)

⁵⁰⁸ Age, 68 (334 d)

⁵⁰⁹ Platon, *Devlet*, 182 (473 d, e)

olmalarıdır.⁵¹⁰ Bu bakımdan insani tüm güzellikler ve iyi yönler bu kişilerde toplanmıştır.

⁵¹⁰ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 421

5.BÖLÜM: BOZULMAYA UĞRAMIŞ DEVLET BİÇİMLERİ

Platon'daki ideal devlet tasarısı salt düşünsel bir tasarıdır. Bozulmaya uğramış devlet yönetimleri ve kanunları yaşam alanımızda şahit olduğumuz yönetim biçimleri onu böyle bir ideal devlet tasarımına yöneltmiştir. Bu yönetim biçimleri mevcut kurumsallaşmış rejimlerdir. Yapısal olarak hatalı ve bozuktur. Bu yönetim şekilleri onun tarafından Timokrasi, Oligarşi, Demokrasi, Tiranlık olarak adlandırılmaktadır. Platon'un ruh yapısıyla devlet yapısı birbiri ile eşleşen durumlardır. Devlet yönetimi ise bireylerin karakterine ve insan tipine eş gelmektedir.⁵¹¹

Platon devlet için büyütölmüş bir insan tanımını yapmıştır. İnsan da bu durumda devletin küçük halidir. Devlet bireylerin hayatını tasarlayan, şekillendiren yapıdır. Daha öncedeki sayfalarda da bahsedildiği gibi birey yaşadığı devletin yansımasıdır. İyi bir yönetime sahip olan devletin yurttaşları mükemmelken, kötü yönetime sahip olan devletlerin vatandaşları ise aksi ve eksiktir.⁵¹²

Platon'a göre devletin devamlılığı yasaların kalıcılığıyla ve bu yasalara boyun eğen devlet bireyleriyle sağlanmaktadır.⁵¹³ Devlet yapısının bozulmasına yöneticilerin ve yurttaşların açgözlü oluşu ve birbirlerinin işlerine müdahale etmeleri etkili olmuştur. Savaş konusundaki korkaklık ve bilgisizlikte devlet yapısının bozulmasına neden olmuştur. Başka bir açıdan da bunların dışında kalan her türlü yetersizlik ve insana ilişkin olan her şeyin bilgisizlikten kaynaklandığı *Yasalar* kitabında belirtilmiştir.⁵¹⁴

Platon'a göre bir devletin yıkılışı bilgisizlikten ve cahillikten kaynaklanmaktadır. Yasa koyucuların en büyük görevi yurttaşlarını budalalıktan uzak tutacak erdemli olmayı öğretmektir. Platon'a göre bilgisizlik hakikatle donatılmış ruh ile doxalar ile donatılmış duygular arasında yaşanan bir uyumsuzluktur. Güzeli ve iyiyi sevmeyip kötü ve adaletsiz olan şeyi sevmesi bilgisizliktendir. Bu durumun ruhun tamamını ele geçirmesi sanı, acı ve hazzın arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Yanlış bilgi ve yanlış erdem ise ruhtaki ve akıldaki karmaşıklıktır. Bu durumun ortaya çıkışı erdemli yasalara ve bilgili yöneticilere boyun eğmemekten

⁵¹¹ Age, 422

⁵¹² Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 181

⁵¹³ Platon, *Mektuplar*, 68 (334 c)

⁵¹⁴ Platon, *Yasalar*, 115 (688 c, d)

kaynaklardır. Acı ve hazzın peşinden koşan ruh kişide yanlış bilgiye ve yanlış erdeme neden olacaktır.⁵¹⁵

Anlaşıyor ki devletin bozulmasına sebep olan şey yönetici ve yurttaşlar arasındaki uyumsuzluktur. Devlette toplumun bütün katmanları için geçerli ideal yasalar oluşturulur. Bu yasalara uymak tüm gruplar içinde geçerlidir. Devlet düzeninin bozulmasına en büyük sebeplerden biri de toplum düzeni için oluşturulan yasalara en başta yöneticiler uymamasından kaynaklanır. Onlar bu konuda toplum önünde ant içmiş insanlardır. Onların bu tutarsız davranışı yönetimde ve devlet düzeninde bozulmalara yol açmıştır.⁵¹⁶ Yasalardan kaçmak ve onlara uymamak sözler ve davranışlar arasında çelişki yaratmaktadır. Bu çelişkiler ise devleti yıkılışa götürecektir.

Yasalara karşı gelmek o zamana kadar yaşadığın yere yani ülkeye, devlete ve oradaki topluma ihanet etmek demektir. Yasalardan ve devletten izinsiz kaçmak kötülüktür ve sözünde durmamaktır.⁵¹⁷ *Kriton* diyalogunda Sokrates'in idam kararına başkaldırmasını şu sözlerle anlatmıştır. Bu yaptığımız bir başkaldırı olur ve devlet bizi yakaladığında yani yasalar bize şunları söyler: Senin dünyaya gelmen bu topraklar sayesinde. Senin bugünkü halini alman bizim bakımımızla ve eğitimimizle olmuştur. Seni diğer vatandaşlardan ayırmadık herkese eşit haklarda eğitim ve barınma hakkı vardır. Bütün vatandaşlarımıza sosyal ve siyasal hakları bildirdik ve öğrettik. Bu öğretilerden hoşnut kalmamış olsaydın diğerleri gibi malını mülkünü toplar giderdin. Yasalar size uygun düşmediği takdirde başka yerleşkelere gitme hakkı verdik. Yasaların ve yönetimin tavrını kabul etmek bizimle yaşamayı kabul etmektir. Bu kabul bir sözleşmedir. Sözleşmeye uymayan suçlu sayılacaktır. İlk suç, dünyaya gelmesine sebep olan devlete boyun eğmemek; ikinci suç, devletin yanlış bir yapıya sahip olduğunu bilip de bunu söylememek; üçüncü suç ise yanlış bir tasarıya yani devlet yasasına inanmak ve ona uymak devlete yapılmış bir kabahattir. Yasalara başkaldırının sonu bu zamana kadar yaşamış olduğum Atina topraklarına ihanet olacaktır yasaların kararına uymamış olursam bana diyecekler ki bu şehirden savaş durumu dışında ayrılmadın başka yerlerin yasalarını, yaşantılarını merak edipte gezintiye bile çıkmadın diyeceklerdir. Buda demek oluyor ki yasalarımızdan memnun kalmışsın! Bu şehirde aile kurman ve

⁵¹⁵ Age, 116 (688 e- 689 b)

⁵¹⁶ Age, 118 (691 a, b)

⁵¹⁷ Platon, *Kriton*, 52 (50 b)

çocuklarını burada yetiştirmen bu ülkeye karşı duymuş olduğun memnuniyettir. Ölüm cezasına karşılık sürgün isteyebilirdin fakat bunu da yapmadın derler. Almış olduğun bu karar yani yasalardan kaçmak kendim ile çelişkiye düşmektir, ifadeleriyle anlatılmıştır.⁵¹⁸ Bu durumda yapacağımız eylemler ve davranışlarımız kabul ettiğimiz yasalara ve adalete yani bu zamana kadar doğru kabul ettiğimiz şeylere uygun düşmeyecektir.⁵¹⁹ O halde başımıza gelen kötülük, yanlış bir davranışta bulunmaktan daha iyidir.⁵²⁰ Başımıza ne gelirse gelsin doğru ve adaletli olmak yani “*çok yaşamaktansa iyi ve güzel yaşamak daha iyidir.*”⁵²¹ ve doğru olan budur.⁵²² Sokrates’i konu alarak onunla yapılmış olan bu konuşma yasaların ve tanrıların buyruklarına uymanın kişinin hem kendi mutluluğu için hem devletin refahı için uygun olandır.

Platon’a göre devlet yönetiminde sorumluluk, işine ehil ve insan-toplum- devlet ilişkilerini idealar öğretisi doğrultusunda kavramış yönetmeye ehil filozof kimselere verilmelidir. Devletin yapısının bozulması yöneticinin devlet sorumluluğunu yürütememesiyle başlar. Yani küçük bir tekneye büyük bir yelken takmak gibi hikmetsiz bir işe benzer. Bu yüzden devlet adına yetki kullanma hakkı yönetimdeki stratejileri bilip uygulayabilecek akıllı insanlara verilmelidir.⁵²³

Platon’un devlet yöneticisinin her birey için eğitim, bakım, barınak sağlaması gerektiğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra toplumun geneline hitap edecek bir yönetim şeklini benimsemesini ve yasaları adaletle uygulamasını önermektedir. Devlet adımının görevi ve sorumluluğu büyüktür çünkü onun görevi bir bakıma tanrısalca bir görevdir.⁵²⁴ Bu sorumluluğu üstlenmek sıradan insanın yapacağı iş değildir. Gençlik dönemi kişilerin kanının kaynadığı yanlış ve hataya düşmenin kolay olduğu bir dönemdir. Kişi olgunlaştıkça yaşamın vermiş olduğu tecrübelerle olgunlaşacak hata payı azalacaktır. Yaşlılık dönemi kişinin hal ve hareketlerinin ölçülü olduğu dönemdir. Bu dönemde davranışların yerinde ve zamanında yapılması kişiyi sevimli kılacaktır. Bu

⁵¹⁸ Platon, *Diyaloglar*, (Kriton) çev. Tanju Gökçöl, (İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014), 290- 292 (51 c- 52 e)

⁵¹⁹ Platon, *Kriton*, 52, 53 (50 b)

⁵²⁰ Age, 50 (48 d)

⁵²¹ Age, 49 (48 b)

⁵²² Age, 51 (49 b, c)

⁵²³ Platon, *Yasalar*, 119 (691 c, d)

⁵²⁴ Platon, *Devlet Adamı*, 42 (261 e)

dönemin sadece ihtiyarlıkta değil de gençlikte de olması istenilen bir şeydir. Bu çaba içinde olmak güzel ve iyidir.⁵²⁵

Platon devlet yönetiminin çöküşünü sorumlulukların yerine getirilmemesiyle alakalı olduğunu düşünmektedir. Bunun sebebi ise bilgelikten yoksunluktur. Oysa ölçü ve değerleri bilerek bu sorumluluğu yerine getirebilmek tanrısal bir lütuftur. Bu tedbirleri almak ise yöneticinin görevidir. Gerekli tedbirler alınmış olsaydı devlet yönetimi bozulmaya uğramazdı. Sparta devlet yönetiminden hareketle Platon bozulmanın nasıl engellendiğini *Yasalar* kitabında açıklamıştır.⁵²⁶ Platon'un devlet yönetiminin kurtarılmasında tanrısal bir gücün yardımı olduğunu başka bir yönde olgunluğa ermiş insan grupları tarafından akıl ilkelerini kullanan insanların yönetimde kurtarıcı olabileceğini ifade etmektedir. Platon devlet yapısının bozulmasına, bilgisizlik, daha fazla istek ve arzu yani yerini bilmemek, açgözlülük, hırs gibi duygular etkili olmuştur.

Platon devlet yapılarının bozulmasına Pers İmparatorluğunu örnek verir: Pers İmparatorunun kurucusu Kyros'un devlet yönetiminin başındayken, tüm yurttaşlar düşüncelerini özgürce ifade edebiliyorlardı. Yöneticiler yönetilenlere özgürlük sağladıkları için askerler komutanlarını çok seviyor ve tehlike anında komutanlarını koruyorlardı. Yani bu dönemde özgürlük, uyum ve düzen sağlanmış, düşüncelerini rahatça ifade ettiklerinden görüş alışverişi de yapıyorlardı.⁵²⁷ Platon bu devletin çöküşünü ise başa oğullarının geçmesiyle yaşandığını anlatmıştır. Kyros'un çocuklarının devlet yönetimi ve kişisel genel eğitimlerinin eksik olması devletlerini çöküşe götürdüğünü ifade etmektedir.⁵²⁸ Platon'un devlet anlayışında kusursuz devlet kusursuz yurttaşlarla gerçekleştirileceği ifade edilir. Aynı şekilde eksik, kusurlu devletlerde yurttaşlarının aksi ve kötü bireyler olmalarına sebep olacaktır. Kısacası birey yaşadığı devletin yansımasıdır.⁵²⁹

Devlet yöneticisi bilgili ve sadece kendi mesleğinden ilham alan davranışlarda bulunmalıdır. Kendi mesleği ile ilgili olan kuralları, kendisi belirlediği için örnek olacak şekilde uygulamalıdır. Devlet yönetiminde kuralları yazılı hale getirmek yöneticinin

⁵²⁵ Platon, *Devlet*, 3, 4 (329 d, e)

⁵²⁶ Age, 119, 120 (691 c- 692 b)

⁵²⁷ Age, 122 (694 a, b)

⁵²⁸ Age, 122-123 (694 c - 695 b)

⁵²⁹ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 181

bilgisiyle ve emriyle olmalıdır. Yazılı hale gelmeyen şeyler devlet yönetiminde bozulmaya ve işleyişe engel olmuyorsa sözlü olarak da devam edebilir. Olağan şey ise kanunun yazılı olmasıdır.⁵³⁰ Kanunun yazılı olması örf, adet ve ahlâkın devamlılığı içindir.⁵³¹

Devlet yönetiminin bozulmasında suçlanacak şey yönetici ve yönetilenlerin kötü yaşamlarıdır. Platon'a göre devlet kişilere sırf zenginliği nedeniyle imtiyaz tanımamalıdır. Devlet yöneticisinin erdemine, eğitiminin kalitesine bakılmalıdır. Aksi halde devlet yönetimiyle ilgisiz olan kişisel zenginlik, güçlülük kullanılmadığında devletin çöküşüne sebep olacaktır.⁵³²

Platon'a göre devletin bozulması yöneticilerin yönetilenlerin özgürlüğünü kısıtlaması ve baskı uygulamasıyla gerçekleşmiştir. Yöneticiler vatandaşlar için karar almayıp kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Açgözlü davranmışlar, komşu ülkelerle birbirine düşmanlık beslemiştir. Ülkelerinin savunmasını para karşılığında tuttuğu askerlerle korumaya almıştır.⁵³³ Devletteki kötü tutumlar devlet yönetiminin bozulmasına hem sebep olan hem de çökmesini sağlayan unsurlardır. Bu çöküşün temeline inerek ideal devletin nasıl olması gerektiğini açıklamıştır. Liyakat ve ehliyet hem yönetici için hem devlet için en uygun olan şeydir. Toplumun ahlâkî yapısı ise devletin ömrünü belirleyen şeydir. Evrendeki tüm iyilikler ve güzellikler idealardan ve dolayısıyla Tanrı'dan gelmektedir. Bu durumda Tanrı ölçüt alındığı takdirde insanlar arası ilişkide iyilik artacak, kötülük azalacaktır.⁵³⁴

Platon'un anlayışında devlet yapısı üç sınıftan oluşmaktadır. İşçi grubu devletin hiçbir olanağından yararlanamazlar. Onların görevi işlerini yerinde zamanında ve düzgün yapmaktır. Ahlâkî sorumlulukları ölçülü olmaktır. İkinci tabakada koruyucular yer almaktadır. Onların görevi devleti dış güçlerden korumak ve güvenliği sağlamaktır. Ahlâkî sorumluluğu yiğitliktir, cesur olmalarıdır. En üst tabakanda ise yöneticiler yer almaktadır. Yöneticilerin sorumluluğu diğer tabakadaki sınıflara göre ağırdır. Çünkü devletin mutluluğunu onlar sağlamaktadır. Ahlâkî sorumlulukları ise bilgili ve erdemli

⁵³⁰ Platon, *Devlet*, 97 (300 e)

⁵³¹ Platon, *Yasalar*, 123 (695 b)

⁵³² Age, 124, 125 (699 a, b)

⁵³³ Age, 126, 127 (697 d, e)

⁵³⁴ Platon, *Devlet Adamı*, 58 (273 e)

olmasıdır.⁵³⁵ Platon'da her şeyin düzeni akılsal ilkenin doğru kullanılmasıyla. Aklın ilkeleriyle hareket eden kişi de erdemli kişidir. *Devlet Adamı* kitabında evrenin oluşumuyla ilgili bir efsane de “*Eskiden evrenin işleyişi şimdiki zamanın tam zıttı olarak ilerlemektedir. Güneş batıdan doğup, doğudan batmaktadır. Evrenin şu anki duruma gelmesi insanların sapkın davranışlarıdır. Tanrı'nın sinirlenmesiyle evren ters döndürülmüştür. Tüm canlılar bu sürece alışması ilk aşamada kolay olmuştur. Çünkü ilk zamanda Tanrı'nın yarattığı hale yakinken son aşamada bozulmaya uğramıştır. Bozulmaya uğramayan şeyler tanrısal olan şeylerdir.*” diye anlatmaktadır.⁵³⁶ Devlet yapısının bozulması da insanın asıl olandan uzaklaşmasıyla gerçekleşmiştir.

Tiranlık, timokrasi, oligarşi ve demokrasi gibi yönetim şekilleri ise yöneticiye olan güvensizlikten, sevgisizlikten çıkmıştır. Eğer bir devlet bilgi ve adaletle yönetilseydi bu yönetim şekilleri doğmamış olacaktı. İyi bir yönetici toplumu mutluluğa ulaştırmalıdır. Tanrısal güce sahip devlet tanrısal olanı hedefler ve devlet yönetimini ona uygun seçer. Tanrısal olan devlet ideal devlettir.⁵³⁷ Platon bu dört yönetim şeklini ideal devlete ulaşmak için tasarlamış yönetim şekli olduğunu düşünmektedir. Yönetim şekillerinin kusurlu olduğu siyasal rejimlerinden ve yasalarından anlaşılmaktadır. Bu rejimler meziyetleri bakımından “şeref devleti olarak timokrasi, zenginlik devleti olarak oligarşi, halk devleti olarak demokrasi, zorbalık devleti olarak tiranlık” olduğu belirtilmiş ve bu doğrultuda sıralanmıştır.⁵³⁸

5.1. Timokrasi (Şeref Devleti)

Timokrasi Sparta ve Eski Yunan devletlerinin yönetim şeklidir. Bu yönetim şekli asker sınıfının egemenliğindedir. Platon'a göre ideal olmamakla birlikte iyiye yakın bir yönetim şeklidir. Bu yönetim şeklinde takdire şayan olan yegâne şey cesaret ve disiplindir. Bu devletin erdemi şan ve şereftir. Bunun için savaşta kazanılan başarı devlet yöneticilerinin önemsediği bir durumdur.⁵³⁹

Bu yönetim şeklinin yöneticileri eski gelenekleri devam ettirememişlerdir. Yönetimde babalarının yerine gelen çocuklar devlet yönetiminin bozulmasına sebep

⁵³⁵ Timuçin, *Düşünce Tarihi*, 146

⁵³⁶ Platon, *Devlet Adamı*, 54 (269 e)

⁵³⁷ Age, 99 (301 e)

⁵³⁸ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 422

⁵³⁹ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 181

olmuştur. Bu çocuklar ataları gibi müziğe değil, jimnastiğe yani sadece beden eğitime önem vermişlerdir. Platon'a göre bu yüzde bu yönetim akıldan çok, maddi olana önem vermektedir. Diğer bir değişle ruhu geri planda tutup, bedeni önemsemektedir. Böyle bir nesil bilgiyi ve aklı daha az kullanan bir nesildir. Platon'a göre bu nesilde altın gümüşe, gümüş tunca karışmış hem genleri hem karakterleri değişmiştir. Haksızlık artmış, densizlik ve dengesizlik ortaya çıkmıştır. Böyle durumlar toplumu savaşa sürükleyecektir.⁵⁴⁰ Altın, gümüş, demir, tunç gibi madenler soyun göstergesi olarak kullanılmıştır. Bunların birbiri ile karışması devlet yapısının ve kişilerin karakterini bozulmaya uğratar. Bu kişiler mal, para, zenginlik peşinde koşan insanlar haline gelirler. Bu yönetimde barış değil de savaş daha ön plana çıkmaktadır. Aynı şekilde beden eğitime müzikten daha çok değer verilmektedir.⁵⁴¹

Timokrasi yönetiminin özelliği ise akıllı insanların yönetime gelmesinden korkulacak çünkü sağlam ve sade kalmayacak bu özelliklerini yitirmiş olacaklardır. Bu yönetim savaş ruhlu insanları beğenecek, kurnazlıklar ve savaş ustalıkları değer kazanacaktır. Bu yönetim zengine değer verip zengin yaşam onlar için tutku haline gelecektir. Paraya çok değer verdikleri için kendi mallarında cimri, başkalarının mallarında cömert olacaklardır. Bu insanlar kanunlardan kaçan, kapalı kapılar arkasında insanlardan uzak bir yaşam sürmektedirler. Bu insanların iyi ve kötü olarak davranışları ayırt edilemeyecektir. Bu düzenin en çarpıcı özelliği şan ve şeref düşkünlü olmalarıdır.⁵⁴²

Timokrasi yönetiminin ne olduğu yukarıda açıklanmıştır. Bu yönetime uygun insan tipini Platon'un *Devlet* kitabında; yönetimde kendine güvenen, konuşmasını bilmediği halde söylev dinlemeyi severler, olarak anlatmıştır. Bu insanlar kölelere küçümser ve sert davranırlar. Özgür insanlarla güler yüzlü devlet yöneticilerine karşı saygılıdırlar. Yüksek mertebelere geçmek isterler. Ama bu sorumluluğu alıp alamayacaklarını sorgulamazlar. Beden eğitime ve avcılığa düşkün insanlardır. Başlangıçta ahlakın etkisiyle zenginliği hor görseler de sonraları para sever hale gelirler.⁵⁴³

⁵⁴⁰ Platon, *Devlet*, 271, 272 (546 d- 547 a)

⁵⁴¹ Age, 272 (547 c, d)

⁵⁴² Age, 273 (548 b, c)

⁵⁴³ Age, 274 (548 a, b)

Timokrasi yönetiminde vatandaşın nasıl yetiştiğine gelince bu insanlar kadınların eşlerine olan güvensizliği ve sevgisizliği ile büyüyen çocuklardır. Yani çocuklar annelerinin yanında onların eğitimi altında büyümektedirler. Bu çocukların babaları kötü yönetilen devletin yurttaşları olarak büyümüştür. Bu insanlar başını derde sokmamak için şandan şereften, yasal işlerden, gürültüden kendini kenara çekmişlerdir. Böylece bu çocuklar annelerinin eseri olmuşlardır. Onların temel özellikleri şunlardır: Babalarından daha cesur, daha hırslı daha erkek olması için annelerinden hep öğüt alırlar. Bu çocuklar aktif olarak annenin etkisindedirler olumsuz yönde de babalarının etkisinde kalırlar. Baba çocuğuna dürüstlüğü öğütler, başkaları ise istek ve tutkularını arttırıcı şeyler söylerler. Bu ikilik genci kötülüğe sürükler. Bu kötülük kendini beğenmişlik şan şeref düşkünlüğü oluşturacaktır.⁵⁴⁴ Çocukların eğitiminde annelerinin baskın olması karakterlerini kötü etkilemiştir.

Platon'un Timokratik devlet anlayışı, beden eğitimi seven, zengin yaşam sürmeyi kendine hedef belirleyen savaş ve silahlanmaya önem veren bir yönetim şeklidir. Bu hislerin ölçsüz yaşanması onları saldırganlığa korkuya ve hazza düşkün yapmış böylece bu yönetim şekli bozulmaya uğramış oligark devlet yapısına dönüşmüştür.⁵⁴⁵

5.2. Oligarşi (Zenginlik Devleti)

Bu yönetim şekli daha çok Güney İtalya'da kullanılan servet sahibi Yunanlıların kurmuş olduğu kolonilerde görülmektedir. Bu devlette zengin ve fakir arasında nefrete dönüşen çatışma vardır. Bu yönetimde fakir zengin olmak ister, zengin ise daha çok mal ister, bu çatışma bu iki grubun aralarında kin oluşturur. Para, servet, zenginlik hem devletin hem bireyin amaçladığı şeydir.⁵⁴⁶

Bu yönetimde zenginlerin söz sahibidirler. Aslında bu rejim fakirlerin devlet yönetimine karışmadığı bir rejimdir. Bu rejim timokrasinin bozulmasıyla ortaya çıkmış bir yönetim şeklidir. Zenginlerin paralarını harcamak için kurulu düzeni bozarak yasalara karşı gelmeleriyle başlamıştır. Bu toplumda herkes herkese özenmektedir. Bu özentilik onlarda zenginliğin, servetin önemini arttırmıştır. Doğruluk ve servet

⁵⁴⁴ Platon, *Devlet*, 274, 275 (548 c- 550 b)

⁵⁴⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, (Ankara: V Yayınları, 1989), 167

⁵⁴⁶ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 182

arasındaki fark artmış para daha çok değer kazanmıştır.⁵⁴⁷ Bu insanlar şan şeref düşkünü insanlardır. Ancak zenginlikte onlar için değerlidir. Bu yurttaşların paraya verdikleri değer onları cimri ve açgözlü yapmıştır. Fakir hor görülür bu toplumlarda geminin kaptanı aklını kullanan, olgun insanlar değil de zengin insanlar olacak. Fakir, gemi kullanmasını bilse de onun bilgisi paranın önüne geçemeyecektir. Başa geçmiş zengin yöneticiler korkak insanlardır. Korkularından dolayı savaşa karışmaz, halkı silahlandırmaz çünkü halkın silahlanması bir başkaldırıya sebep olacağından korkmaktadırlar.⁵⁴⁸

Platon'a göre oligarşik devlet yapısında mal edinme hırsı toplumun yapısını bozmuştur. Fakir para için elindeki emtiayı (satılacak mal) satmış, zengin ise malları elinde biriktirmiştir. Maddi güce sahip olmayan halk grubu devlet işlerinde de söz sahibi olamamıştır. Platon'a göre oligarşik devlet yapısı zenginin parasını harcamasını mümkün kılan bir yasal düzendir. Bu düzenlemeler olması gereken devletin yozlaşmasına neden olmuştur. Hizmet ve yönetim maddi anlamda önem kazanmıştır. Para harcamak onlar için devlete yapılan katkıdır. Bu yönetim zenginin har vurup harman savurduğu bir rejim tipi haline gelmiştir. Devlet zevki sefasına düşkün insanların maddi eğlencesi olmuştur.⁵⁴⁹ Platon'a göre bir devlette dilencinin olması diğer suç çetelerinin de olduğu anlamına gelir. Bunların ortaya çıkması eğitimsizlik ve kötü yönetimdir. Oligarşik devletlerde de dilencilik vardır. Çünkü yöneticilerden hariç herkes ekonomik imkânlar ve para konusunda bir başkasına muhtaçtır.⁵⁵⁰

Platon'a göre oligarşik düzene ayak uyduran yönetici ve vatandaş timokratik yönetimin çocuklarıdır. Onlar babalarına özenmişler devlet sorumluluğu altına girmişler daha sonra bu sorumluluğun üstesinden gelemeyince düzen oligarşiye dönüşmüştür. Babaları tüm benlikleriyle kendisini devletin askeriyesine ve yönetimine feda etmişlerdir. Çocuklar ise babalarından kalan bu mirasla devam etmeye çalışır fakat bu yeterli gelmez, bu yüzde çalışır ve para biriktirir. Para kazanmak bu gençler için şeref meselesi haline gelmiştir. Küçük hesapların peşine düşen bu insanlar kazandığı parayla beline kemer, başına taç alıp gezer. İşte kendini önemseyen bu çocuk bir oligark

⁵⁴⁷ Platon, *Devlet*, 276 (550 d, e)

⁵⁴⁸ Age, 277, 278 (551 b-e)

⁵⁴⁹ Platon, *Devlet*, 279 (552 a- c)

⁵⁵⁰ Age, 279 (552 d, e)

çocuğudur. Bu gençler para uğruna insanlık onurlarını yok ederler.⁵⁵¹ Platon bu hırsın cimriliğe ve aşırı tutumluluğa sebep olduğunu söylemiştir. Ama sonuçta bu hırslar eğitimsizlikten ve ya yanlış alınan terbiyeden kaynaklanır. Parayı sevmeleri ve ölçüsüzce kazanmak istemeleri onları onursuzluğa itmektedir ve ayrıca diğer çıkar örgütlenmelerinin içine girmelerine sebep olmaktadır. İşte bunların salt belli bir sınıfa mensup oldukları için devlet yönetiminde olmaları toplumun ahlakını bozacaktır.⁵⁵² Bu devletin yönetiminde küçük bir azınlık zengin bir hayat sürmektedir. Diğer devlet üyeleri ise maddi olanaklarını kısıtlı yaşamaktadırlar. Platon'a göre ideal devlet akılla ve erdemle yönetilir. Bu düzensiz düzende devlet yönetimi parayla yapılmaktadır.

5.3. Demokrasi (Demokratik Devlet)

Bu yönetim şekli eşit ve özgürlükçü bir anlayışa sahiptir. Aynı zamanda bu rejim Platon'un yaşadığı dönemde Atina şehir devletinin (polis) yönetim biçimidir. Bu devlet yönetiminde kararları alan Halk Meclisidir. Dolayısıyla onların duygu, düşüncesi, eğitimleri insan ve hayata bakış açıları bu yönetim biçimine etki etmektedir. Bu etkiler yüzünden Atina şehir devleti savaflara girişmiştir. Bu kaotik ortamda adalet ilkesi sarsılmıştır ve insanlara haksız davalar açılmıştır. İşte Sokrates böyle bir yönetimin acı bir gerçeğidir. Bu yönetim biçiminde devlet akıl ilkeleriyle değil baştaki grupların heyecan ve tutkularıyla yönetilmektedir.⁵⁵³

Demokrasi, Platon'un *Devlet* kitabında değer sıralaması yaptığı devlet yönetiminin üçüncü sırasında yer almaktadır. Bu yönetim oligarşinin yani zenginlik devletinin bozulmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu devlet halk tarafından yönetilen bir rejime sahiptir. Demokrasi; zengin yöneticilere karşı isyan çıkaran halkın oluşturduğu yönetim biçimidir.⁵⁵⁴

Platon'un *Devlet* kitabındaki anlatımda oligarşi düzende zengin yöneticilerin halka yaptıkları baskılar sonucu halk bir araya gelerek bu yöneticilerin yönetimine son verilerek kurulmuş bir yönetim şeklidir. Böyle bir yönetimde iç savaşlar artmıştır. Fakir halk, zengin yöneticiyi mağlup etmiştir. Bu savaşta zengin yöneticiler ya öldürülmüş ya da sürgün edilmiştir. Halkta ülkedeki sorumlulukları eşit şartlarda bölüştürmüştür.

⁵⁵¹ Age, 280 (553 c- e)

⁵⁵² Age, 281 (554 b- d)

⁵⁵³ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 182

⁵⁵⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 425

Başka bir yöntem olarak iş başına geçecek kişi kura ile seçilmiştir. Platon'a göre böyle bir yönetim şekli ilk olarak özgür insanları yetiştirmiştir. Düşüncelerini rahatça ifade eden ve bunları eyleme geçiren yurttaşların yönetimde olduğu bir yönetim şeklidir. Demokratik toplumlar farklı insanların yaşadığı bir toplumdur. Bu durum demokrasinin en erdemli yanıdır.⁵⁵⁵

Platon'a göre bu devletin düzen bozucu yönü özgürlükçü yanıdır.⁵⁵⁶ Ona göre demokrasinin özgürlükçü yapısı herkesi devlet yönetiminde söz sahibi yapmıştır. Sonuçta herkes her şeye karışır olmuş ve herkesin her şey hakkında bir bilgisi olduğunu sanarak kendisini her konuda usta kabul ettiği bir yönetim şekli haline dönüşmüştür. Bu yönetim cömert ve hoşgörülü bir yönetimdir. Fakat ideal devletin en başına aldığımız ahlâk değerleri bu rejimde kendisine yer açmamıştır.⁵⁵⁷ Bu yönetimin başına geçen yöneticiler bilgisiz ve para sevgisiyle yetişen insanlardır. Bu insanlar ülke yönetiminde olduğu zaman zenginlik amaç haline gelmiştir. Zevk ve sefa içinde yaşamayı insanlar düstur etmişlerdir.⁵⁵⁸ Bu insanlar *ölçülü olmayı korkaklık olarak görmüşler, boş ve ölçüsüz istekler peşinde koşmuşlardır. Kendini dizginlemeyi kabalık ve aşağılık olarak değerlendirmişlerdir.*⁵⁵⁹ Platon'a göre bu yönetim düzensizliğin düzeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgili, bilgisiz herkes bu yönetimde söz sahibi olduğu için doğru kararlar alınmamıştır. Yöneticilerin oligarşi düzenden geldikleri için zevk ve tutkularla hareket eden aklı arka planda tutan bir yönetim şeklidir. Yönetime geçmiş insanlar özgürlüğüne düşkün insanlar olduğu için basit duygularıyla ve içgüdüleriyle hareket etmektedirler. Bu düzende bilgenin değil özgür olanın yeri vardır. Bu durumda ideal devlet düzeninde yöneticiler, bilgeler ve filozoflar iken demokratik sistemde yöneticiler ise popülisttirler. Bu yüzden demokrasi ideal devlet düzenini sağlayacak bir yönetim şekli değildir.⁵⁶⁰

5.4. Tiranlık (Zorbalık Devleti)

Bu rejim ise demokrasinin doğurduğu bir yönetim şeklidir. Demokrasinin bozulmasıyla ortaya çıkmış bir yönetimdir. Diğer bir deyişle bozuk düzenin

⁵⁵⁵ Platon, *Devlet*, 285 (557 a- d)

⁵⁵⁶ Age, 286 (557 e)

⁵⁵⁷ Age, 286 (558 b)

⁵⁵⁸ Age, 288 (559 d)

⁵⁵⁹ Age, 290 (560 d)

⁵⁶⁰ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 425, 426

düzensizliğidir. Platon'un bahsettiği tüm bozuk yönetim şekilleri birbirinin düzensizliği ile ortaya çıkmıştır. Askerlerin söz sahibi olduğu yönetimi, zenginlerin ele geçirmesiyle yıkılmıştır. Zenginlerin yönetimini de fakirler ele geçirerek yıkmış ve fakirlerin yönetimini de özgürlükçü insanların ele geçirmesiyle devam eden düzen bozuculuk tiranlıkla devam etmiştir.⁵⁶¹ Demokrasinin bozulması zorba yönetimi doğurmuştur. Zorbalığın kökeninde ölçsüzlük ve özgürlük anlayışı vardır. Bu yönetimde kölelik ve zorbalık vardır.⁵⁶²

Platon demokrasiyi, oligarşinin bozulmasıyla, o yönetimin bozulmuş hali olduğunu belirtmektedir. Demokrasi yoksul kesimlerin, zenginlerin ve oligarkların yönetiminden memnu olmamalarıyla oluşmuş bir başkaldırı rejimidir. Demokrasi rejimindeki yönetim anlayışının ölçsüzlüğü başka bir ifadeyle özgürlüğün ölçsüzce kullanımından ortaya çıkan rejime tiranlık denmektedir. Yani tiranlık özgürlüğün tepkisidir. Bu durum insan ve toplumda aşırılığa kaçınca köleliği doğurmuştur.⁵⁶³ Demokrasinin bozulmasına aşırı özgürlük tutkunu insanların tavırları etkili olduğu gibi lüks harcamalarda etkili olmuştur. Demokrasi aşırı özgürlük tutkunlarının ve fazla harcama yapan insanların kamu kaynaklarını hızlıca tüketmeleri nedeniyle bozulmuştur. Demokrasilerde yönetime çokluğun taraftar olduğu kişi veya grup başa geçer. Bu yöneticiler kendilerini ve bozuk düzeni koruyucu sınıf ile güvence altına alırlar çünkü onların yönetimden indirilmesi ya ölümle sonuçlanacak ya da zorba bir yönetici olarak başta kalacaktır.⁵⁶⁴

Platon'a göre tiranlık yönetiminde başa geçen kişi halkın borçlarının silineceğini ve toprak paylaşımını doğru ve adil yapacağını vadeder. Bunların yerine getirilmemesi durumunda toplum ayaklanma çıkarır. Devlet içinde iç huzursuzluklar başlar. Zorba yönetici yani tiranlar kendilerini korumak adına koruyucularını çoğaltacaktır. Bu koruyucular para karşılığında tutulmuştur. Bu yöneticiler kendilerine rakip gördükleri kişileri ortadan kaldırmak pahasına her şeyi yapmışlar, kölelere destek vermişlerdir. Devlette iyi olan her şeyi yitirmişler, kötü olan şeyleri ise tutkuları uğruna çoğaltmışlardır.⁵⁶⁵

⁵⁶¹ Aster, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 184

⁵⁶² Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, (2018), 426

⁵⁶³ Platon, *Devlet*, 294 (564 a)

⁵⁶⁴ Age, 297 (566 a)

⁵⁶⁵ Age, 298 (567 a- 569 c)

Platon bozuk devlet yapılarının vatandaşların ve yöneticilerin bilgisizliğinden doğduğunu her defasında tekrarlamıştır. Bilgisizlik, adaletsizlik, ölçsüzlük, hem devletin hem de bireyin ahlâkî değerini bozmaktadır. Platon öğretisinde ideal devlet akıl, hikmet ve adaletle yönetilmektedir. Akıl ilkelerinin kullanılmadığı bir toplumda ahlâkî değerlerden söz edilemez. Eğer devlet yönetiminde bozulma varsa doğruyu gösterecek konuşma yapmaktan kaçınılmamalıdır. Düşünce özgürlüğü olmayan bir ülkede, ülkenin iyiliği için tanrılara el açmaktan başka bir şey yoktur. Çünkü bu devletler hazlarının peşinde koşan paralarını ve mallarının kullanım ölçüsünü bilmeyen insanlardır. Bir ülkede tutumluluk yoksa orada kanun ne olursa olsun çöküş yaşanacaktır. O kişilerin eylemleri yiyip içmeye dayalı aşk ve eğlence üzerinedir. Bu devletler bozuk yapılı devletlerdir. Yani tiranlık, oligarşi, demokrasi gibi devlet yönetimleridir. Bu ülkelerde adalet, eşitlik gibi şeyler yanlış anlaşılma üzerine kurulmuştur.⁵⁶⁶

Platon devletin kalıcılığı ve insanların erdemli mutluluğu için yöneticiler ölçülü olmalı, kanunları ve yasaları adil şekilde uygulaması gerektiği düşüncesindedir. Onurlandırma ve cezalandırma doğru şekilde uygulanmalıdır. Platon'un ruhsal iyilik diye bahsettiği adalet, ölçülülük, cesaret ve bilgelik erdemleri birinci sıraya konulmalıdır. İkinci olarak insanların beden bakımı ve beden sağlığı sağlanmalıdır. Üçüncü sırada ise ekonomik değerler toplumda eşitçe paylaşılmalıdır. Platon bu değerler silsilesinde kim maddiyatı önemser de onu onurlandırıp üst mertebeye koyarsa hem dinsel hem siyasal açıdan doğru olana ulaşmayacaktır, demektedir.⁵⁶⁷

Siyasetten elde edilecek şey yurttaşların zenginliği, onların özgürlüğü ve hilenin bozgunculuğunun yok edilmesi gibi şeylerdir. Bunların bilgisine sahip olmak yöneticinin yurttaşlarıyla kurduğu iletişimle sağlanacaktır.⁵⁶⁸

Platon'a göre değerlerin kaynağı ne birey ne de toplumdur tam aksine bir şeyi değerli kılan o şeyin ideasına göre uygunluğudur. İnsan davranışlarını değerli kılan şey ise o davranışın idealine (idea) uygun olmasıdır.

⁵⁶⁶ Platon, *Mektuplar*, 58, 59 (326 c, d)

⁵⁶⁷ Platon, *Yasalar*, 126 (697 b)

⁵⁶⁸ Platon, *Euthydemos*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 59 (292)

Toplumun ana kaynağı insan ve insan doğasıdır. Aristoteles'in de dediği gibi insan, doğası gereği toplumsal politik bir canlıdır. İnsanın toplumda yaşamak zorunda olduğu birbirlerine olan ilişkileriyle anlaşılmaktadır. Platon'a gelince ona göre de toplum insanların birbirine duydukları ihtiyaçlardan meydana gelmiştir. İhtiyaçlar zorunluluğu doğurmuştur. İnsanların hem savunmaya hem korunmaya insiyakı vardır. Bu meyil güvenli bir ortamı oluşturmaya zemin hazırlamıştır. İhtiyaç neticesinde ortaya çıkan toplumsal yapı birlik ve beraberliği doğurmuştur. İnsanın tek başına karşılayamadığı gereksinimlerini iş bölümü ve yardımlaşmayla ilk insandan itibaren toplumsallaşmaya başlamıştır.⁵⁶⁹

İnsan, varlığını devam ettirirken çevresini etkileyen ve aynı zamanda çevresinden etkilenen bir varlıktır. Bu etkileşim sonucunda ortak paylaşım değerleri oluşur. Toplamların devamlılığı adına onları ayakta tutan en önemli unsurlardan biri değerlerdir. İnsan haklarıyla da ilişkili olarak temel toplumsal değerlerin bazılarını şu şekilde sıralanmaktadır; adalet, aile, bağımsızlık barış, dayanışma, demokrasi bilinci, doğal çevreye duyarlılık, estetik, kardeşlik, şehitlik ve gazilik, kültürel mirasa sahip çıkma ve vatanseverlik. Bu değerlerin bazıları evrensel değerleri teşkil ederken bazıları ise sadece belli toplumlarda geçerliliği olan toplumsal değerlerdir.⁵⁷⁰

Ahlaksal yaşam, bireyin ve toplumların bilinçli ve bilinçsiz olarak seçimlerinden oluşabilir. Bu seçimler bireyin toplum içinde davranışlarını ve ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünüdür. Toplumsal ahlâk kuralları, toplumun yerleşik, ortak değerleriyle inşa edilir. Bazı düşünürler ve siyasi camianın toplumsal ahlâkı ısrarla sahiplenmenin toplum kurallarının ve değerlerinin sürekliliği içindir. Toplumsal ahlâk dönem dönem farklılık gösterir ve ulustan, kültürden ve tarihten ayrı oluşum göstermez.⁵⁷¹

Ahlâk, davranışlarımızın düzenleyicisi olan bir normlar bütünüdür. Her bireyin kendine özgü davranışları vardır. Bu davranış ve eylemler ile ahlâkî yargılar oluşum sağlar. Bu oluşumu, kendi ahlâkını geliştirmek için kendi seçim ve tercihlerini kullanarak yapar. Bu seçimi yaparken farkında olsun veya olmasın toplumsal ahlâktan

⁵⁶⁹ Mehmet Yazıcı, "Değerler Ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 24, S. 1, Elazığ, 2014, 214

⁵⁷⁰ Kızıler, Canikli, *Değerler Eğitimi*, 6

⁵⁷¹ Özlem, *Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları Kavramlar ve Tarihleri* 2, 77

tamamen sıyrılmış sade ve sadece kişinin kendi oluşturduğu ahlâk olamaz, başka bir ifadeyle bireysel ahlâk toplumsal uzlaşılardan ayrı düşünülemez.⁵⁷²

Bireysel ahlâkın oluşumunda ise birçok değer yargısını bir araya gelerek bireysel ahlâkı oluşturduğu bilinmektedir. *Alçak gönüllülük, bağışlama, bilimsellik, cesaret, cömertlik, doğruluk, dostluk, duyarlılık, emaneti korumak, empati, güvenirlilik, hakkı gözetmek, haya, hoşgörü, iffet, merhamet, misafirperverlik, nezaket, ölçülülük, paylaşımcı olmak, sabır, sadelik, samimiyet, selamlaşmak, sevgi ve saygı, sorumluluk, sözümde durmak, tutumluluk, vefalı olmak, yardımseverlik* vb. özellikler bireysel ahlâkın oluşumunu sağlayan bilişsel ve duygusal değerlerdir.⁵⁷³ Platon devlet oluşumunda hem toplumsal hem bireysel değerlerin oluşumuna dikkat çekmiştir.

⁵⁷² Age, 76

⁵⁷³ Kızıler, Canikli, *Değerler Eğitimi*, 6

SONUÇ

Felsefe tarihi boyunca filozoflar insan toplum evren ilişkisini anlamaya çalıştıkları gibi varlık, bilgi ve değer problemlerini de ele alıp açıklamaya çalışmışlardır. Bu bağlamda ahlâk, değer, erdem kavramları etik alanın temel problemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bu çalışmamızda Platon'un ahlâk felsefesiyle (etik) ilgili konular incelenmiş olup bu alanda dört ana erdem üzerinde yapmış olduğu kavramlar özellikle incelenmiştir. Bu bakımdan bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet kavramları kişinin gelişim sürecindeki erdemlerini oluşturan ve bu erdemler üzerine karakterlerini belirleyen davranışlar olduğu için Platon felsefesi bağlamında analize tâbi tutulmuşlardır.

Platon, bir bakıma Sokrates'in devamı niteliğinde ahlâk görüşünü sürdürmüş mutluluk ahlâkının öncülerindendir. Hatırlanacağı üzere Platon eserlerinde Sokrates'in konuşmaları üzerinden kendi öğretisini okuyucuya aktarmıştır. Onun gençlik eserlerinden başlayarak yaşlılık eserlerine doğru tüm çalışmalarında ontoloji, epistemoloji ve ahlâk üzerine araştırmış olduğu konular bütünsel olarak ele alınmıştır. Ahlâkla ilgili olarak değer yargılarını ve erdemi ele alıyor olması Platon'un ahlâk felsefecisi olduğunun da göstergesidir. Buna paralel olarak Platon, erdemleri gençlik eserlerinde tek tek incelemiş ahlâkın bireysel ve kişisel gelişimi için özel bir değer arz ettiğini göstermiştir. Erdemlerin ele alındığı bu dönemde başkarakter Sokrates ve genellikle genç konuşmacılardır. Bu konuşmalarda ana sorun kişilerin bildiğini sanmalarından ortaya çıkan yanlış bilgi problemleridir. Sokrates'in felsefesini oluşturan bilgi konusu, bir açıdan Sokrates ve Platon'un ahlâk öğretisinin temellerini oluşturmakta diyebiliriz. Sokrates'e göre bir kişi ahlâken yanlış bir eylemde bulunmuşsa bu eylemi o kişi mutluluğu yanlış yerde aradığından yani mutluluk hakkında doğru bilgi sahibi olmadığından eylemiştir, doğrusunu bilseydi yapmazdı, düşüncesindedir. Platon Sokrates'in işte bu yaklaşımını devam ettirmiş ve geliştirmiştir. Onların etik anlayışları *eudaimonist* bir görüştür. Platon'a göre mutluluk ahlâkının temelini doğru bilgiye dayalı erdem/ erdemler (idealar öğretisi çerçevesinde) oluşturmaktadır. Dolayısıyla ona göre erdemli olmanın biricik yolu idealara uygun doğru bilgiden geçmektedir. Demek oluyor ki bu bilgi onun idealar öğretisine dayanan bir bilgisidir. Erdemin amacı ise mutlak "iyi"ye ulaşmak olmalıdır. Ancak yaşlılık döneminde Platon "her şeyin ölçütü Tanrı olmalıdır" düşüncesine ulaşmıştır. Ona göre her insan yapıp etmelerinde mutluluğu

amaçlayabilir hatta amaçlamalıdır. Çünkü akıl sahibi her insan idealar öğretisini kavrayabilir. Bu düzlemde ayakkabıcı, kaptan, çiftçi vb. meslek sahiplerini erdemli kılacak olan şey, kendi işlerini “iyi” yapmasındandır. Dolayısıyla ayakkabıyı iyi yapmak, gemiyi iyi kullanmak, toprağı iyi işlemek sıradan insanı mesleğinde erdemli kılacaktır.

Platon’a göre ahlâk yasası evrenseldir. O, Sofistlere ahlakın yasasını evrensel görmedikleri (sübjektif gördükleri) için karşı çıkmıştır. Onların ölçü olarak insanı bireysel manada temel almaları ahlâkı göreceli (rölatif) kılmıştır. Oysa Platon’a göre bireylerin bir ahlak yasasından kaynaklanmayan eylemleri ahlâkî eylemin ölçütü olamaz. Ahlâk bir bütündür ve genel geçer yargılar içermelidir. Amaç ideal olana ulaşmaktır. Bu da ancak tümelin bilgisine sahip olmakla mümkün olacaktır. Tikelin bilgisi değişkendir. Tikeli esas alan Sofistlerin bilgi anlayışlarına karşı çıktığı gibi tekil bireyi ahlaki ölçüt sayan görüşlerine de karşı çıkmıştır. Protagoras’ın *her şeyin ölçütü insandır*, sözünün yerine Onun için ölçüt Tanrı olmuştur. Tanrı Platon’a göre mutlak ve tinsel bir varlıktır ve *iyi ideasıyla* özdeşdir. Değişen bir şeyin ise evrenselliği olamaz.

Her insanda haz ve istek bulunmaktadır. Haz bireyde akıl dışı bir duygulanımdır. Platon’a göre hazzı ölçülendirmek akıl ilkelerinin ışığında olmalıdır. Kalıcılığı ve üretkenliği sağlayan akıldır. Eylemlerimizin akıl ilkelerine dayanması o eylemin doğru bir eylem olduğunu göstermektedir. Eylemler ve bilgi paralel olarak ilerlediğinde aralarındaki ilişki zorunlu ve kalıcı olacaktır. Eylemlerin akıl ilkeleri dışında davranışa dökülmesi kalıcılığı bozacak ve yanlışla sürükleyecektir.

Bilginin idealara dayalı evrenselliği ve kalıcılığı kişiyi erdemli kılacağından Platon bilgiyi ruha atfetmiştir. Çünkü köklerini Platon’a kadar geri götürebileceğimiz anımsama teorisine göre gerçek bilgiyi genelleştirmeye değil ancak hatırlama ile kazanırız.⁵⁷⁴ Ruhun bedenle olan ilişkisini tanımlamada ve bilginin anımsama yoluyla edinilmesinde ise *Menon* diyalogunda geçen köle/ çocuk ile yaptığı matematik ve geometri konuşması bu düşüncesine örnektir. Platon, üç kısımdan oluşmuş bir ruh anlayışı kabul etmektedir. Bu parçalar iştah (içtepi), manevi güç (nefs), ve akıl üçlüsünden oluşmaktadır. Akılda kendi içinde teorik ve pratik olarak ikiye ayrılmaktadır. Platon *Phaidros* diyalogunda üçlü ilişkiyi at ve arabacı mitosuyla

⁵⁷⁴ Hilmi Ziya Ülken, *Bilgi ve Değer*, (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2016), 21

anlatmıştır. Atlardan biri siyah ve kötülüğü temsil eder bu at hazza karşılık gelmektedir. Diğeri ise beyaz iyiyi temsil eder ve manevi güce (nefs) karşılık gelmektedir. Arabacı ise akıl konumunda tasarlanmıştır, atların kontrolünü sağlayan ise arabacıdır. Platon bu parçaları içimizdeki psikolojik dürtülerin var olduğunu göstermek için kurgulamıştır. Bilindiği üzere psikoloji insan davranışlarını inceleyen bir disiplindir.⁵⁷⁵ Dolayısıyla ahlâk, insan davranışları sonucu tarihi bir süreç içerisinde değer kazanan olgular olduğu için psikolojiyle iç içedir diyebiliriz.

Ahlâk öğretilerinin, psikoloji düşünürlerinin kuramlarında etki meydana getirdiğini bilmekteyiz. Bu bağlamda psikanaliz kuramındaki insan davranışlarını belirleyen ve yönlendiren içgüdüler, bir bakıma Platon'un bedenselleştirilmiş ideleri gibi (soyut ideler, somut içgüdüye dönüşmüş) değerlendirebiliriz.

Platon'un üç parçalı ruh anlayışıyla kısmen benzerlik gösteren Psikanaliz yöntemi Freud'un eseridir. *Freud, ruhu üç parçaya ayırmıştır. Freud İd, ego ve süpereo ayrımını yaparak ahlâksal gelişimi, kişinin ruh sağlığı ile olan bağlantısı bakımından incelemiştir. Bu incelemede, suçluluk, utanç, aşağılık duyguları aracılığı ile cinsel ve şiddet dürtülerini süpereo ile kontrolü sağlamıştır.*⁵⁷⁶ Freud'un ortaya koymuş olduğu derinlik psikolojisi ve id, ego, süpereo ayrımı Platon da atlar ve sürücü mitosuna benzerlik göstermektedir denilebilir.

Platon'a göre bedene bağlı kalmak insan da hazza ve isteğe bağlılığı arttıracak, onu ideal olandan uzaklaştıracaktır. Düşünce ve akıl gücünü kullanmak ise ideal olana yaklaştıracaktır. Demek oluyor ki hayvansal isteklerin aktifleşmesi akıllı kullanmamaktan kaynaklanmaktadır. Ruhun bedenden uzaklaştırılması akıl ilkelerinin kullanılmadığının diğer bir göstergesini oluşturur. Anlaşıyor ki Platon insanı düalist bir yapıda incelemektedir. Evvela insanı beden ve ruh olarak ikiye ayırmış, sonrada (psikolojiye ilham olabilecek) ruhu üç parçada incelemiştir.

İnsan akıllı tanrısal olanla yani maddesel olmayan ve gelip geçici olmayanla yakınlık kurmakta ve ölümsüzlüğü arzu etmektedir. Hazlar (içtepi), bedensel arzu ve isteklerin bulunduğu bölümü meydana getiren ve ruhu akıldan uzaklaştıran bölümdür.

⁵⁷⁵ Mustafa Kaya, "Platonun Ruh Kuramı", *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S.1, İzmir, 2013, 179

⁵⁷⁶ Şengün, *Ahlak Düşünce ve Yargı*, 25

Manevi güç (nefs) ise akıl ve beden arasında ki ilişkiyi sağlayan bölümü oluşturmaktadır. Platon bireysel ruhu üç parçaya ayırdığı gibi toplumu da üç gruba ayırmıştır: Akla karşılık olarak, bilge yöneticiyi; manevi güce karşılık gelen gruba ise üne düşkün cesur insanları (askerler/ koruyucular) koymuş ve hazzın karşısına da yeme içme ve cinselliğe önem veren insan (işçiler/ üreticiler) gruplarını yerleştirmiştir. Devlet yönetiminde de insanları yöneticiler, koruyucular ve işçiler olarak üç kısma ayırmıştır. Akıllı temsil eden sınıf yöneticilerdir. Yöneticiler bilge insanlardır. Koruyucular ise akıl ve beden arasındaki ilişkiyi kuran manevi gücü/ nefsi temsil etmektedir. Kahramanlık ve cesaret bu gruptaki insanların elde etmesi gereken erdemlerdir. İşçi sınıfına gelince onlar adeta bedensel bir istek olan hazzı temsil etmektedirler. Ama sonuç itibariyle ölümsüzlüğün peşinde koşmak her sınıf için geçerlidir. İşçiler bunu şehvet duygularıyla yaparken, dünyaya bir çocuk getirmek onların devamlılığını sağlayan şeydir. Şöhret ve kahramanlık peşinde koşanlar ise ölümsüzlüğü kahraman olarak anılmakta ararlar. Sanatçı ve zanaatçı ise bıraktığı eserlerde kendi ebediliğini aramaktadırlar. Bilge kişi ise bengisuyu düşünsel olarak düşünme ve felsefe aracılığıyla gerçekleştirmek ister. Onun içinde hissettiği içsel güzellik ve bilgi arzusu idealara ulaşmanın bir vasıtası olmuştur. İdeal olan ise ezeli ve ebedi olandır.

Platon, bilginin edinilme vetiresini *Devlet* kitabındaki *mağara benzetmesi*yle açıklamaktadır. Bu istiaredeki mağarada bulunan insanlar inanma, sanı, bilme evreleriyle birlikte anlatılmaktadır. Netice itibariyle bilgi edinmek ve evrensel hakikate erişmek her insan için mümkündür. Burada Platon'un temel amacı, öğrenme vasıtasıyla insanı iyiye yönlendirmektir. Bu eğitimle mümkündür. Çünkü her varlık ideal olana ulaşmak istemektedir. İnsan bu dünyadaki tecrübeleriyle duyumsar ve ideaları anımsar, bu anımsama ise kişide hem gelecek kaynağına hem de hakikate ulaşma arzusunu meydana getirir. İdeal olana ulaşmak için çabalayan insanın trajedisi mağara allegorisinde dile getirilmiştir. Duyulur dünyadan, idealara yönelmek ruh için mümkündür dedik, çünkü ruh oradan, duyular ve cisimler dünyasına düşmüştür. Aynı zamanda bu dünyadaki fiziki nesneler de ideaların yansımasıyla var olmuşlar ve böylece idealardan pay almışlardır. Ona göre bilgi işte bu (anamnesis) anımsamayla başlamaktadır. Buna ulaşmada Sokratik doğurtma yöntemi yerine anımsama yöntemi dediğimiz diyalektik yöntem geçerlidir. Duyulur olanın doxa bilgisini araştırma ise bize asılları anımsamamızı sağlayacaktır. Evrensel ve kesin bilgi, akıl ilkeleriyle sağlanan

değişmez kalıcı şeylerdedir. Bilgi, sanı süreciyle başlayan ve çıkarımlarla devam eden sezgisel bir vetiredir.

Platon felsefesinde anımsama ve hatırlayış, gerçek ve tümel bilginin temelidir. Aynı şekilde insan yine yukarıda ifade ettiğimiz gibi hatırlamak suretiyle idealar âlemindeki kendi aslını öğrendiği gibi bu dünyadaki bütün var olanları ve bu arada da yine aynı şekilde ideal devleti de anımsamayla öğrenebilir. Öz bir ifadeyle anımsama, Platon'un bilgi ve devlet teorisinin temel prensibi ve temel kavramlarından biri olmuş oluyor. Bu sebepten ötürü kendisi hakkında bilgisi olmayan bir kişi idealar âlemine bakarak kendisini tanımladığı gibi mevcut bozuk devlet şekillerine bakarak ideal devletin nasıl bir şey olduğunu hatırlayacaktır.

Platon'un pratik felsefesi olan ahlâk ve siyaset düşüncesi filozofik açıdan birbiriyle ilişkilidir. Platon bu düşüncesinin temelinde ideal insan ve ideal devlet nasıl olması gerektiği sorunsalı yatmaktadır. Onun dört temel erdem olarak ortaya koyduğu bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet ideal devletin ölçüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. *Devlet* kitabında temel paradigma adalet erdemidir. Platon da erdem, bilgelikten doğmaktadır. Diğer bir anlatımla bilgelik ve erdem ayrı düşünülemez. Platon'a göre ancak erdemlilik kişinin eylemlerini ahlâken ve siyaseten doğru kılacaktır. Ona göre erdemli olmak idealar öğretisi ekseninde çalışan akıl ilkeleriyle hareket etmektir. Ona göre bu durumda mutluluğu amaçlamak da ideaları amaçlamaktır. Kısacası erdemler, sosyal ve bireysel ahlâkla ilgili olarak ne yapması gerektiğinin ideal bilgisinin araştırılmasıdır. Bu sorgulamalardan anlaşıldığına göre erdemlerin gerçekleştirilmesi için bireysel ceht ve gayretin yanı sıra toplumun adalet ideasına göre organize edilmesi de olmazsa olmaz bir koşuldur. Bu ise onun toplumsal anlayışa sahip bir değer anlayışı ve evrensel bir etik öğretisi olduğunun kanıtıdır.

Devlet ve Yasalar kitabında yukarıda söz ettiğimiz anlayış açık bir şekilde ortaya konmuştur. Ahlâk ve yasaların birbiriyle ilişkili olduğu ideal devlet düzeninde ne olması gerektiği de söz konusu edilmiştir. Öz bir anlatımla Platon'a göre bireyin mutluluğu devletin düzeniyle alakalıdır. Ona göre devlet oluşumu kişilerin bu dünyada bireysel yetersizlikleri yüzünden birbirlerine duydukları ihtiyaçlar neticesinde oluşmuştur. Devletin görevi toplumun mutluluğu için eğitim, yasa düzenini uygulaması ve adaletli bir yönetim gibi erdemleri üstlenmektir. Devlet, bireyleri kadın ve erkek ayırt etmeden herkes için (bu eğitimler kişilerin yatkınlığına göre değişiklik gösterse de) eşit

koşullarda eğitim vermelidir. Devlet aynı zamanda yasaların uygulanmasıyla ilgili denetlemeler de yapmalıdır. Yönetimin bozulması devlet yönetimiyle ilgili bir durumdur. O halde diyebiliriz ki Platon eğitimde demokrat, yönetimde ise aristokrat bir yaklaşım sergilemektedir. Bunun yanı sıra belirtmeliyiz ki hiçbir idea, doxa dünyasına tam tecelli edemeyeceği için en iyi devlet şeklini kendinde bulunduran devlet ideası da tam anlamıyla bu gölge fenomenler dünyasına mantıken yansıyamaz ama ideal devlet biçimiyle (yöneticilerin bilge veya bilgelerin yönetimde bulunmasıyla gerçekleşen adalet sayesinde) oldukça yaklaşabilecektir.

Platon'a göre iyi insan ancak erdemli ve ahlaklı, iyi devlet ise adil olandır. Bir bakıma adalet erdemi hem bireysel hem de sosyal erdemlerin temelini oluşturmaktadır. Çünkü Platon'un idealar kuramında iyi, varlık, adalet, güzel ve doğru ideası aynı ve tek bir şeydir. Bilgelik ise düşünsel bir eylemdir. Ölçülülük ise varlık kaynağı olan ideasına bakarak bedensel istek ve arzulara karşı kendini ölçülendirmek ve dizginleyebilmektir. Diğer bir anlatımla adalet erdemi hem bireyde hem devlette aktif rol oynamaktadır. Bu erdem uyum ve düzeni sağlamaktadır. Kısacası Platon'a göre iyi olan güzeldir, güzel olan adalettir. Ve adalet gerçekleştirildiği (var edildiğinde) zaman bir erdemdir.

Bireylerin sosyal mutluluğu için devlet, toplumun her katmanında adaleti sağlanmalı ve devlet mutlaka erdemlerle paralel ve hikmete uygun olan doğru yasalarla yönetilmelidir. Bu yüzden Platon'a göre ideal devlet, en doğru icraatta bulunan devlet tipidir. Bu yüzden bilgelik ve beceri isteyen bu işte yönetenler bilge veya günümüz deyişiyle liyakatli ve ehil olmalıdır. Bilge kişiler yani filozoflar ideal bilgiye ulaşmış ehil insanlardır. Bu kişiler devlet yönetimi için hem yasa-koyucudurlar hem de yasaların işleyişini denetlemektedirler. Yurttaşları doğruya yönlendirmek de onların görevidir. Toplumun mutluluğu devletin yasaları uygulamasıyla sağlanacaktır. İyi vatandaş olmak ise kişiye onun yeteneğine uygun olarak devletin vermiş olduğu eğitimle sağlanacaktır. İyi ve kötüye yönelmek ise kişinin özgür iradesi dâhilindedir. Ahlâkî erdemlerin yaşama geçmesi ise ancak iyinin özgür bir iradeyle seçilmesi durumunda değerli olacaktır. Bu ise çocukluktan itibaren doğru bir eğitimle sağlanabilecektir.

Devlet yönetiminin bozulması yasaların işleyişinin aksaması ve adalet idesine göre denetlenmesini ortaya çıkar. Ve kötü yönetimler sonucunda itaat etme durumundaki bireyler erdemsiz olanı seçmek zorunda kalırlarsa bu durum ancak sosyal ve bireysel kötülükleri doğuracaktır. Bunun neticesinde devlet bozulmaya uğrayarak

mevcut ideal devlet yapısından uzaklaşır. Veya bozuk bir devlet ise daha da yozlaşarak dayandığı toplumsal yapıyı da yok edecektir.

Bozuk devlet yapıları Platon'a göre dört tanedir. Timokrazi, oligarşi, demokrasi ve tiranlık yönetimleridir. Timokrazi yönetimi aristokrasinin bozulmasıyla ortaya çıkmış bir yönetim şeklidir. Bu devlette temel erdem bedensel olduğu için eğitim de bilgelik, adalet ve güzel üzerine değil, maddesel olan ve beden eğitimi üzerinedir. Ruh ile ilintili olan müzik eğitimi (ritim ve ölçülülük kaynağı olan bu eğitim) geri planda kalmıştır. Bu devlette yurttaşların ancak savaş sanatı üzerine eğitim almaları sağlanmıştır. Bu devletin ahlâkî yargısı bu yüzden cesaret üzerine olan şan ve şeref değerleridir. Bu yönetimde ayrıca insanların öfke gücü ağır basmaktadır. Tüm bu noksanlıklarına karşın bu yönetim şekli şeref devleti olarak adlandırılmaktadır. Ve Platon'un ideal devletten aşağıya doğru değer sıralaması içinde en üst seviyede gördüğü yönetim biçimidir. Çünkü aristokrasi ve monarşiye en yakın devlet yönetimidir.

Oligarşi yönetimi ise timokrasinin bozulmasıyla oluşmuş devlet biçimidir. Bu devletin yönetenler sınıfı zengin ve seçkin sınıf dediğimiz ama temelde yeme içme ve bedensel zevklerine düşkün ve bilgelikten uzak insanlardan oluşmaktadır. Zenginlik ise erdem, bilgelik ve ahlâkî değerlerle hiçbir zaman eşit olamaz. Çünkü zenginlik bir şekilde ahlâksal değerleri yıpratacaktır.

Demokrasi ise oligarşinin bozulmasıyla oluşan ve özünde halkın yönetimde olduğu bir devlet şeklidir. Bu devlet şeklinde yönetim, halkın yöneticiye duyduğu düşmanlık etkili olmuştur. Yoksulların, üst yapıyı elinde tutan dekadans içindeki zenginleri yenmesiyle ortaya çıkmış halk yönetimidir. Bu yönetim şekli aynı şekilde doğru kararlar alamayan insan gruplarından oluşur. Bu yönetim şekli Platon'a göre bilgelikten uzak oldukları için haddini bilmeyen taşkın ve ölçsüz insanların oluşturduğu bir yapı olduğundan akıl ilkeleriyle hareket etmeyen insanların yönetim biçimidir. Bu nedenle bu yönetimde kendi başına buyruk bir yaşam tarzı hâkimdir. Sonuçta demokrasi neyin doğru ve adaletli olduğunu bilmeyen, bilgi ve hikmetten yoksun ve demagoglara aldanan yığınların kararı ile yürütülen bir devlet yapısıdır. Platon'a göre halk, hikmet ve adalet bilgisinden yoksun olduğu için görünüşte çıkarına görünen ama gerçekte veya uzun vadede faydasına olmayan şeyleri evrensel üst değer haline getirebilir veya böyle hareket eden politikacılar tarafından manipüle edilebilir. Özetle ona göre halk aklından çok duygularıyla hareket eden bir kesimdir. Bu nedenle

devlet yönetiminde en doğru kararı ancak hikmet ve adaleti bilen bilgi kişiler yani filozoflar vermelidir.

Platon'a göre hikmet sahibi insanlar hüküm sürmedikçe veya yöneticiler hikmete uygun hareket etmedikçe mevcut devletlerin içinde bulundukları buhranlardan kurtulması imkânsızdır. O halde iyi devlet yönetiminin yurttaşları potansiyel olarak iyi, kötü devletin yurttaşları ise hırçın ve ahlâkî değerlerden uzaklaşmış insanlar olabilecektir. Fakat tüm bunlara karşın bozuk bir yönetimde yaşayan Sokrates veya Platon gibi seçkin yaratılışlı ve bilgelik yolunda hikmet ve adaleti bireysel olarak elde etmiş ve kendini yetiştirmiş kişiler, devlet düzeni ne olursa olsun bireysel manada erdemli bir yaşam sürebilecektir. Platon bu imkânı yadsımaz. Çünkü birey sonuçta toplumun iradesiz ve edilgen bir aygıtı değil, aksine toplumları kendine ve adalet ideasına benzetme iradesine sahip yol gösterici akıl ve hikmet sahibi bir varlıktır. Ama Platon insan ve devleti birbirine benzer saymada ve paralellikler kurmada ısrarcıdır. Ona göre insan ve devletin fonksiyonları birbirine karşılıklı tesir etmektedir. İyi ideası hem birey için hem devlet yöneticisi için model alınması gereken bir bilgi ve bilgelik kaynağıdır. Bu bilgelikle siyaset ve ahlâk arasındaki bağ daha da güçlü ve değerli hale getirilebilir. Bu tespitlerden sonra çalışmamıza ilişkin şunları söyleyebiliriz.

Bu çalışmamızın birinci bölümünde Platon'un düşünsel ve felsefî yaşantısıyla ilgisi nedeniyle yaşam evrelerine ilişkin kısaca bilgi verdikten sonra hayatının evreleriyle ilişkili olarak (gençlik, geçiş, olgunluk, yaşlılık) eserlerinin özellikleri ele alınıp analiz edilmiştir. Bu bakımdan kendisinden önce yaşamış olan filozofların görüşlerine de yer yer gerektiği nispette değinilmiştir. Ayrıca Platon felsefesinin genel karakteristiği bağlamında ideler öğretisi ve Değerlerin Kaynağı ve Mahiyeti Problemi başlığı altında felsefesinin oluşumunda etkilendiği ve tesir ettiği düşünürlerden söz etme zarureti hasıl olmuştur. Bu bağlamda özellikle hocası Sokrates'in diyalektik yöntemine özellikle vurguda bulunduk.

Diğer taraftan Platon'un idealar öğretisi, doğa öğretisi ve kozmolojisine ilişkin olarak evrenin dual yapısına ilişkin betimlemede bulunduktan sonra ideaların değişmez bir yapıya sahip olduğundan yansıyanların ise yani evrenin bu değişme ve hareket halinde olduğu sonucuna ulaştık. Yine bu öğretinin doğruluğu kabul edildiğinde duyular dünyasının zorunlu olarak değişime ve bozulmaya uğraması gerektiği neticesini çıkarmış olduk. Bizim değişmez gerçeklik gördüğümüz bu evrene Platon bir hayal, imaj

ve gölge nazarıyla bakmaktadır. Bizim bir düşünce ürünü sayacağımız onun idealar alanı ise ona göre asıl gerçeklik olduğundan bizim bir düzen içinde gördüğümüz, duyumsal dünyanın idealara benzetilerek tasarladığını çıkarımlamış olduk.

Yine bir alt başlık olarak ele aldığımız din, inanç ve Tanrı konusunda Platon için din işlevi bakımından önemli olup yasa koyucular tarafından devlet düzeni için oluşturulduğu tespitini yapmış bulunuyoruz. Bu bakımdan o, inanç doğrultusunda Tanrı'nın önemli olduğunu vurgulayarak Tanrı'nın evreni insan mutluluğu için tasarladığı fikrine ulaştık. Bizce Platon, "İYİ" ideası ile özdeşleştirdiği Tanrı'nın tekliğine kişisel olarak inandığı halde içinde yaşadığı toplumun politeist anlayışından ve devletin bu konudaki tutumundan (Sokrates'in ateistlikle suçlanarak öldürülmesi olayında olduğu gibi) korktuğu için kültürel ve folklorik olarak zaman zaman "Tanrılar"dan söz ettiğini düşünüyoruz.

Değerlerin kaynağı ve mahiyeti konusuna gelince bu bölümde değer kavramının tanımı ve değerlerin tanımına yer verilmiştir. Vardığımız yargılarından birisi "değer" in bir durumun önemini ve önemsizliğini belirleyen zihinsel bir ölçüt olduğudur. Bu ölçütün kaynağı olarak Platon, temele "ideaları" koyduğu için değerlerin nesnelliğini savunmaktadır diyebiliriz. Sonuçta o, değerlerin kaynağı olarak iyi ideasını kabul etmektedir. Bu bağlamda "değerler" konusuyla ilgili yaklaşımlar ise bu başlık altında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda "değerin tanımı yapılamayacağını iddia edenlerin yanı sıra değeri, hazza indirgeyenler ve değeri, bir tercih ve arzuya dayandıran düşünürlerden de kısaca söz etmiş bulunuyoruz.

İkinci bölümde ise ahlâk ve etik ilişkisi ve ahlâk kuramlarını ele almaya çalıştık. Bu bağlamda ahlak ve etik ayrımı yapılarak temel kavramlar açıklanmış ve ayrıca etik ve ahlakın bir anlamda karşılıklı ilişkisi incelenmiştir. Ahlakın insanın yapıp etmelerinden oluşan iyi ve ölçülü davranışları öneren, insandan ayrı düşünülemeyen olgu olduğu sonucuna vararak insan davranışlarını yöneten değerler toplamına ahlak denildiğini etiğin ise ahlakın felsefesi (ahlak ilkelerinin kritiği) olduğu sonucuna ulaştık.

Etiğin temel kavramları ve özgürlük problemi alt başlığında ise özgürlük, vicdan, erdem (ahlaklılık), sorumluluk, iyi kötü, ahlak yasası, ahlaki karar, ahlaki eylem kavramlarının gerektiği oranda açıklandığını düşünüyoruz. Bu bakımdan kişinin

ahlaksal eylemde bulunması için mutlak özgür iradesini kullanıyor olmasının ön koşul olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz.

Ahlâk Kuramlarına ilişkin bölümde ise felsefe tarihi boyunca düşünürlerin ortaya koydukları ahlak öğretilerinden kısaca söz ettik. Bu bağlamda Platon'un ve Aristoteles'in ahlak öğretilerinin eudaimonist olduğu sonucuna ulaşarak onların izinden giden bazı temel ekollerin düşüncelerine de yer vermeye çalıştık. Hazzı ahlak öğretilerinde “mutluluğun” temeli sayan düşünürlerden ve “fayda”yı mutluluğun özü kabul eden ahlak anlayışlarını da izaha çalıştık. Bu bakımdan hazcı anlayışta (hedonizm) bireyselliğin ön planda tutulduğunu, faydacı ahlak anlayışında ise toplumsal faydaya vurgu yapıldığını gördük. Tezimizin ana konusu olmamasına karşın Kant'ın ödev ahlakını mutluluk ahlakıyla mukayese etmekten uzak durmadık.

Üçüncü bölümde ise Platon felsefesi açısından temel erdem değerlerinin analizi yapmaya çalışarak bu başlık altında dört temel erdemi incelemeye çalıştık. Bunların bilgelik ve bilme erdemi, cesaret erdemi, ölçülülük erdemi ve adalet erdemi olduğu tespitini yapmış bulunuyoruz.

Dördüncü bölümde ise Platon'un siyaset- devlet anlayışları bağlamında ahlâki değerler ve ideal devlet ilişkisini analize çalıştık. Ve bu bağlamda Platon'a göre devlet insanların ihtiyaçları neticesinde oluşturulmuş bir yapı olduğu için bu organizasyonu adalet ilkesine göre dizayn etmek hem mümkün hem de gereklidir. Ona göre bireylerin tek başlarına bilgi edinerek, felsefe tahsil ederek erdemli olması mutluluk için gerekli olmakla beraber yeterli değildir. Kişileri erdemli kılacak yeterli şartın adalet idesine göre düzenlenmiş bir toplum yapısı olduğu sonucuna ulaştık.

Bir sosyal organizasyon olarak devletin oluşumu konusunda Platon toplumun oluşumuyla ilgili anlatılan efsaneleri üzerinden düzenli bir devletin nasıl olabileceğini ortaya koymaya çalıştığı tespitini yaptık.

Ayrıca bir alt başlık altında Platon'un devlet- eğitim ilişkisini ele almaya çalıştık. Burada Platon tüm felsefesi gibi eğitim anlayışında da idealist bir çizgide durduğunu gördük. Ayrıca onun tüm bireylere kadın erkek ayırt edilmeksizin eşit eğitim fırsatı verilmesini savunduğu için demokrat olduğu ancak bunu devlet tekeliyle yapılması gerektiğini öngördüğü için aristokrat olduğu sonucuna ulaştık.

Beşinci bölümde ise bozulmaya uğramış devlet biçimlerini Platon felsefesi açısından ele almış bulunuyoruz. Sonuç olarak vardığımız sonuç şudur: Ona göre toplumları mutlu kılacak formülün gerek şartı tüm bireylerin yasalara uygun hareket etmesidir. Ancak olmazsa olmaz, yeterli şart ise devleti akıl ilkeleriyle düşünen ve hareket eden, ideal olanın bilgisine erişmiş bilge yöneticilerin adalet ve hikmetle idare etmesidir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali. *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*. Ankara: V Yayınları, 1989.
- Akarsu, Bedia. *Ahlak Öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 1982.
- Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dili Kurumları Yayınları, 1975.
- Akyol, Aygün. «İslam Ahlak Felsefesinde Değerler Eğitimi İbn Miskeveyh Merkezli Bir Okuma.» *Muhafazakar Düşünce Dergisi* IX, No. 36 (2013): 42- 66.
- Arendt, Hannah. «Philosophy And Politics.» 71, No. 3 (2004): 427- 454. Erişim Adresi: <https://muse.jhu.edu/article/527340/summary>
- Aristoteles. *Metafizik*. Çeviren Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996.
- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. Çeviren Saffet Babür. Ankara: Bilge Su Yayınları, 2018.
- Aristoteles. *Politika*. Çeviren Mete Tuncay. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014.
- Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları, 2016.
- Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefes Tarihi 2*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Aster, Ernst Von. *İlkçağ Felsefe Tarihi*. Çeviren Vural Okur. İstanbul: Düşünce Bilim Yayınları, 1999.
- Avcı, Nazmi. *Toplumsal Değerler ve Gençlik*. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2007.
- Aydın, Mehmet. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014
- Bergson, Henri. *Etik ve Politika Dersleri*. Çeviren B. Garen Beşiktaşlıyan. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016.
- Bıçak, Ayhan. *Felsefenin Kuruluşu*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2015.
- Bingöl Mustafa, “ Eflatun'da Bilgi ve Ahlak Anlayışı”, *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S.1, C.I, Aralık, Erzurum, 2016, s.173-186
- Cevizci, Ahmet. *Etik Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- Cevizci, Ahmet. *Etığe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınlar, 2002.

- Cevizci, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2010.
- Copleston, *Felsefe Tarihi Platon*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 1995
- Çağrı, Mustafa. «Ahlak.» Cilt II. İstanbul: TDV, İslam Araştırmaları Merkezi, 1989. 1-9.
- Dedeoğlu, Münir Mehmet. *Aklın Özgürlük Serüveni*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2014.
- Demirkol, Murat. «İslam Ahlak Gelişiminde Filozofların Katkısı.» *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslam Bilimler Fakültesi Eski Yeni Yayınları*, No. 28 (2014): 67-95.
- Elmalı, Osman, ve Ömer Özden. *İlkçağ Felsefe Tarihi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2015.
- Feldman, Fred. *Etik Nedir*. Çeviren Ferit Burak Aydar. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Flew, Antony. *Felsefe Sözlüğü*. Çeviren Nurşen Özsoy. Ankara: Yeryüzü Yayınevi, 2005.
- Gökay, Nurten. *Duygu ve Etik*. Ankara: Ebabil Yayınları, 2010.
- Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014.
- Güçlü, Abdülbaki, Erdal Uzun, Serkan Uzun, ve Ü. Hüsrev Yolsal. *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Guthrie W.K.C. *İlkçağ Felsefe Tarihi*. Çeviren Ahmet Cevizci. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999.
- Güngör, Erol. *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000.
- Hilâv, Selahattin. *Yüz Soruda Felsefe El Kitabı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1990.
- Joseph M. Bochenski. *Felsefe Düşüncenin Tarihi*. Çeviren Kurtuluş Dinçer. Ankara: Bilge Su Yayınları, 2011.
- Kaçuradi, İonna. *Ahlak Etik ve Etikler*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumları Yayınları, 2019.
- Kant, Immanuel. *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumları Yayınları, 2013

- Kaya, Mustafa, “Platonun Ruh Kuramı”, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S.1, İzmir, 2013, 171-182
- Keklik, Nihat, *Türk-İslam Felsefesi Açısından Felsefenin İlkeleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996.
- Kılıç, Elif. «Platonun Devlet Diyalogu Bağlamında Eğitim Anlayışı.» *Felsefe Arkivi*, 2016: 67-84.
- Kılıç, Recep *Din Felsefesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2013
- Kızıler, Hamdi. *Değerler Eğitimi*. Karabük: Deneme Yayınları, 2016.
- Kızıler, Hamdi, ve İlyas Canik. *Değerler Eğitimi*. Ankara: Minel Yayınları, 2019.
- Kurt, Abdurrahman. *Din Sosyolojisi*. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2018.
- Mares, Martin. «Classical Educational Concepts Of Socrates Plato Aristotle.» Ağustos 2018: 1- 10.Erişim Adresi.
https://www.researchgate.net/publication/327161022_The_Classical_Education_a,
- Mengüşoğlu, Takiyettin. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2013.
- Mengüşoğlu, Takiyettin. *İnsan Felsefesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2015.
- Mengüşoğlu, Takiyettin.. *Kant Ve Schler'de İnsan Problemi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.
- Miskeveyn, İbn. *Tezhibü'l Ahlak (Ahlak Eğitimi)*. Çeviren Abdülkadir Şener, Tunç Cihat ve İsmet Kayaoğlu. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2013.
- Özlem, Doğan. *Etik- Ahlak Felsefesi*. Ankara: İnkılap Yayınları, 2004.
- Özlem, Doğan. *Etik- Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap Yayıncılık, 2017.
- Özlem, Doğan *Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları Kavramlar ve Tarihleri 2*. Ankara: İnkılap Yayınları, 2006.
- Paksüt, Fatma. *Platon ve Platon Sonrası*. Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiir Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2015.
- Platon. *Alkibiades I, II*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Sayınları, 2019.
- Platon. *Devlet*. Çeviren M.Ali Cimcoz ve Sabahhattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

- Platon. *Devlet Adamı*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- Platon. *Diyaloglar, İon*. Çeviren Tacettin Ünlü. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014.
- Platon. *Diyaloglar, Kharmides*. Çeviren Tanju Gökçöl. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014.
- Platon. *Diyaloglar, Kratylos*. Çeviren Teoman Aktürel. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014.
- Platon. *Diyaloglar, Menon*. Çeviren Adnan Cemgil. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014.
- Platon. *Diyaloglar, Protagoras*. Çeviren Tanju Gökçöl. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014.
- Platon. *Diyaloglar, Sokrates'in Savunması*. Çeviren Teoman Aktürel. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014.
- Platon. *Diyaloglar, Theaitetos*. Çeviren Macit Gökberk. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014.
- Platon. *Epinomis*. Çeviren Adnan Cemgil. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2001.
- Platon. *Euthydemos*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Platon. *Euthydemos, Protagoras*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Platon. *Euthyphron*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Platon. *Gorgias*. Çeviren Mehmet Rifat Ve Sema Rifat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019.
- Platon. *Kratylos*. Çeviren Erman Gören, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Platon. *Kratylos*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Platon. *Kritias, Kharmides*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2019.
- Platon. *Kriton*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Platon. *Kriton*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Platon. *Kriton*. Çeviren Tanju Gökçöl. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 2014.
- Platon. *Lakhes*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- Platon. *Lysis*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2020.

- Platon. *Mektuplar*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Platon. *Meneksenos*. Çeviren İrfan Şahinbaş. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2001.
- Platon. *Menon*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- Platon. *Phaidon*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2019.
- Platon. *Phaidros*. Çeviren Ari Çokana. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Platon. *Philebos*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Platon. *Şölen*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Platon. *Timaios*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Platon. *Yasalar*. Çeviren Candan Şentura ve Saffet Babür. Ankara: Pharmakon Yayınları, 2019.
- Rondall, Herman John, ve Justus Buchler. *Felsefeye Giriş*. Çeviren Ahmet Arslan. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1982.
- Russel, Bertland. *Batı Felsefesi Tarihi 1*. İstanbul: Alfa Felsefe Yayınları, 2017.
- Saruhan, Müfit Selim. «İslam Düşüncesinde Ahlak İlmi.» *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefe Ana Bilim Dalı Eski Yeni Yayınları*, No. 28 (2014): 53-66.
- Störig, Joachim Hans. *Dünya Felsefe Tarihi*. Çeviren Nilüfer Epçeli. Ankara: Say Yayınları, 2013.
- Şangün, Mustafa. *Ahlak Düşüce Ve Yargı*. Ankara: Nobel Yayınları, 2015.
- Şenel, Alaaddin. *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları, 1995.
- Timuçin, Afşar. *Düşünce Tarihi*. İstanbul: BDS Yayınları, 1992.
- Topçu, Nurettin. *Felsefe*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2014.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Ahlak*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2016.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Bilgi ve Değer*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2016.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Genel Felsefe Dersleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1972.
- Ülken, Hilmi Ziya. *İçtimai Doktrinler Tarihi*. İstanbul: Yenidevir Basımevi, 1941
- Ülken, Hilmi Ziya. *Varlık ve Oluş*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1968.

Vural, Mehmet. *İslam Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Elis Yayınları, 2016

Yazıcı, Mehmet. «Değerler Ve Toplumsal Yapıda Değerlerin Yeri.» *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24, No. 1 (2014): 209- 223.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Platon'un Varlık Kuramı	25
--	----

ÖZGEÇMİŞ

Fadime KARATAŞ, ilk ve orta öğretimi tahsilinin ardından, 2014 yılında Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde başladığı lisans eğitimini 2018 yılında tamamladı. 2019 bahar dönemi eğitim öğretimine Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinler Arası Etik Değerler Anabilim Dalı'nda Lisansüstü eğitimine başladı ve 2022 bahar döneminde tamamladı.

